

244

ՄԻՈՆ

ԵԹՆՈԻԱՐ - ՓՅՏՐՈԻԱՐ - ՄԱՐՏ ԲԻ 1-2-3 2005

ԱՐԽԵԼ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ-ԳՐԱԿԱՆ-ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՏՈՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱԳԼԵՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՀԹ. ՏԱՐԻ - ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

2005	ՅՈՒՆՈՒԱՐ - ՓԵՏՐՈՒԱՐ - ՄԱՐՏ	ԹԻՆ 1-2-3
2005	JANUARY - FEBRUARY - MARCH	No. 1-2-3

S I O N

VOL. 79

A MONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY
OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM

Proprietor: His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem

St. James Press, Jerusalem

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒՍՈՒՐԻ ԷՋՄԻԱՇԻՆ

SUPREME PATRIARCH
CATHOLICOS
OF ALL ARMENIANS

MOTHER SEE OF HOLY ETCHMIADZIN

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ ԾԱՌԱՅ ՅԻՍՈՒՄԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ,
ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՄԵՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԵՒ ԿԱՍՕՔՆ ԱԶԳԻՍ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ,
ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ՀԱՄԱԶԳԱԿԱՆ ՆԱԽԱՄԵԾԱՐ ԱՌՈՐԴՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՍՐԲՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿԵ ԷՋՄԻԱՇԻՆ
ՔՐԻՍՏՈՍԱՄԷԱՆԴ ՄԻՐՈՅ ՈՂՋՈՅՆ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ, ՊԱՏՐԻԱՐԷՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՅՈՑ
ՍՐԲՈՅ ԵՐՈՒՄԱՂԻՄԱՅ ԵՒ ԿՈՏԱՆՂՆՈՒՊՈԼԻՍՈՅ,
ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՅ, ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՅ, ՎԱՐՂԱՊԵՏԱՅ, ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ ԵՒ ՄԱՐԿԱՒԱԳԱՅ,
ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՑ, ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴՈՑ ԵՒ
ՊԱՇՏՕՆԵԻՑ ԵՒ ՄԻՐԵՑԵԱՆ ՀԱՄԱՅՆ ՀԱՄԱՏԱՅԵԱՆ ԺՈՂՈՎՈՐԵԱՆ ՀԱՅՈՑ

«Յիշեաց գմեգ Տեր և օրհնեաց գմեգ»

(Սղմ. ԵՃԳ. 12):

Սիրելի բարեպաշտ ժողովուրդ հայոց

Շնորհին Աստուծոյ և երկնային ողորմութիւնը այցելեցին ազգիս և Հայաստան
աշխարհիս Հայ Գրեթի երևելի գիտով, որի 1600-ամեակը տօնախմբելու
շնորհընկալներն ենք այսօր: Աղօթք բարձրացնենք երկինք, քանզի «Յիշեց մեգ Տերն
ու օրհնեց մեգ», պարգևելով անձինք պսակաւոր, «որք զարդարեցին տնօրինաբար
զիմաստս անեղին. հաստատելով յերկրի զգիր կենդանի»:

Պայծառ ու պանծալի են յիշատակները, որ պիտի ոգեկոչենք:

16 դար հեռուից մեր հոգու առջև պարզուում է հայոց կեանքի այն երջանիկ օրը,
երբ Մաշտոց Վարդապետը վերադառնում էր Վաղարշապատ՝ հայերէնի նորագիտ
Տառերը սեղմած սրտին՝ Հայաստանի համար, իր զգգի համար ցաւացող սրտին:
Հեռաւոր ճամփորդութիւնից ուրախ էր վերադառնում. Աստուած ունկնդիր էր եղել նրա
անդադրում աղօթքներին և օրհնել էր նրա տքնաջան աշխատանքը, օրհնել էր նրա
առաքելութիւնը: «Այբ» և «Քէ»՝ սկիզբն Արարիչ ու վերջը՝ Քրիստոս իմաստով ծնունդ
էր առել 36 նշանագիր այբբենաշարը, որպէսզի հայ ժողովուրդը մայրենի լեզուով
ընթերցի Աստուածաշունչը, «և բոլոր մարդկանց հասնի քրիստոսաբեր փրկութիւնը»:
Ճանաչելի լինեն իմաստութիւն և խրատ, իմանալի՝ հանճարների խօսքը:

Ճանապարհի կայաններն անցնում էր յուսառատ, քանզի գիտէր, որ հայրենի
երկրում սպասում են իրեն՝ ընդունելու իր ջանքերի արգասիքը: Մովսէսն անգամ
այնպէս ուրախ չէր, ասում է Մաշտոցի աշակերտ ու վարքագիր Կորիւնը, որովհետև
երբ բազուկներին առած աստուածագիր տախտակները, իջաւ Սինայ լեռից,
ժողովուրդը ոսկեծոյլ կուռքի էր երկրպագում: Մինչ Մաշտոցին անհամբերութեամբ
սպասում էին Սահակ Պարթև Կաթողիկոսը, Վռամշապուհ Թագաւորը,
նախարարագունդ աւագանին, աշխարհահոգ դասը եկեղեցականաց, ու երբ լսեցին,
թէ մօտեցել է մայրաքաղաքին, ժողովրդի բազմութեամբ ելան ընդառաջ: Եւ Արաքսի
շրերը ականատես եղան հանդիպման խնդութեանը, օրհնութեան երգերին,
փառաբանական ու գոհաբանական աղօթքներին:

Աստուծոյ անանց խօսքը լսելի դարձնելու համար սկզբնաւորուեց հայերէն դպրութիւնը: Հայոց աշխարհի բոլոր գաւառներում թագաւորի հոգածութեամբ և Հայրապետի խնամքով բացուեցին դպրոցներ, կրթուեցին մանուկներ, ազատագուրու բանակը, և ժողովուրդն ինքը գալիս էր դէպի «աստուածային գիտութեան բացուած աղբիւրը»: Մաշտոցեան տառերը դարձան կենդանագիր խօսքի ծառայութեան մատուցուներ, «հայաբարբառ, հայրենախօս դարձան օրէնստույգ Մովսէսը՝ մարգարեական գնդի հետ և առաջադէմ Պօղոսը բոլոր առաքելական գնդով, Քրիստոսի աշխարհակեցոյց Աւետարանի հետ միասին»: Ու բացուեցին հոգու անսպառ վտակները, աշակերտները ուսուցիչներ դարձան, թարգմանիչներ, մեկնիչներ, շարականագիր, պատմիչ ու իմաստասէր: Իմանալի լոյսի կամարով միաւորուեց Հայոց բաժանուած հողը ու երկատուած ազգային կեանքը: Աստուծոյ խօսքը յարդարեց ու զարդարեց հոգիները, հայրենի մեր երկրում ապրեցրեց փրկութեան յոյսն ու յարութեան հաւատը: Տէրը օրինեց իր ժառանգութիւնը, որը իրենց վկայութեան կեանքով վաստակել էին Տիրոջ սուրբ առաքելները և առաքելապատիւ հաւատի մեր հայրը՝ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչը: Արդարև, «Յիշեց մեզ Տէրն ու օրինեց մեզ»: Հայաստանի համար դժուարին ժամանակում տէրեր եղան ազգին և առաջնորդ հաւատարիմ հոգևորական ու աշխարհական իշխանաւորները մեր. «որք զօրութեամբ Հօր իմաստութեան էին անեղի հաստատեցին զաթոռ սրբոյն Գրիգորի՝ թարգմանութեամբ նշանագրութեան»:

Սահակ-Մեսրոպեան դպրոցի օրինել սերունդը կերտեց 5-րդ դարը հայոց պատմութեան՝ մտքի ու հոգու զարթօնքով պայծառ ու հանճարագործ, նուիրումով ու հաւատարմութեամբ յաղթական և նահատակութեամբ լուսազգեստ: Հոգով կրթածը հոգի կրթեց: Մեր պատմութեան յետագայ բոլոր դարերն առաջնորդեց հայ մշակոյթի ոսկէ հունձքի սերունդը՝ Քրիստոսասէր ու հայրենապաշտ, ազնուահոգի, լուսաւորեալ ու մտաւորական այն սերունդը, որը փորձութեան ժամին չվարանեց կեանքով պաշտպանել հաւատն ու հայրենին: Հայրեր ու որդիներ, ովքեր անցողիկի մէջ յաւիտենականի ճանաչումով, մեր Տիրոջ սրբազնասուրբ անունը իրենց շուրթերին, անցան ճանապարհը Աւարայրից Նուարսակ: «Յիշեց մեզ Տէրն ու օրինեց մեզ», շնորհելով դար երկունքների, դար հերոսացումի, երբ քչերի համեմատ առաքինի գտնուեցին շատերը, «որք գերկրաւոր մեծութիւն՝ փառաց խաւար կոչեցին, ապաւինելով ի յոյս անմահ փեսային՝ անճառ բանին արժանի եղեն»: «Յիշեց մեզ Տէրն ու օրինեց մեզ»: Շողաց արևը Շաւարշանի դաշտից վեր և առյաւելո միաւորեց հայոց Հաւատն ու Հայրենիքը: Հայաստանի հողը պաշտպանուած եղաւ, թէ ոտնակոխ, կանգուն եղաւ հայոց պետականութիւնը, թէ կործանուած, երեսունվեց տառերով, Գրով Կենդանի միշտ պաշտպանուած մնաց հայ հոգին, քանզի Մաշտոցեան նշանագրերը մագաղաթին շարուելով, հոգիներում էին գրի առել մեր ժողովրդի գոյութեան իմաստն ու խորհուրդը:

Մաշտոցեան Գրով անմահացել է մեծասքանչ հայոց լեզուն, ու ոսկեհունդ արմատից բարձր բարձրացել է կանաչագարդ ծառը հայ մշակոյթի, որոնցով ընդմիշտ մէկ ու միասնական է աշխարհասփիւռ ազգս հայոց, իր քրիստոնէական ինքնութեամբ, իր հաւատաւոր, ստեղծող ու առաջադիմութեան ձգտող հոգևոր ներաշխարհով: 16 դար ինչ որ ստեղծել է մեր ժողովուրդը, այնտեղ ներկայ են հայերէնի առաջին ուսուցիչները՝ Սուրբ Սահակ ու Սուրբ Մաշտոց մեր մեծ ու երանելի Վարդապետները, ու քանի դեռ անմար է նրանց լուսեղէն յիշատակը և հայ գրերի ոգեղէն խորհուրդը, պիտի ապրեն ու գործեն՝ աստուածային խաւարացի լոյսի ու անհուն գանձերի բաշխումով շարունակելով կրթել միտք անյաղթ և հոգի ազատ ու հաւատարիմ:

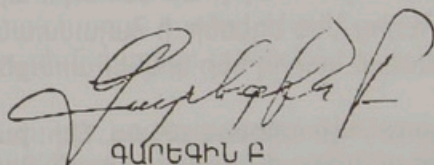
Սիրելի ժողովուրդ հայոց, սրտիդ սեղմած պահպանիր Մաշտոցեան գիրը մեր հարազատ, և միշտ նուիրական պիտի մնան մեր Հայրենիքն ու Սուրբ Եկեղեցին։ Սիրիր մեր մայրենին, ու պիտի գովերգուն փառքերը նախնեաց, շնորհը ծաղկի, տեսիլքը ազնիւ ու մաքուր և ձգտումը վսեմ՝ հայրենեաց կեանքում։ Լուսաւոր ու պայծառ պահիր հայոց դպրոցը, և մեր զաւակների հետ յաւերժի մասին պիտի գրուցեն Ազատն Արարատ, Մայր Արաքս ու Մայր Տաճար, որ ընդմիշտ յիշում են այն երջանիկ օրերի խնդութիւնը, երբ պատուական մեր ուսուցիչները հայերէն հնչող Աստուծոյ խօսքով երանելի, ցանկալի ու սքանչելի դարձրեցին Հայոց աշխարհը։

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից յորդոր ենք կարդում մեր Նուիրապետական Աթոռներին, թեմակալ առաջնորդներին, ուխտապահ հոգևոր դասին և համայն հաւատաւոր մեր ժողովրդին՝ Հայաստանում և Սփիւռքի մեր գաղթօջախներում 2005 թուականին համազգային հանդիսութեամբ ու շուքով տօնել Հայ Գրերի աստուածօրինեալ Գիւտի պանծալի յիշատակները։ Աշխարհի չորս ծագերում թող մեր խնդագին հոգու աղօթքը բարձրանայ երկինք, քանզի «Յիշեց մեզ Տէրն ու օրհնեց մեզ» պարգևելով անձինք պսակաւոր, «որք գարդարեցին տնօրինաբար զիմաստս անեղին. հաստատելով յերկրի զգիր կենդանի»։

Թող Աստուծոյ խաղաղ ու արդար հայեացքը շողարծակի հայոց կեանքին՝ ազատ ու վերածնունդ մեր Հայրենիքում և Հայ Սփիւռքի բոլոր կողմերում։

Իջման Սուրբ Սեղանի առջև աղօթք ենք բարձրացնում երկինք՝ հայցով, որ Աստուած, բարեխօսութեամբ լուսաբնակ մեր թարգմանիչ վարդապետների, շնորհի և առաւել շնորհի բաշխի հաւատաւոր մեր ժողովրդին, որպէսզի յարատև լինեն սէրը և նուիրումը առ Հայրենին ու մեր Սուրբ Եկեղեցին, և աներեր մեր հաւատը, որ «Տէրը բարութիւն պիտի գործի, իսկ մեր երկիրն իր պտուղը պիտի տայ» (Սղմ. 27 : 13)։

«Շնորհք, ողորմութիւն, խաղաղութիւն Աստուծոյ ի Հօր և ի Տեառնէ Յիսուսէ Բրիստոսէ Որդւոյն Հօր, ճշմարտութեամբ և սիրով եղիցին ընդ Ձեզ»։ Ամէն։

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՍԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Տուաւ Կոմդակս ի 29-ն Յունուարի
յամի Տեառն 2005 և ի թւին Հայոց ՌՆԾԴ
ի Մայրավանս Սրբոյ Էջմիածնի
ընդ համարաւ 283

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒՆՈՒՄԻՐԻ ԷՋՄԻԱԾԻՆ

SUPREME PATRIARCH
CATHOLICOS
OF ALL ARMENIANS

MOTHER SEE OF HOLY ETCHMIADZIN

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ ԾԱՌԱՅ ՅԻՍՈՒՄԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ,
ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՍԲԸ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԵՒ ԿԱՍՕՔՆ ԱԶԳԻՍ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿՊԵՏ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ,
ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ՀԱՄԱԶԳԱԿԱՆ ՆԱԽԱՍԵԾԱՐ ԱԹՈՌՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՏԻՈՅ ՍՐԲՈՅ ԿԱԹՈՒՂԻԿԵ ԷՋՄԻԱԾԻՆ

ՔՐԻՍՏՈՍԱԲԱՆԴ ՍԻՐՈՅ ՈՂՋՈՅՆ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ՍԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ, ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՅՈՑ
ՍՐԲՈՅ ԵՐՈՒՄԱՂԻՄԱՅ ԵՒ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍՈՅ,
ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՅ, ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՅ, ԿԱՐԴԱՊԵՏԱՅ, ՔԱՅԱՆԱՅԻՑ ԵՒ ՍԱՐԿԱԲԱԳԱՅ,
ԹԵՍԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՑ, ԹԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴՈՑ ԵՒ
ՊԱՇՏՕՆԵԻՑ ԵՒ ՍԻՐԵՏԵԱԼ ՀԱՄԱՅՆ ՀԱՄԱՏԱՑԵԱԼ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ՀԱՅՈՑ

«Զի ինձ կեանք Քրիստոս է»

(Փիլ. Ա 21):

Սիրելի բարեպաշտ ժողովուրդ.

Հայոց հաւատի վեճ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից, որ ունենք պարզ և մեզ
երկնային ամենաբարձր շնորհով և օրհնութեամբ, գոհութեան աղօթք ու
փառաբանութիւն ենք մատուցում Բարերար Աստծուն այսօր, երբ 90-ամեայ
յիշատակութեան առջև Հայոց Սեօ Եղեռնի, ի Հայաստան և ի Ափիւռս վերածնունդ
ժողովրդով համարձակածայն կարող ենք կրկնել առաքելի խօսքը. «Զի ինձ կեանք
Քրիստոս է»:

Արդարև, Քեզ ապաւինողը ամօթով չմնաց, Տէր, քանզի Դու ես Յարուցեալ, և Քո
խօսքը՝ կենդանի ու կենդանարար ու յաւիտենական: Քեզ գիտենք իբրև
ճշմարտութիւն, սէր և ողորմութիւն՝ Արարիչ ու Ամենախնամ, Ողորմած ու Փրկագործ:
Քեզ գիտենք իբրև Ամօթիչ ու Առաջնորդող պահապան գօրութիւն: Մեր հայրերից
այսպէս ուսանեցինք՝ փառաւորելով Քեզ՝ Միածին Որդւոյ, Հօրը և Սուրբ Հոգւոյն:

Քրիստոսի հետ յարութեան յոյսով, մահուան դէմ կեանքի յաղթութեան
հաւատով ապրեց ու ստեղծեց մեր ժողովուրդը: Դարերի մէջ բազում աւերներ ու
հողմեր տեսաւ, բազմիցս գերեզման իջաւ, բայց Քրիստոսին յուսացեալ՝ հաւատաց իր
հոգւոյ լոյսին, իր փրկութեանն ու վերածննդին: Միշտ հաւատաց և իր պատմութեամբ
ու իր թողած ժառանգութեամբ վկայեց, որ յարուցեալ է Քրիստոս, և յարուցեալ է
Քրիստոսին հաւատացողը: Այս հաւատով վերապրեցինք մեր պատմութեան
ամենամեծ ողբերգութիւնը՝ մեր ժողովրդի ցեղասպանութիւնը Օսմանեան
Թուրքիայում:

Առաջին համաշխարհային պատերազմի թոյն ու բռնի մէջ երիտթուրքական
իշխանութիւնները ժամանակը պատեհ նկատեցին՝ աւարտին հասցնելու հայութեան
բնաջնջման բուրքական պետութեան որդեգրած քաղաքականութիւնը և ընդմիշտ
լուծելու հայկական հարցը: Արևմտեան Հայաստանում՝ մեր Հայրենիքի մեծագոյն
հատուածի վրայ և կայսրութեան հայաշատ այլ բնակավայրերում իրականացուեցին
անգէն հայ բնակչութեան կազմակերպուած ջարդեր: Մեր ժողովուրդը մահուան էր
դատաւարտուել միայն հայ և քրիստոնէայ լինելու համար, քանզի հայ մնալ ու

քրիստոնեայ, նշանակում էր շարունակել լինել բնիկ ու տոհմիկ ժողովուրդը Հայաստան երկրի:

1915 թուականին աւերն էր թագաւորում, սարսափն ու մահը՝ հայոց բնակավայրերում: Փլոււում էր տունը հայի գլխին. այրոււում էր հողը իր մշակի ոտքի տակ, ակօսը գերեզման էր դառնում, եկեղեցին՝ անբարբառ յուշարձան: Եփրատի ափերից մինչև Արաքսի հովիտներ, Սև ծովից մինչև Միջերկրական՝ ձորերը լցուեցին հայ մարդկանց դիակներով, գետերը՝ արիւնով: Թալանուած ու տանջահար անգէմ ժողովուրդը՝ կին, մանուկ ու ծեր քուեցին անջուր անապատ, և նրանց վերջին աղօթքի ունկնդիրը եղաւ տօթակէզ քամին: Անլուր ջարդերին զոհ գնաց մէկ ու կէս միլիոն հայութիւն, որը հողագործ էր, արհեստաւոր, կառուցող շինարար, վաճառական, բժիշկ ու գիտնական:

20-րդ լուսաւորեալ դարը եղեռնով սկսուեց մեր ժողովրդի համար, որ նոր ժամանակներում յոյս ուներ գտնել անծի ապահովութիւն, մարդկային իրաւունքի պաշտպանութիւն և խաղաղ կեանք: Այս էր Հայկական հարցի բովանդակութիւնը: Սահմանադրական իրաւունքներից խօսող երիտթուրքական իշխանութիւնները ամեն բան հաշուարկել էին՝ չկայ ժողովուրդ, չկայ Հայկական հարց, չկայ ժառանգորդ. չկայ պահանջատէր: Չարահնար ծրագրի հեղինակները վստահ էին, որ իսպառ պիտի բնաջնջուի հայութիւնը, երկրէ-երկիր ցրուելով՝ անյիշատակ ու անհետ պիտի վերանայ պատմութեան ասպարէզից: Ամեն բան հաշուարկել էին, բայց ոչ՝ Աստուծոյ նախախնամութիւնը և Աստծուն յուսացեալ ժողովրդի ապրելու և արարելու կամքն ու զօրութիւնը:

Նոյն ջարդարարների արշաւանքներին դիմակայելով՝ ընդդէմ մահու խիզախումով հերոսացած՝ փրկուեց Արևելեան Հայաստանի փոքրիկ հողակտորը, որի վրայ հաստատուեց հայոց նոր պետականութիւնը: Մեր ազատ երկրի դրօշի ներքոյ Ծիծեռնակաբերդի բարձունքում Արարատահայեաց վեր է յառնել Մեծ եղեռնի յուշակոթողը, որտեղ լուսեղէն զօրաց գնդերով հոգիներն են երկրի վրայ մեր հողը սրբացրած և երկնքում Աստուած փառաբանող մեր նահատակների և որտեղ ծեռք-ծեռքի, սիրտ-սրտի միասին է ազգս հայոց: Յաւերժատես այս բարձունքին մեր ցաւն ու արդար ցասումը զօրութիւն դարձաւ և ծնունդ առաւ Արցախեան յաղթանակող ոգին:

Փառք քեզ, ժողովուրդ սիրելի, որ չերկնչեցիր մահուան քրքիջից: Խաչդ ուսած անցար Գողգոթայի ճանապարհներով և յարութիւն առար յաղթանակած:

Փառք քեզ, ժողովուրդ սիրելի, որ վերքը սրտիդ բնաւեր տունդ վերստին կառուցեցիր Հայրենիքիցդ հեռու և մօտիկ բազում երկրներում և շարունակեցիր հայ մնալ ու քրիստոնեայ: Արարող հանճարով շարունակեցիր հաց ստեղծել, կառուցել, գիտութեան ու մշակոյթի բարձունքների հասնել և այսպէս ճանաչուած ապրել:

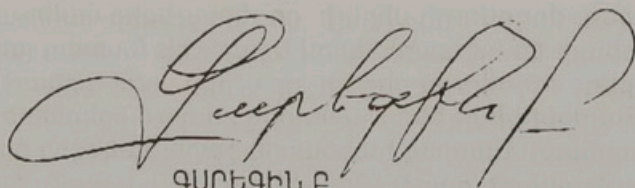
Երիցս փառք քեզ, ժողովուրդ սիրեցեալ, «Զի ինձ կեանք Քրիստոս է» հաւատով քայլեցիր դէպի քո կեանքի նոր այգաբացը, և յուսացիր իրաւունքի ու արդարութեան դարի նոր առաւօտը ու այս ճանապարհին մնացիր կանգուն ու աւրի:

Զենք մոռացել ու չենք կարող մոռանալ Հայոց Ցեղասպանութիւնը, մեր պատմութեան այս մեծագոյն ողբերգութիւնը: Զենք մոռացել ու չենք կարող մոռանալ աւերակուած խնկաբոյր երկիրը մեր, հայրենական սրբութիւններն ու բազմադարեայ յիշատակները: Մեզ հետ են մեր բիւրաւոր նահատակները՝ յայտնի ու անյայտ անուններով: Նրանց յիշատակի առջև միասին ենք միշտ: Մեզ հետ են ի պաշտպանութիւն մեր ժողովրդի բողոքի ազնիւ ձայն բարձրացրած մեծ մարդասէրները, որոնց շուրթերից մարդկութեան խիղճն էր խօսում եղեռնի մահասփիւռ օրերին: Մեզ հետ են այն ժողովուրդները, ովքեր մարդասիրաբար ապաստան տուեցին ջարդերից փրկուած բեկորներին հայութեան:

Անցել են ժամանակները, երբ մեր հայրերը չէին կարող ոգեկոչել յիշատակը մարտիրոսացած հայորդիների, երբ միայնակ էին ազգային ողբերգության ու վշտի մեջ: Այսօր շատ ազգեր ու պետություններ ծանաչում են մեր ժողովրդի հանդեպ գործուած ոճիրը՝ իբրև յանցանք մարդկութեան ու մարդկայնութեան դէմ: 20-րդ դարի առաջին ցեղասպանութիւնը պիտի ծանաչուի ու դատապարտուի ողջ աշխարհի ու նաև Թուրքիայի կողմից, այն համոզումով, որ բռնութիւններն ու սպանութիւնները չեն կարող առաջնորդել մարդկութեան ծանապարհը: Խաղաղութիւնն ու ազատ կեանքը, եղբայրութիւնը մարդկանց ու ազգերի միջև, արդարև, երազն է բոլոր ժողովուրդների:

Մեծ եղեռնի 90-ամեայ տարելիցի առիթով Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից Հայրապետական Մեր օրհնութիւնն ու ողջոյնն ենք բերում աշխարհասփիւռ սիրեցեալ մեր ժողովրդին: Չեռք-ծեռքի ու սիրտ-սրտի միասին ենք յիշատակի առջև մեր անմեղ զոհերի, ովքեր իրենց աչքերը փակեցին մեր ժողովրդի վերածնութեան, մեր Հայրենիքի ազատութեան տեսիլքով: Հաւատարիմ լինենք նրանց տեսիլքին: Որտեղ էլ ապրենք, փոխանցենք մեր գաւակներին Արարատի պատկերը նուիրական, Լուսաւորչի Կանթեղն անմար և հայրենի մեր հողն ու երկինքը միաւորող Սուրբ Էջմիածնի խորհուրդը յաւերժական: Որտեղ էլ ապրենք, համակ նուիրումով տւր կանգնենք մեր ազգային իղծերին ու ծգտումներին: Պաշտպանենք Արցախի ազատութեան իրաւունքի, Հայոց Տեղասպանութեան ծանաչման մեր արդար դատը: Միասնական ուժերով կառուցենք նոր կեանքը Հայաստանի ու Արցախի և հայրենի հողից առած աւիւնով զօրացեալ ու ծաղկուն պահպանենք Հայ Սփիւռքը: Ապրենք «Զի ինձ կեանք Քրիստոս է» վստահութեամբ և հաւատով՝ որ Աստուած համախմբելու է մեզ Արարատի փեշերին: Տէրը կամեցաւ ազգիս յարութիւնը, որպէսզի յարատևի Աւետարանի լոյսով ու կեանքի սիրով աշխարհին բացուած հայի հոգին, և հայերէն աղօթքը շարունակի երկինք բարձրանալ՝ հայցելով աշխարհին խաղաղութիւն և ի մարդիկ հաճութիւն: Հաւատանք ի Քրիստոս սիրով զօրացեալ առաքինագործ հոգու շնորհներին մեր կեանքում և հայոց միացեալ ու պայծառ գալիքին:

«Հաստատուն կացէք, զտեղի կալջիք, պնդեալ զմէջս ձեր ճշմարտութեամբ, եւ զգեցեալ զգրահսն արդարութեան» (Եփես. 2 14):

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՍԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Տուաւ Կոնդակս ի 3-ն Փետրուարի
յամի Տեառն 2005 և ի թուին Հայոց ՌՆԾԴ
ի տօնի Սրբոց Վարդանանց զօրավարացն՝
հազար երեսուն և վեց վկայիցն
ի Մայրավանս Սրբոյ Էջմիածնի
ընդ համարաւ 285

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ՝ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾԻՆ

SUPREME PATRIARCH
CATHOLICOS
OF ALL ARMENIANS
MOTHER SEE OF HOLY ETCHMIADZIN

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ՊԱՏԳԱՄԸ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴԵԱՆ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅՆՏՆՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻ ԱՌԻԹՈՎ

(Սուրբ Էջմիածին, 2005 թ. Յունուարի 6)

«Եւ ծանիցիք զճշմարտութիւնն
և ճշմարտութիւնն ազատեցէ զձեզ»
(Յովհ. 8. 32):

Սիրելի ժողովուրդ

Սուրբ Ծննդեան աւետիսով Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից ողջունում ենք ձեզ ի Հայաստան և ի Սփիւռս և ձեզ հետ միասին փառաւորելով մեր Փրկիչ Տիրոջ Անունը, Իջման Սուրբ Սեղանի առջև հնչեցնում ենք Տէրունական խօսքը. «Եւ կը ճանաչէք ճշմարտութիւնը, և ճշմարտութիւնը ձեզ կազատի»:

ճանաչել ճշմարտութիւնը: Որքան երկար է փնտրել մարդը այն՝ հին աշխարհից մինչ օրս իր փնտրտուքը արտայայտելով իմաստասիրական մտածումներով, արուեստի ու գրականութեան կերպաւորումներով, ընկերային կեանքի վերափոխութիւնների ու բարեկարգութիւնների ծրագրերով: Մարդկութեան լաւագոյն մտքերը, ազնիւ ձգտումներն ու ջանքերը ուղղուել են այդ փնտրտուքին՝ ո՞րն է ճշմարտութիւնը: Մարդը փնտրել ու փնտրում է ճշմարտութիւնը իր աշխարհում, բայց աստուածային բարձունքներից է ճշմարտութիւնը պարզուել մարդկութեանը՝ Բեթղեհէմի աստղալոյսով առաջնորդելով դէպի մսուրի մէջ ծնունդ առած Փրկիչ Մանուկը: Մարդացեալ Աստուածորդին է ճշմարտութիւնը, որ վկայեց Աստուծոյ անբաւ Սէրը արարածներին հանդէպ: Աստուծոց հեռացած մարդը երբեք չպիտի յուսար տեսնելու կամ ճանաչելու ճշմարտութիւնը, բայց Յիսուսով ճշմարտութիւնը ինքը մեր մէջ է՝ աստուածայինը միաւորելու համար մարդկային մեր կեանքին: Իր Յայտնութեամբ Յիսուս ճշմարտութեան սահմանները դուրս բերեց մարդկային կեանքի սահմանափակումներից, մարդկային չափանիշներից և տարաւ դէպի յաւիտենականը. «Ես եմ ճանապարհը և ճշմարտութիւնը և կեանքը» (Յովհ. 14. 6):

Այսօր մարգարէներն են խօսում, որ պատգամաբերը եղան փրկութեան մասին Աստուծոյ խոստումի և սպասեցին ու յուսացին Փրկչին. այսօր Մանուկ Փրկչին իրենց ընծաներն են մատուցում իմաստուն մոգերը, որ տեսան երկնքում պայծառ շողացող աստղը և ընթացան դէպի փրկութիւնն աշխարհի. այսօր հովիւները՝ երկնքի բացուած ողորմութեան առջև ձայնակից հրեշտակներին, օրհնաբանում են խանձարուրի մէջ մտնում դրուած Փրկիչ Մանկանը: Նրանք ճանաչեցին աշխարհի մտած Աստուծոյ շնորհը, որը ազատում է չարիքներ ծնող մեղքից, հեռու պահում մոլորութիւններից, շնորհը, որը ազատում է չարիքներից ծնող մեղքից, հեռու պահում մոլորութիւններից, չափազանցում կործանարար ճանապարհներից: Ոչինչ այլ բան, մարդկային ոչ մի ստեղծագործութիւն, ծրագիր չի կարող նորոգել, վերափոխել մարդու հոգին, բայց միայն մարդկային կեանքում Աստուծոյ ներկայութեան հաւատը, որով իրականանում է հոգևոր վերածնութիւնը և բարոյական առաջադիմութիւնը մարդկութեան:

«Եւ կլլ ճանաչէք ճշմարտութիւնը, և ճշմարտութիւնը ձեզ կազատի» հնչում է շուրջ երկու հազար տարի, որ մարդկութեան հայեացքը վեր գնայ ու տեսնի փրկութեան լոյսը և հաւատայ, որ Քրիստոսով ազատ է ինքը, հաւատայ, որ Քրիստոսով բաց է ճանապարհը դէպի ճշմարտութեան, արդարութեան ու սիրոյ աշխարհը: Հաւատն անկարօտ է ապացոյցների, բայց հաւատի ապացոյցը վերանորոգուող հոգին է, ճշմարտութեամբ ազատ հոգին, որը ձգտում է վերափոխել աշխարհը, առաջնորդել դէպի բարին, դէպի ճշմարիտը:

Տազնաւներ են տիրում այսօր աշխարհի տարբեր կողմերում, մարդկութեան առջև բարձրանում են պետութիւնների ու ժողովուրդների յարաբերութիւնների հարցեր, հասարակական կեանքի վերափոխումների պահանջներ, բնական աղէտներ և մարդկային գործունէութեան արդիւնքում ծնունդ առած արհաւիրքներ, ընկերային, բարոյական և բազմաթիւ այլ խնդիրներ, որոնց վճռման համար մարդիկ փնտրում են գտնելու ճիշտ պատասխանները ու ճիշտ ճանապարհները: Մարդկային ամեն որոշում, ամեն գործունէութիւն Աստուծոյ ներկայութեան յարաբերութեամբ է, որ հաստատուում է իր արժէքի մէջ՝ բարի է, թէ չար, ընդունելի, թէ մերժելի, ժամանակաւոր ու անցողիկ է, թէ յաւիտեանական ու անկորնչելի՝ կեանքը դէպի բարօրութիւն ու երջանկութիւն առաջնորդող: Փրկչի հետ է, որ մենք ճշմարտապէս ազատ ենք և մեր քայլերով ու որոշումներով կարող ենք աշխարհում հաստատել արդարութիւնը՝ հակառակ անիրաւութեան, սերը՝ հակառակ ատելութեան ու բշտամանքի, խաղաղութիւնը՝ հակառակ բռնութեան ու պատերազմի:

Սիրելի ժողովուրդ

Քրիստոսով մարդկութեանը յայտնուած ազատարար ու փրկարար ճշմարտութիւնը լուսաւորել է մեր ժողովրդի անցեալի ճանապարհը ու պիտի լուսաւորի մեր ներկան ու գալիքը: Գնահատեցինք ճշմարտութիւնը, որը կերտեց ստեղծարար, հանճարածնունդ ոգին մեր մշակոյթի, կերտեց մեր պատմութիւնն առաջնորդող վերածննդի ոգին: Ստեղծեցինք կեանքի սիրով, ապրելու հաւատով, աւրեցինք ու նահատակուեցինք Քրիստոսի ազատ ժողովուրդ ու երկիր լինելու ձգտումով: Հողներից հալածուած՝ ուր էլ սփռուեցինք, մեր հոգևոր երկնքում բարձր ու անմար շողաց Բեթղեհէմի աստղալոյսով վառուած Լուսաւորչի Կանթեղը, որ անստուեր լոյսով պահպանեց մեզ միասնական ու ամբողջական, պահպանեց յոյսերը մեր ժողովրդի՝ խաղաղ ու հաշտ աշխարհի և իր միացեալ կեանքի ու պայծառ գալիքի:

Աստուածատես ազատ հոգու շնորհներով են ծնունդ առել Մաշտոցեան ոսկեղէնիկ մեր գրերը, որոնց 1600-ամեակը պիտի տօնախմբենք այս տարի՝ ոգեկոչելով Աստուածաշունչ Մատեանի հայերէն թարգմանութեան ու Սահակ-Մեսրոպեան կրթութեան ու լուսաւորութեան սուրբ յիշատակները: 90-ամեայ տարելիցն ենք նշելու նաև Մեծ Եղեռնի՝ հաստատելով մեր հաւատարմութիւնը անթիւ մեր նահատակների հաւատքին, հայոց նոր կեանքի նրանց տեսիլքին: Մեր ամենդ զոհերի յիշատակի ոգեկոչումով վերստին պիտի հնչեցնենք հրաւերը Ցեղասպանութեան ճանաչման՝ յանուն բռնութիւններից ազատ, արդար աշխարհի: Փառք Տիրոջը, Հայաստանի անկախութիւնը և Արցախի ազատագրութիւնը յոյսի դռներն են բացել արդարութեան յաղթանակի, հայրենի հողում մեր ժողովրդի ապահով կեանքի ու արարումների, որոնք պիտի լինեն ի Քրիստոս մեր հաւատի նոր վկայութիւններ: Հայաստանում, Արցախում և աշխարհի բոլոր կողմերում մեր ժողովուրդը այսօր զարթեալ հաւատով մարմնաւորում է ստեղծագործ կեանքի իր դարաւոր երազները ու պիտի շարունակի իր աւանդը բերել պետութիւնների ու ժողովուրդների խաղաղասէր ջանքերին:

Սիրելի ժողովուրդ հայոց, Բեթլեհեմի աստղն այսօր առաջնորդում է մեզ դեպի մտւոր Փրկչի, ուր յաւիտենականը ծնունդ առաւ, անպարփակելիւն պարփակուեց, անիմանալիւն ազատարար ճանաչուեց: Չվարանենք ճշմարտութիւնը ճանաչելու, բարին գործելու, միմեանց ծառայելու, Քրիստոսին ծառայելու: Մի կողմ թողնենք այն ամէնը, ինչ պիտի խանգարի մեզ յետևելու Նրա լոյս ընթացքին, Նրա ազատարար ընթացքին: Ազատութիւնը այն մեծագոյն շնորհն է, որի մէջ պիտի պտուղներ տան մեր յոյսերն ու ձգտումները՝ կառուցելու խաղաղ ու բարօր կեանք, ազատ հասարակութիւն: Մեր Հայրենիքի ազատութիւնը ոչ միայն պիտի պաշտպանենք, այլև ազատութիւն դարձնենք իւրաքանչիւրիս համար: Ազատութիւնը բարու մեր ընտրութիւնն է, որը նաև պայքար է չարի դէմ: Քրիստոսասէր, ճշմարտասէր մեր գործերով պիտի մեր հողից վերացունք աղքատութեան և օրինազանցութեան չարիքը, մեր իրականութիւնից դուրս մղուեն անտարբերութիւնն ու անհանդուրժողութիւնը և հաստատուեն ճշմարիտ մարդասիրութեան բարիքները: Մեր եղբայրութեան մէջ, մեր արդարութեան մէջ, մեր սիրոյ մէջ է, որ պիտի յաջողուեն մեր ծրագրերն ու գործերը՝ ուղղուած մեր Հայրենիքի շինութեանն ու զօրացմանը, ընկերային կեանքի վերափոխութեանը, Սփիւռքում ազգային կեանքի պահպանութեանն ու զարթօնքին, մեր զաւակների կրթութեանը, մեր մշակոյթի զարգացմանը և մեր ժողովրդի բոլոր իղծերի իրականացմանը:

Փրկչի օրհնութիւնն է իջնում աշխարհին: Աստուածակառոյց Սուրբ Էջմիածնից, մեր Տիրոջ և Փրկչի Իջման Սուրբ Սեղանից Սուրբ Ծննդեան աւետիսն ենք յղում և Հայրապետական Մեր սերն ու օրհնութիւնը՝ ի սփիւռս աշխարհի հաւատաւոր համայն մեր ժողովրդին: Ողջոյն ենք յղում Առաքելական մեր Սուրբ Եկեղեցու Նուիրապետութեան Աթոռների Գահակալներին՝ Ն.Ս.Օ. Տ.Տ. Արամ Ա Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին, Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարք Ամենապատիւ Տ. Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Մանուկեանին, Կոստանդնուպոլսի Հայոց Պատրիարք Ամենապատիւ Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Մութաֆեանին, Հայ Եկեղեցու ուխտապահ ու նուիրեալ ողջ հոգևոր դասին:

Աստուածայայտնութեան օրհներգութիւնը Մեր շուրթերին, սիրով ի Քրիստոս՝ ողջունում ենք մեր քոյր եկեղեցիների հոգևոր պետերին և Տիրախնամ նրանց հօտին:

Հայրապետական օրհնութեամբ Սուրբ Ծննդեան Մեր բարեմաղթութիւններն ենք բերում Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ Տիար Ռոբերտ Քոչարեանին, Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան Նախագահ Տիար Արկաղի Ղուկասեանին, հայոց ողջ պետական աւագանուն, Հայաստանում հաւատարմագրուած դիւանագիտական առաքելութիւնների ղեկավարներին ու միջազգային կազմակերպութիւնների բոլոր ներկայացուցիչներին:

Ծունր դնենք Մանուկ Յիսուսի սնարի առջև և հայցենք, որ Աստուծոյ ներկայութեամբ վերանորոգուող հոգին նաև մերը լինի և դեպի բարին ու ճշմարիտը առաջնորդուող կեանքը նաև մեր կեանքը լինի Մայր Հայրենիքում և Սփիւռքում: Աղօթենք միասնաբար, որ Բարեգութն Աստուած Սուրբ Հոգու մխիթարութեամբ սփոփի Հեռաւոր Արևելքի երկրներում բնական աղետից տուժած հազարաւոր մարդկանց սրտերը և իր անբաւ ողորմութեամբ հանգստութիւն շնորհի գոհուածների հոգիներին: Թող երկնառաք խաղաղութիւնը հաստատուի համայն աշխարհում, ի մասնաւորի՝ այսօր պատերազմի վտանգների մէջ ապրող ժողովուրդների կեանքում, և թող աստուածատես ճանապարհները առաջնորդեն մարդկութեան ընթացքները դեպի հաշտութեան, արդարութեան ու եղբայրութեան եզերքներ, դեպի աւելի ու աւելի բարօր, առաջագնաց ու երջանիկ կեանք, դեպի փրկութիւն և յաւիտենութիւն:

Սիրեցեալ ժողովուրդ Հայոց Որ յԵրուսաղէմ,
 Եւ ի Յորդանան, ի Հայաստան,
 Եւ ի Սփիւռս տարացրուեալ:

Փառք կուտանք Աստուծոյ, որ այս տարի եւս արժանի եղանք համախմբուելու Քրիստոսի Ծննդեան Սուրբ Տաճարին մէջ եւ Մսուրին շուրջ, եւ Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան եւ մեր ժողովուրդի հաւատաւոր գաւակներուն հետ, կը մատուցանենք Ճրագալոյցի եւ Ծննդեան մեր երեք Սուրբ Պատարագները, եւ կը կատարենք Հայաստանեայց Առաքելական եւ Ուղղափառ մեր Եկեղեցւոյ պաշտամունքները, համաձայն Սուրբ Երկրի սրբավայրերուն մէջ հաստատուած դարաւոր մեր առանձնաշնորհումներուն եւ հայկական աւանդութեանց:

Կ'աղօթենք որ մեր Նուիրապետական Աթոռներուն հովանիին ներքեւ --Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան՝ Նորին Ս. Օծուիւն Տ. Տ. Գարեգին Բ. Սրբազնագոյն Կաթողիկոսով. եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Հայրապետութեան՝ Նորին Ս. Օծուիւն Տ. Տ. Արամ Ա. Վեհափառ Կաթողիկոսով. եւ Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքութեան՝ Ամենապատիւ Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Մուրաֆեան Սրբազան Պատրիարքով--, մեր ժողովուրդին Քրիստոնէական հաւատքը եւ աւանդութիւնները կենսաւորուին, աշխուժացնելով մեր հայրենի երկրին եւ ի տարաշխարհս ցրիւ եղած գաւակներուն հաստահիմն միասնութիւնը, եւ բազմաշնորհ յառաջընթաց իրագործումները, նանապարհ հարթելով դէպի Հայաստան աշխարհի մէջ տարածուած ուխտատեղիներ, եւ առաջնորդելով դէպի Սուրբ Երկրի Քրիստոսակոխ Սրբազան վայրերու ուխտագնացութիւն:

*

* *

Անցեալ տարի, այս ժամին, մեր ցաւը կը յայտնւիմք որ քաղաքական պայմաններուն եւ կացութեանց հետեւանալով, Պաղեստինեան Իշխանութեան Նախագահ Նասսըր Արաֆաթ, անձնապէս պիտի չը կարենար ներկայ գտնուիլ Քրիստոսի Ծնունդը աւետող կէս-գիշերային այս արարողութեան:

Իր մաղթանքն էր որ ժողովուրդներ կարենան համերաշխօրէն միասին գոյակցիլ եւ գոյատեւել, ապահովութեան, արդարութեան եւ խաղաղութեան երաշխիքներով:

Մինչեւ իսկ անակնկալ իր մահով Բարիգի մ.ջ, 2004 Նոյեմբեր 11ին, Նասսըր Արաֆաթ, իրեն յաջորդող իր գործակիցներուն եւ Պաղեստինեան ժողովուրդի ղեկավարներուն, նոյն կտակն էր որ կը փոխանցէր:

Փառք կուտանք Աստուծոյ որ Պաղեստինեան ժողովուրդը խաղաղ եւ օրինական կանոնաւորութեամբ, Պաղեստինեան Իշխանութեան Նախագահ ընտրեց իր նուիրեալ անդամներէն Տիար Մահմուտ Ապպաս Ապու Մագլէր:

Կ'աղօթենք որ Աստուած օգնէ իրեն, իր առաքելութեան մ.ջ, որպէս զի իր գործակիցներուն հետ միասին, առաջնորդէ Պաղեստինեան ժողովուրդը դէպի իրագործումը իրենց ազգային ձգտումներուն, այս շրջանին մ.ջ հաստատելով խաղաղ գոյակցութիւն, արդարութիւն, ապահովութիւն, եւ բարօրութիւն:

*

* *

Վստահ ենք որ բոլոր ժողովուրդներուն --Իսլամ, Հրեայ, եւ Քրիստոնեայ ժողովուրդներուն-- անկեղծ եւ սրտագին մաղթանքն է, որ ազգերու եւ պետութեանց ղեկավարները, աստուածային իմաստութեամբ առաջնորդուին,

խաղաղութիւն եւ արդարութիւն ապահովելով մարդկութեան, անոր համերաշխ կենցաղին եւ ֆաղափակիրք յառաջդիմութեան:

Դժբախտաբար սակայն, ներկայ ժամանակներու յառաջադէմ նկատուած ազգեր, բացայայտօրէն մրցումի ելած են իրարու դէմ, զիրար կործանող ամէնէն ահաւոր ռազմամիջոցները հնարելով, եւ առանց խղահարութեան գանձնի ի գործ դնելով, յանուն ապահովութեան եւ ինքնապաշտպանութեան:

Եւ ֆաղափներ հիմնադրական կը կործանուին, եւ բազմութիւններ կարծես սպանդանոց կ'առաջնորդուին:

Այսպիսի կացութեան մը մէջ է աշխարհ ներկայիս:

Եւ ցնցելու համար կարծրացած խղճմտանքը մարդկութեան, բնութիւնն է յանկարծ որ կ'ոռոտայ, իր գայրոյթին մէջ կործանելով ծովեզերեայ ֆաղափներ եւ անոնց բնակիչները:

Եւ կարծես երկնային եւ նախախնամական ազդարարութիւն մըն էր որ կը տրուէր մարդկութեան, երբ Հնդկաստանի հարաւային կղզիներէն, Սրի Լանկայէն դէպի Ինտոնիզիա, Թայլանտ եւ Մալէզիա, ովկէանոսի ջուրերը, երկրաշարժի պոռթկումով ֆարուհանդ կ'ընէին եւ կը կործանէին տասնմէկ կղզիներու ֆաղափները: Իսկ անպաշտպան միլիոնաւոր բնակիչներ, եւ Նոր Տարուան եւ Սուրբ Ծնունդի իրենց արձակուրդը վայելող զբօսաշրջիկներ, հարիւր հազարներով ջրամոյն կը մահանային:

Եւ ամբողջ մարդկութիւնը, հեռուստատեսիլի միջոցաւ, վայրկեանը վայրկեանին կը հետեւէր եւ իր աչքովը կը տեսներ ահաւորութիւնը կործանաբար այդ աղէտին:

Քրիստոսի ներկայութիւնը պէտք էր, խաղաղեցնելու համար փոթորկոտ ովկէանոսը:

Եւ ի՛նչ հրաշք: Տակաւին երէկ, զիրար կործանելու պատրաստ ազգեր, անմիջական օգնութեան ձեռք կ'երկարեն, մեղմացնելու համար հոգեկան եւ ֆիզիքական տառապանքը, ահաւոր այդ աղէտէն վերապրողներուն եւ սովա-մահներուն:

Նրանի, Աստուածաշունչի ոգիով, նոր մարգարէներ յայտնուին ամէն ազգի մէջ, յիշեցնելու համար ժողովուրդներուն եւ իրենց ղեկավարներուն, որ կործանաբար միջոցներով եւ արարքներով՝ խաղաղութիւն, ապահովութիւն եւ արդարութիւն ապահովելը, Տիեզերքի Արարիչին կամքը չէ:

*

* *

Հայ ժողովուրդի պատմութիւնը վկաներէն մէկն է այս նշմարտութեան:

Հայ ժողովուրդը, իր գոյութեան պատմութեան ընթացքին, բազմիցս ենթարկուած է ֆիզիքական բռնի ուժերով պարտադրուած կոտորածներու:

Մեր օրերուն, կը յուսայինք որ 1915-ին ծրագրուած եւ գործադրուած Հայկական ցեղասպանութիւնը, արդարադատ դատաստանի մը վնիւռով, վերջինը պիտի ըլլար, մարդկային պատմութեան տարեգրութեանց մէջ: Մինչ-դեռ, կարգ մը պետութիւններ, ֆաղափական շահադիտումներով, տակաւին կը ջանան անտեսել պատմական իրողութիւնները, այդպէսով ֆաջալեր հանդիսանալով եւ առիթ տալով նորանոր եւ ծրագրեալ ցեղասպանութեանց:

Եւ հետեւաբար, այս տարի, Հայ ժողովուրդը, իր նահատակներուն 90 ամեակը պիտի սգահանդէս տօնախմբէ, մէկ կողմէ փառք տալով Աստուծոյ, մեր նահատակ հայրերուն հաւատարմութեանը համար, հանդէպ իրենց Քրիստոնէական հաւատին եւ աւանդութիւններուն, իրենց մշակոյթին եւ հայրենի տունին, նոյն ատեն պահանջելով եւ ակնկալելով որ արդարութեան ձայնը ճամբան բանայ դէպի ժողովուրդներու հաշտ եւ խաղաղ համագործակցութիւն եւ ֆաղափակիրք յառաջդիմութիւն:

*

* *

Նոյն հաւատարմութեան հոգիին արձագանգն է կոչը “Մենք Պիտի’ Ապրինք” ֆերթուածին:

ՄԵՆՔ ՊԻՏԻ՝ ԱՊՐԻՆՔ

Աղօթելու ծնրադիր
Եկած եմ կրկին
Սլացիկ շուֆին
Կուռ յուշարձանին:
Գանկեր, դիակներ
Կը բրգանան, կը հալին:

Վկայ՝ Արարատն,
Որ աչք է անտուն,
Ու սիրտ ըսպասուն,
Ու պանդուխտ անփուն:

Ու մի օր՝ պիտի’
Արարատն խօսի’:
Այդ օրուան համար
Մենք պիտի ապրի’նք:

Ու մեր նահատակ
Հայրերն ու մայրեր
Հողին տակ թաղուած
Հունտերուն նըման
Կեանքի պիտի գան,
Զի ա՛յդ հաւատով
Զը վարանեցան
Նայիլ աչքերուն՝
Ոսոխին, մահուան:

«Զի մահ իմացեալ
Անմահութիւն է,»

Կտակ թողուցին
Սերունդէ սերունդ,
Հայրերն մեր հօր,
Մայրերն մեր կամշոտ,
Ապարանքի մէջ
Թէ անապատի
Աւազներուն հետ
Անող զաւակաց:

«Վախցէք մի՛ միայն՝
Թէ ունիք ոսոխ
Հոգին սպաննող:»

Պատգամն այս հօր
Կախեցին յուռութք
Սրտի ու մտքի
Դրան կամարէն:

Ու մինչեւ այսօր
Զէ ծընած ոսոխն
Հոգին սպաննող
Հայ սերունդներուն:

Արարատն մի օր՝
Պիտի խօսի գո՛ւ:
Ա՛յդ օրուան համար՝
Մենք պիտի ապրի’նք:

1984

ՇէՆ-ՄԱՀ

Այս հոգին, Քրիստոսի փարոզած սիրոյ եւ հաւատարմութեան հոգին է: Որ Հայ ժողովուրդի կեանքին ուղղութիւնը որոշեց 301 թուականին, առաջին ժողովուրդը դառնալով պատմութեան մէջ, Քրիստոնէութիւնը պետական կրօնք ընդունող եւ յայտարարող:

Իսկ 404 թուականին, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ծոցին մէջ, հայերէն լեզուի Այբուբենի տառերը ձեւաւորուեցան, եւ կարելի եղաւ Աստուծոյ խօսքը, ամբողջ “Աստուածաշունչը” հայերէնի թարգմանելով, հայերէնով լսել, ու կարդալ, եւ աղօթել:

Ու ծաղկեցաւ Քրիստոնեայ Հայաստանի մշակոյթը իր բոլոր արուեստներուն մէջ, երգերով, շարականներով, գրականութեամբ, երաժշտութեամբ, նար-

տարապետութեամբ, նկարչութեամբ, եւ Հայ Քրիստոնեայ Ուղղափառ Եկեղեցւոյ աւանդութիւններով:

Այս տարի պիտի տօնենք 1600 ամեակը Հայ Այբուրէնի տառերու գիտիլն եւ ձեւաւորման, համաձայն Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոցի տեսիլքին:

*

* *

Կաղօրենք որ ժողովուրդներ, եւ ազգերու ղեկավարներ յստակօրէն եւ հետեւողականօրէն լսեն, Աստուծոյ Կամքը եւ Աստուծոյ Սէրը յայտարարող երեւոյթներու պատգամը. — “Փառք ի բարձունս Աստուծոյ. եւ յերկիր խաղաղութիւն. ի մարդիկ հանութիւն:” Որպէս զի երախտագէտ հոգիով, երկրագունտի ժողովուրդները ապրին եւ բարգաւաճին, իբրեւ գաւակները նոյն երկնաւոր Հօր րնտանիքին, որուն օրհնութեամբ միայն կարելի է հաստատել՝ խաղաղութիւն, ապահովութիւն, արդարութիւն, եւ Համայնական Սէր:

*

* *

Մեզի, Քրիստոնեաներուս համար, Յիսուս Քրիստոսի Ծնունդը եւ Աստուածայայտութիւնը մարմնացումն է Աստուծոյ ա՛յդ Կամքին, մարդկութեան պատմութեան մէջ: Ինչպէս նաեւ Աստուծոյ Յաւիտենական եւ Համայնական Սիրոյն ապացոյցն է՝ հանդէպ մարդկութեան եւ Իր արարչագործութեան:

Եւ արդարեւ, մենք այս հոգիով է որ զիրար կ'ողջունենք, եւ աշխարհ ինչ կացութեան մէջ ալ գտնուի, մենք կը յայտարարենք, եւ միշտ պիտի յայտարարենք. —

— “Քրիստոս Ծնաւ եւ Յայտնեցաւ.”

— “Օրհնեալ է Յայտնութիւնն Քրիստոսի:”

Թ.Ա.Մ.

*Beloved children of the Armenian Apostolic Orthodox Church, dwelling in the Motherland Armenia, and dispersed in the Diaspora;
-Dear members of the Universal Church of Christ;
-and faithful children of the Creator God of the Universe.*

Glory to God in the highest, the compassionate and merciful, for granting us the privilege and the opportunity to worship in this holy place, and to greet you from the Grotto of the Holy Manger, in the city of Bethlehem, the birthplace of our Lord and Saviour Jesus Christ.

We pray that under the aegis of our hierarchical Sees, His Holiness Karekin II, the Catholicos and Supreme Patriarch of All Armenians, and His Holiness Aram I, the Catholicos of the Great House of Cilicia, and His Beatitude Archbishop Mesrob Mutaflan, the Patriarch of Constantinople, our nation's faith shall be consolidated, and their traditions shall be revived, unifying our nation's children all over the world, and paving their way to pilgrimages to Armenia and to the Holy Shrines in the Holy Land.

Last year, at this hour, we expressed our regrets that because of the political conditions the President of the Palestinian Authority, Mr. Yasser Arafat, of the blessed memory, was unable to be present with us at this midnight service of the Birth of Jesus Christ. Mr. Arafat expressed his wish for peoples to be able to harmoniously live together and to co-exist with assurances of safety, justice and peace.

Even by his unexpected death in Paris, on November 11th 2004, Mr. Arafat was transmitting the same wish, to his co-workers and the leaders of the Palestinian people.

We thank God that the Palestinian people, in an orderly manner, peacefully elected one of its devoted members, Mr. Mahmoud Abbas, as the President of the Palestinian Authority. We pray God to help him, together with his co-workers, in his mission to guide the Palestinian people towards the fulfillment of their aspirations, by establishing peaceful co-existence in the region, with justice, security and prosperity.

We are confident that it is the sincere and heartfelt wish of all peoples – Moslem, Jewish and Christian – that the leaders of nations and governments be guided by the Divine wisdom, to secure peace and justice to all mankind, to realize the harmonious co-existence among nations, and to promote the advancement of the economical, social, cultural and artistic state-of-living.

However, unfortunately, we witness that at the present times the advanced nations are in competition with each other, in inventing horrific and destructive means of self-defense. And cities are totally demolished, and multitudes are slaughtered. It is paradoxical and ironical that to shake the callousness of the conscience of mankind, nature had to raise its voice and suddenly roar and attack the sea-shore cities and their inhabitants.

It was a heavenly and providential warning, given to human society, when in the Southern Islands of India from Sri-Lanka to Indonesia, Thailand and Malaysia, the waters of ocean, together with the outburst of earthquakes, destroyed the cities of eleven islands.

Hundred thousands of the unprotected residents, and of the vacationers who were enjoying their New Year and Christmas Season, lost their lives and perished by the monstrous destructive waves of the ocean.

The whole world, through the Television, was witnessing and experiencing the horrors of that disaster, minute by minute.

Only the presence of Jesus Christ could pacify the tempestuous ocean.

And what a miracle! Nations who were ready to destroy each other, immediately cooperated to extend their helping hand, in order to console the survivors and to minimize the spiritual, psychological and physical distress and misery of that terrifying disaster.

We sincerely pray and wish that new prophets shall be revealed among all nations, to remind their leaders that it is not the will of Almighty God to secure peace, justice and security through destructive means.

*

* *

The history of the Armenian people is one of the witnesses of this truth.

The Armenian nation during the history of its existence has several times been forcibly subjected to massacres.

We were hopeful that, by the verdict of an unbiased trial, the genocide perpetrated against the Armenian Nation in 1915, would be the last in the annals of the history of mankind. However, some states, prompted by personal interests, continue to overlook historical facts, thus encouraging the perpetuation of further genocides.

Consequently, this year, the Armenian nation will be commemorating the 90th Anniversary of the Armenian Genocide, to glorify God for the faithfulness of our martyred ancestors towards their Christian faith and traditions and culture, and at the same time, demanding and expecting that the voice of justice shall pave the way towards a peaceful cooperation to a civilized progress.

The poem "We Shall Survive", echoes the same spirit of faithfulness.-

WE WILL SURVIVE

Once more have I halted
To kneel, contemplate and to pray
By the slender shadow
Of the oft-frequented monument.
Skulls toppling over corpses
Taper into a pyramid
All merging into each other.

Our witness is Ararat,
Turned into all eyes in exile
An ever waiting-patient heart
An ever watching emigrant.

The day will come
When Ararat will speak up.
For the sake of that day
We will survive.

And our martyred
Fathers and mothers
Like numerous seeds
Slumbering in the earth
Will sprout to life;
For bolstered by that faith
They did not stagger
To challenge the glare
Of their adversary, death.

"Death of the martyr
Is immortality."
Was transmitted as a legacy
From generation to generation
By our sturdy fathers
Our strong-willed mothers,
To their growing children

138-2025

Born in residences
Or over the sand-grains
Of the wilderness.

"Fear thou only
When thou hast an enemy
That will stab thee
In the spirit."
This powerful message
They hung like amulets
Over the arcs
Of our souls and minds.

And unto this very day
No adversary is born
That dare stab the spirit
Of Armenian generations.

One day Ararat
Will rumble out loud;
For that very day
We will survive.

Translated by A.K.

SHEN-MAH

This spirit is Christ's spirit that He preached of Love and faithfulness, that decided the path of the Armenian nation in the year 301, when it became the first nation in the history of mankind to officially embrace and declare Christianity, as State-Religion.

Whereas in the year 404, the letters of the Armenian Alphabet took shape in the lap of the Armenian Church, and it became possible to hear, read and pray in Armenian after translating God's word – the entire Holy Bible, into Armenian.

Thus, the culture of Christian Armenia flourished in all its arts, songs, prayers, hymnology, literature, music, architecture, painting, and the spiritual traditions of the Christian, Armenian Orthodox Church.

We shall celebrate this year the 1600th anniversary of the invention, or discovery of the shaping of the Armenian Alphabet, in accordance with the vision of Saint Mesrob-Mashdotz.

We pray that peoples and leaders of nations, clearly and diligently listen to the message of the angels, who declared the will and the love of God, by proclaiming:

"Glory to God in the Highest, Peace on Earth, and good will among mankind", so that peoples of the Universe may live and prosper in grateful spirit, as the children of the same Family of the Heavenly Father, by whose blessings only, it would be possible to establish permanent peace, security, justice, and Universal Love.

For us, Christians, the Birth and Revelation (Epiphany) of our Lord Jesus Christ, is the embodiment and the presence of God's Will in the history of the Universe. It is at the same time the evidence of Almighty God's eternal and universal love towards mankind and His Creation.

It is indeed in this spirit that we greet each other, and in whatever state the world might be, we do proclaim, and shall always announce:

-Christ is Born and Revealed."

-Blessed is the Revelation of Christ."

ABP. TORKOM MANOOGIAN
Armenian Patriarch of Jerusalem

T.A.M.

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԺՈՒԺԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

(Բ. Կիրակի Յիսնակաց)

(Ա. ԹԵՍ. Դ. 1-11)

Իրաւամբ Առաքեալը իր մտածումին մէջ այնքան սերտիւ կը միացնէ այս երկու առաքինութիւնները, որոնք մարդկային կեանքին եւ բնաւորութեան մէջ ալ տնկակից են արդէն իրարու:

Ժուժկալ անձինք միայն աշխատասէր են իսկապէս, վասն զի առաջին հանգրուանը՝ ուր շուայտ եւ ցոփ կենցաղը կ'առաջնորդէ մարդը, ծուլութիւնն է:

Հոգիին ինչպէս եւ մարմինին ոյժը, կ'ըսէ Պոսիւէ, պտուղն է ժուժկալութեան: Անով է որ մարդ իր մէջ կը ստեղծէ պիրկ բայց քաղցր գորութիւն մը, որով կ'իշխէ հոգիին բոլոր բարի բերումներուն եւ յախուռն ու անկարգ հակումներուն վրայ, ու այդպէս տէր կ'ըլլայ իր անձին:

Ինքզինքին տէր է արդարեւ նա՝ միայն, որ կրնայ սանձ դնել իր հանդիմանքներուն եւ կիրքերուն, եւ չթողուլ որ իր մէջ հոգեկան կեանքը բարձրացնող ազնուագոյն յոյզերը ստորադասութիւն պղտոր եւ գոեհիկ միտումներու: Մին՝ ամենէն կարեւոր յատկանիշներէն, որոնցմով պէտք է --- ուշագրաւօրէն զանազանութեամբ հեթանոսականէն --- բնորոշուի քրիստոնէին բարոյական կեանքը, պէտք է լինի ոչ միայն այդ վիճակը, իբրեւ կեանքի առհասարակ բնականոն եւ աստուածահանոյ պայման մը, այլ մանաւանդ այդ ուղղութեամբ օրըստօրէ աւելի յառաջադէմ աստիճանով շեշտուած այն ձկտումը, որ Քրիստոսով մեզի աւանդուած սկզբունքներուն եւ պատուէրներուն խորհրդածութեամբը՝ ամէն վայրկեան աւելի պայծառօրէն պիտի յիշեցնէ մեզի թէ ի՞նչ է Աստուծոյ կամքը:

Եթէ քրիստոնեան կարենայ այսպէս

աննկատ դատումով եւ զգաստ սրտով լսել իր հաւատքին ձայնը, պիտի հասկնայ իսկոյն թէ ընտանեկան բարոյականի ամենէն էական պայմաններէն, անոր ամենէն հիմնական ամբողջութիւններէն մին է սրբութիւնը, ժուժկալութեան ամենէն ողջախոհ ձեւը, որով մարդ կարող կ'ըլլայ ինքզինքը հեռու պահել խառնազնաց գարշութիւններէ, թոյլ չտալով որ իր անձին եւ տան պատիւը արատաւորութիւն կած բարբի տոփոտ թաթաւումներով:

Աստուծոյ ըմբռնումն է նշմարիտ բարոյականին սկիզբը. այդ է գլխաւոր պատճառը որ բարոյականութենէ զուրկ է կենցաղը հեթանոսաբար ապրողներուն, վասն զի Աստուծոյ նկատմամբ անոնց ունեցած ծանօթութիւնը մոռալ եւ խուլ է ամպի պէս. եւ այդ իսկ պատճառաւ է դարձեալ որ պէտք է բարձր լինի բարոյականը նշմարիտ քրիստոնեաներուն, որոնց զգացումն ու գիտակցութիւնը այնքան լուսաւորուած են այդ մասին:

Սեռական ցանկութեան անսանձ յանախանքը ոչ միայն ֆիզիքայէս եւ հոգեպէս կը քանդէ ենթակային անձը, այլ նաեւ լպիրշ հետամտութիւններով աւերում կը սփռէ դէս ու դէն, կործանելով ուրիշներուն եւս կեանքն ու պատիւը: Անոնք որ այդ ուղղութեան վրայ կը լարեն իրենց կեանքին գիծը, կ'անարգեն ոչ միայն մարդը՝ իրենց անձերուն մէջ, այլ նոյն ինքն զԱստուծո, որ ստեղծած է զմեզ ոչ թէ որպէս զի պղծագործ զառաժումներուն քայքայեմք հոգւոյն տաճարը, որ մեր մարմինն է, այլ որպէս զի ապրինք սրբութեան մէջ, վայելելով արարչութեան խորհուրդին օրհնութիւնը:

Որքան արդար է այս մասին Աստուծոյ կամքը, որուն զգացումն ունինք

ամենքս մեր խղճին խորը՝ ազդեցութեամբ Ս. Հոգւոյն, նոյնքան խիստ եւ խոր է նաեւ հակառակին համար իր վրէժխնդրութիւնը, որ ինքնին՝ այսինքն բնականօրէն ի յայտ կու գայ յառաջ եկած մարմնական եւ հոգեկան փլուզումներուն մէջ, երբ կ'անտեսենք կամ կ'ոտնակոխենք իր կամքը:

Ըսուեցաւ վերեւ թէ ժուժկալ անձինք մանաւանդ աշխատասէր են: Նոյնքան ճիշդ պիտի ըլլար իր շրջեալ ձեւին մէջ կարդալ այս նախադասութիւնը, մտածելու համար թէ աշխատասէր անձերը ամենէն աւելի ընդունակ են ժուժկալ կեանքի: Արդարեւ, ինչպէս ըսուած է, աշխատասիրութիւնը մենէ կը հեռացնէ երեք չարիքներ. ձանձրոյթը, կարօտութիւնը, բայց մանաւանդ մոլութիւնները: Դատարկապորտ մարդը բաց դուռն է, ուր անարգել կը մտնեն չարագործները:

Ոչինչ պէտք է ընդունիլ, հարկ է ստանալ ամէն բան: Նիւթական ինչք, բարոյական յառաջացում, մտաւորական զարգացում, եւ ինչ որ կրնայ առաւելութիւն մը բերել մեզի, այդ ամէնը պէտք է առնենք ճիշդ մը կամ արժէքի մը փոխարինութեամբ միայն: Իսկապէս քրիստոնէական է այս սկզբունքը, որ կնքուած է Առաքելական մեծ պատգամով. «Որ ոչն գործիցէ, կերիցէ մի»: Ով որ իր միտքը կը վարժեցնէ այդ կերպով խորհելու, եւ իր խիղճը՝ չջեղելու բնաւ այս բարոյական ուղղութենէն, շուտով կը վայելէ նիւթական կամ տնտեսական անկախութեան բերկրանք: Անիկա, ինչ դիրքի վրայ ալ գտնուի, չարհամարհեք բնաւ, եւ ընդհակառակն պատուաբեր

միայն կը նկատէ իրեն համար իր անձնական տփնումներով՝ իր քրտինքին գինովը իր ապրուստը ու հանգիստը շահելու ողջմտութիւնը:

Ու այդպիսիներն են ընդհանրապէս որ կ'աշխատին միշտ գոհ, եւ կ'ապրին երջանիկ, վասն զի հանդարտ է իրենց խղճմտանքը, զոր չվրդովեր ոչ մէկ բիծ կամ խէթ, վասն զի որեւէ ուրիշէ աւելի իրենք են մանաւանդ որ գիտեն թէ Աստուծոյ օրհնութեան եւ իրենց ջանքին միայն կը պարտին իրենց ստացուածքը, թէ «իրենցն է հացը որ կը խշխշայ իրենց հասկերուն մէջ», ու իրենք չեն երբեք յոյլ ժառանգորդները «մեռելներով աղբուած մեծ դաշտերու»:

Դիտուած է թէ աշխատութեան նկատմամբ այդ պարկեշտ ըմբռնումն ունեցող եւ կեանքի զգացումը երանաւէտուած այդ քաղցրութեամբ ճաշակող մարդիկ են որ աւելի բարեգութ կը լինին այլոց հանդէպ, քան անոնք որ, դիպուածին այս կամ այն քաջքէն նպաստաւորուած, իրապէս եւ իրաւապէս աւելի պարտաւոր էին թերեւս իրենց բնական ժառանգակիցները նկատել ճակատագիրէն հալածուած դժբախտները:

Այո, որովհետեւ իր անձին հոգեկան եւ մարմնական կառավարութեանը տիրացած եւ այդ կերպով կանոնաւորուած իր իմացական եւ ֆիզիքական ոյժերով բարոյական եւ նիւթական անկախութեան հասած մարդուն սիրտը, զուարթ եւ հզօր, առաքինութեան գանձարան մըն է, ու անոր մէջ ամենէն մեծարժէք գոհարներէն մին՝ ընկերին սէրը, կամ, Առաքելին բառով, եղբայրասիրութիւնը:

Թ. Ե. Գ.

ԽԱԶՎԵՐԱՑ

«Այլ ինձ քաւ լիցի պարծել, բայց միայն ի Խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որով ինձ աշխարհն ի խաչ ելեալ է, եւ ես՝ աշխարհի»:

(Գաղատացիս. 2:24)

Խաչվերացի տօնն է այսօր, եւ իւրաքանչիւր Խաչի տօն կրնայ խթան մը հանդիսանալ մէն մի Քրիստոնեայի մտին եւ ուղեղին, հարց տալու թէ իրապէս ի՞նչ կը նշանակէ Խաչը մեզի համար:

Ամէն բանէ առաջ, անհրաժեշտ է որ մենք միշտ մեր ենթագիտակցութեան մէջ ունենանք թէ Խաչը խորհրդանշէն է խոնարհութեան եւ անձուրացութեան: Աստուածորդին՝ Քրիստոս, իր երկնային փառքէն խոնարհելով դարձաւ հողեղէն, մէկը մեզմէ. ահա՛ այս է մեծագոյն եւ իրա՛ւ խորհուրդը զոր մարդիկ կ'ամ չեն ուզեր տեսնել եւ կամ ալ կը մերժեն հասկնալ:

Հրեաներու համար անըմբռնելի էր «չարչարանքներու ենթարկուած» եւ «մահուան դատապարտուած» Մեսիայի մը եւ կամ Փրկչին գաղափարը. մինչ Յոյներ, կտրուկ կերպով կը մերժէին ընդունիլ ծաղր ու ծանակի ենթարկուած Աստուծոյ մը անունն անգամ: Ո՛չ ալ մենք եւ կամ մեզմէ շատեր կ'ընդունին այդ:

Սակայն զարմանալիօրէն, մենք ի վիճակի ենք հասկնալու թէ ինչպէս Ռուսիոյ ձարբերէն՝ Մեծն Պետրոս, ծպտուած իբր հասարակ գործաւոր, կ'աշխատէր Շուէտի նաւաշինարաններուն մէջ, ապագային կարենալ իրականացնելու Ռուսական նաւատորմիդին արդիականացման ու զօրացման իր ծրագիրը: Մենք կը հիանանք ա՛յն մարդոց վրայ, որոնք իրենց կեանքերը վտանգի

կ'ենթարկեն կրակի կամ ջուրերուն մէջէն ազատելով վտանգուած երեխայ մը կամ անձ մը, ինչպէս երեք տարիներ առաջ ամբողջ աշխարհը ականատես եղաւ Նիւ Եորքի խափանարարական գործողութենէն ետք, երբ հարիւրաւոր հրշէջներ եւ ոստիկաններ իրենց կեանքերը զոհեցին պարտականութեան գծին վրայ փրկելու ուրիշներ: Եւ նամանաւանդ, մենք կը հիանանք քաջութեանը վրայ ա՛յն գինուորներուն՝ որոնք կրակի գիծին վրայ իրենց կեանքը կ'ենթարկեն անմիջական վտանգի, ազատելու իրենց գինակիցները: Եթէ մենք կը հասկնանք եւ գիտենք գնահատել այս արարքները, ուրեմն որքա՛ն աւելի մենք պարտական ըլլալու ենք եւ երախտապարտ մեր Փրկչին՝ Յիսուս Քրիստոսի, որ մեր հոգիներու փրկութեան համար խոնարհեցաւ իր Աստուածութենէն եւ Խաչի անարգ մահը յանձն առաւ:

Նախ եւ առաջ խոնարհ ու հեզ քնութիւն ունենալ, ահա ա՛յս էր էական ու գլխաւոր պատգամը Աստուածորդւոյն Խաչին: Կ'ըսուի թէ օր մը, մարդ մը կը մօտենայ մեր եկեղեցւոյ մեծանուն կաթողիկոսներէն ու սուրբերէն մէկուն՝ ու անոր կը յանձնէ բողոքագիր մը, որուն մէջ ան կը թուէր կաթողիկոսին կարծեցեալ յանցանքները, թերութիւնները, մեղքերն ու սխալները, որուն Հայրապետը արցունքոտ աչքերով կը պատասխանէ.

- Որդեակ, դուն միայն մեղքերուս եւ թերութիւններուս կէսը յիշած ես. եթէ հարցնէիր աւելին կ'ըսէի....:

Կամ թէ ինչպէս, մեր հաւատքի հայրը՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ, վախճանեցաւ առանձնացած քարայրի մը մէջ, հասարակ ճգնաւորի նման: Խոնարհ ու համեստ կեանքի պատմութիւնը այս սրբակրօն եկեղեցւոյ հայրերուն ամենաշքեղ ձեւով թարգմանը կը հանդիսանան եւ հարազատ լոյս մը կը սփռեն Քրիստոսի Խաչի բո՛ւն իմաստին, Սիրոյ, անձուրացութեան եւ Խոնարհութեան վրայ:

Յետոյ, Խաչը հարազատ արտայայտութիւնն էր անսահման սիրոյ մը: Հայր Աստուած մղուած այդ անսահման սէրէն, երկիր ուղարկեց իր Միածին Որդին խաչուելու մեզի համար: Ան զոհեց իր իսկ զաւակը մեզի փրկելու մեր Աղամական մեղէնէ:

Ըսուած է թէ Աստուածային սէրը գործօն ոյժ մըն է, որ Քառաթեւին (Խաչին) նման կը շարժի չորս ուղղութեամբ.

- Նախ եւ առաջ, ան կ'իջնէ երկինքէն դէպի վար, այսինքն Աստուծմէ դէպի Մարդը՝ որ գլուխ գործոցն է իր ստեղծագործութեան:

- Յետոյ, ան կը բարձրանայ երկրէն դէպի երկինք, անվերջ ուխտագնացութեան մը նման, որովհետեւ Մարդ արարածին միակ իղձն ու ձգտումը միշտ եղած է միանալ իր Արարչին:

- Ապա, ան կը շարժի աջակողմեան ուղղութեամբ, Մարդէն՝ դէպի Աստուծոյ անմիջական մօտիկութեանը մէջ եղող Մարդը:

- Եւ վերջապէս, ան կը շարժի ձախակողմեան ուղղութեամբ, դարձեալ Մարդէն՝ դէպի Մարդը, բայց այս պարագային դէպի անհաւատներն ու դէպի անոնք՝ որոնք մնացած են դուրս, խաւարին մէջ:

Մէկ խօսքով, անկեղծ սէրը չի կրնար միակողմանի ճամբայ ըլլալ. եթէ մենք անպայմանօրէն կ'ուզենք որ մեր

կեանքերը ներդաշնակ ընթանան Խաչի խորհուրդին հետ, պէտք է սէր ցոյց տանք բոլորին նկատմամբ, նոյնիսկ հանդէպ անոնց՝ որոնք մենք կը կարծենք թէ արժանի չեն մեր սիրոյն: Աստուած սիրեց մեզ՝ եւ իր զաւակը զոհեց մեզի համար. Յիսուս սիրեց մեզ՝ եւ իր կեանքը տուաւ մեզի համար: Բայց մենք ի՞նչպէս կը փոխադարձենք բարձրագոյն սիրոյ եւ զոհողութեան այդ զոյգ արարքները:

Առաքեալները, սուրբերն ու մարտիրոսները քաջաբար եւ խոնարհ հոգիով անցան քաղմապիսի նեղութիւններէ եւ դժուարութիւններէ, որովհետեւ անոնք գիտցան ըմբռնել Քրիստոսի Խաչին իրա՛ւ խորհուրդն ու իմաստը: Անոնց այդ մօտեցումը կը բովանդակէր հնազանդութիւն, որովհետեւ անոնք ինքզինքնին, իրենց ամբողջ էութիւնը յանձնած էին Հայր Աստուծոյ կամփին:

Կը պատմուի թէ օր մը Մեծն Աղեփսանդը հրաման կու տայ իր զօրքերուն անցնելու յարձակումի: Բոլոր զինուորները կը դիմեն դէպի պատերազմի դաշտ, բացի մէկէն, որուն՝ զօրավարներէն մին մօտենալով կը հարցնէ թէ ի՞նչ էր անունը: Զինուորին պատասխանը կ'ըլլայ, «Աղեփսանդը»: Ասոր վրայ զօրավարը կ'ըսէ անհնազանդ զինուորին. «Կ'ամ անունդ կը փոխես եւ կ'ամ ալ կը միանաս զինակիցներուդ»: Մենք նոյնպէս, իբր հետեւորդները Քրիստոսի ենթակայ ենք նոյնանման հրահանգի. կ'ամ կը հետեւինք Աստուածօրդիին - ինչպէս իր հետեւորդները ըրին - կ'ամ ալ պարտինք փոխել մեր «Քրիստոնեայ» անունը:

Ու վերջապէս, Խաչը խորհրդանշէն է խաղաղութեան, համերաշխ կեանքի եւ հաշտութեան: Ամբողջ մարդկային պատմութեան ընթացքին, պատմութեան ուսանողն ու հետեւողը, պիտի տեսնէ որ

խաղաղութիւնն ու հաշտութիւնը միշտ ձեռք բերուած են ի գին մեծ զոհողութիւններու եւ ի հարկին՝ արիւնահեղութիւններու: Քրիստոս այս աշխարհ եկաւ իբր միջնորդ Աստուծոյ եւ Մարդուն միջեւ: Ան եկաւ հաշտեցնելու Անառակ Մարդը իր Երկնաւոր Հօր հետ, ու թափեց իր անմեղ արիւնը այն նոյն Խաչին վրայ, որ մօտեցուց Մարդը երկինքին ու երկնաւորին:

Քրիստոնէական տեսանկիւնէն առած՝ կեանք մը առանց Խաչին անիմաստ է, եւ հետեւաբար անարժէք: Դժբախտաբար ներկայիս, մեր մարդկային ընկերութիւնը, որուն մաս կը կազմենք եւ մենք, կազմուած է ոչ-կատարեալ մարդոցմէ, այդ իսկ պատճառով անպայմանօրէն մեր երկրաւոր կեանքի ընթացքին պիտի ունենանք դժուարութիւններ եւ փորձութիւններ, հոգ չէ թէ որքան ալ մենք Աստուծմէ խնդրենք ըսելով, «Այլ փրկեա՛ զմեզ ի չարէն», տակաւին երկրի

վրայ չարը պիտի շարունակէ իր սպառնալի ցոյութիւնը: Այս է դժբախտաբար կարգը այս անկատար ու չար աշխարհին: Եթէ մենք միայն պիտի գանգատինք եւ բողոքենք այս կեանքի ընթացքին մեր դիմագրաւած դժուարութիւններուն համար, այն ատեն մենք իրաւ Քրիստոնեաներ չենք:

Մենք ոչ միայն պէտք է խնդրենք Հայր Աստուծմէ որ առնէ մեր խաչերը - քանի որ խաչերը մեզի տրուած առիթներ են ստանալու եւ ունենալու աւելի շնորհ եւ արժանիք յաջս Աստուծոյ, եւ ապա արժանանալու երկնային երանաւէտ կեանքին - այլ աղօթելու ենք Խաչվերացի այս տօնին, որ եթէ մենք, մեր սիրտերուն մէջ եղած խաչերը մէկդի դրած ենք, անգամ մը եւս բարձրացնելով զանոնք՝ վերադարձնենք իրենց տեղերը, եւ սրբազան շարականագրին հետ երգենք, «Փա՛նօ սուրբ Խաչիդ. Ալէլուիա»:

ՆՈՒՐՀԱՆ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Ո՞վ է ԱՍՏՈՒԱԾ

Սակաւաթիւ հաւատացեալներ գիտեն թէ ո՞վ է Աստուած, յատկապէս այն բարեպաշտ ու բարեհոգի բրիստոնեաները, որոնք կը ներգգան անոր կենդանի ու խօսուն ներկայութիւնը իրենց հոգիին մէջ: Հաւատքը՝ Աստուծոյ անփոխարինելի պարգեւն է, երկինքէն շնորհուած: Աստուած յաւիտեանականութիւնն է ու տիեզերքի տիրակալը, անծնունդ, անեղ, անպարագելի, անպարունակելի եւ անմեկնելի: Ան՝ մեզի հետ է, մեր մօտը, մեր բովը, մեր կեանքին ու նականագրին տնօրինողն է եւ առաջնորդը:

Աստուծոյ հաւատալով եւ գԱստուած պաշտելով՝ կը դառնանք իր որդեգիրը, իր հոգեւոր զաւակը, ընդելու-

զուելով անոր էութեան ու բնութեան հետ: Շնորհիւ Քրիստոսի վարդապետութեան, մենք կը նանչնանք մեր յաւիտեանական Հայրը, ու կը փառաւորենք իր անունը՝ որպէս երկրի ու երկինքի Արարիչը:

Որքան ալ պայճարին եւ փորձեն մերօրեայ անաստուածները՝ իրենց պղտոր գաղափարներով ակօսել մեր իմացականութիւնը, մենք կը մնանք ժայռանիստ՝ մեր հաւատքին վրայ, ու չենք մոլորիք ճամարտութեան նանապարհէն: Մենք՝ մեր հաւատքին ամբողջ զօրութեամբ կ'ընդունինք եւ կը նանչնանք ճամարիտ Աստուծոյ գոյութիւնը, Քրիստոսի Աւետարանին անհերքելի վկայութեամբ: Կրնանք որոշ տեսնել, այս անկայուն ու ապերախտ

Ժամանակներուն, Աստուծոյ ճշմարտութիւնը՝ այն քոյր դէմքերուն վրայ, որոնք բարոյական եւ իմացական մեծութիւններ են մարդկային հասարակութեան մէջ:

Քրիստոնէութեան երկհազարամեայ պատմութիւնը կը վկայէ թէ Քրիստոսի սիրոյ յեղափոխութիւնը՝ իր հարուստ մատուցումներով՝ բարեշրջեց հին աշխարհը եւ ստեղծեց նոր աշխարհ մը, նոր գաղափարներով, նոր սկզբունքներով, նոր բարոյականով՝ մարդոց ու ժողովուրդներու բարւոյն եւ բարձրացման համար: Յոյսը՝ զոր կու տայ մեզի Քրիստոսի եկեղեցին յաւիտեական կեանքի իրողութեան մասին՝ անշիջելի է, ու կը մնայ մշտնջենապէս առկայ՝ մեր հոգիներուն մէջ:

Աստուծոյ հետ մեր ջերմին հաղորդակցութիւնը՝ կը ներմուծէ մեր կեանքէն ներս Քրիստոսի բերած խաղաղութիւնը, որ չի սարսիր ո՛չ շարժերէ, ո՛չ մարդկային կիրքերէ, եւ ո՛չ ալ մեղքին փորձութիւններէն: Եթէ հետեւինք Յիսուսի աւետարանական ուսուցումներուն ու պատգամներուն, մեր քոյր մեծ թէ փոքր գործերը պիտի նուիրագործուին եւ ստանան մնայուն արժէք:

Երբ կը խոստովանինք թէ Աստուած մեր երկնաւոր Հայրն է եւ գերագոյն բարութիւնը, ատով վաւերական կը դառնայ մեր հաւատքին իսկութիւնը: Աստուածապաշտութիւնը կը բանայ մեր ապագային յոյսերուն առջեւ գոց երկինքը, ու հոգեւոր կեանքի աներեկոյ եւ անգիշեր աշխարհը:

Աւետարանական սկզբունքներու ուսումնասիրութիւնը կու տայ անտարակուսելի ապացոյցք թէ կրօնքը եւ գիտութիւնը զիրար չեն հակասեր, այլ երկու տարբեր մարզերու մէջ համերաշխ

կը գործեն: Կարող է մէկը հանճարեղ գիտուն մը ըլլալ, ու միաժամանակ գիտակից ու բարեպաշտ քրիստոնեայ մը՝ անմահութեան գաղափարով ջահաւորուած: Մտացի եւ բարեհոգի մարդը ունի իր հոգեկան եւ իմացական ապրումները. ան կրնայ իր խղճի ձայնին անսալով հաւատալ Աստուծոյ, ու բնագանցական ճշմարտութիւններու մէջ հաստատել Տիեզերակալին գոյութիւնը: Որքան խելապակաս պէտք է ըլլայ մարդ, որ կոյր բախտին վերագրէ մարդկային կեանքին ծագումը: Նոյնպէս յիմարութիւն պիտի ըլլար դիպումս ի հետեւանք նկատել կեանքին երեւումը այս շնչող մոլորակին վրայ:

Ճշմարիտ քրիստոնեան հաւատքի աչքով կը դիտէ իր ապագան, ու լաւատեսութեամբ կը քալէ Քրիստոսի Աւետարանին լոյսով ողողուած ճանապարհէն՝ դէպի յարուցեալ կեանքի երանութեան աշխարհը. մինչդեռ անաստուած մարդուն հոգին լեցուն է իր նզովեալ ետով: Այսօր ալ՝ վաղնջական ժամանակներու եռանդով կը շարունակուին ուրացումները, հերձուածներն ու հալածանքները քրիստոնէութեան դէմ, բազմապիսի տարազներով ու գոյներով՝ նիւթապաշտ անաստուածներու կողմէ, եղբր են աշխարհական կամ կրօնական: Աւետարանին ճշմարտութիւնները կը քարոզուին կլայեկուած դրամին ձգողական փայլով ու հրապոյրով: Դարուս մեծ ճշմարտութիւնը այն է, որ մարդը՝ ողջ էութեամբ՝ նիւթապաշտութիւն եւ մարմնապաշտութիւն կը հոտի...:

Ոմանք կ'ըսեն թէ անհաւատ կամ քերահաւատ չեն, եւ կը շեշտեն թէ եկեղեցի կը յաճախեն: Բայց երբ հարցուի թէ ի՞նչ բանի կը հաւատան, կը պատասխանեն. «Գերագոյն Զօրութեան մը»:

Հերի՞Ֆ է այս կարն ու կտրուկ պատասխանը. անշուշտ ո՛չ: Ի՞նչ հաւատք է ասիկա, որ պիտի չհաւատաս Աստուծոյ մը՝ որ մեզ լաւ գիտէ, մեզ կը սիրէ, մեզ կը հոգայ. եւ առաջնակարգ տեղ կը գրաւէ մեր սրտին մէջ. ինք կը տնօրինէ մեր կեանքին բոլոր շարժումներն ու արտայայտութիւնները:

Կրնա՞յ մարդ այսպիսի մշուշապատ հաւատով հաղորդակցիլ Գերագոյն Ոյժի մը հետ, եւ անձնական շփում ունենալ անոր հետ...: Նման համոզումով՝ մարդիկ կրնան միայն ձեւապաշտ փարիսեցիներ ըլլալ. եւ ոչ Քրիստոսի ճշմարիտ աշակերտները: Ի վերջոյ՝ այսպիսի հաւատք մը կը յանգի անաստուածութեան:

Հարցնեմք կրկին. «Ո՞վ է Աստուած, որուն մեքէ՞ քրիստոնեայ հայերս՝ երկու հազար տարիէ ի վեր ջերմեռանդ կը հաւատանք, եւ ազգովին գոհուեր ու ողջակիզուեր եմք՝ իր ներշնչեալ Աւետարանին սիրոյն»: Հայուն Փրկիչը՝ երկինքէն երկիր իջած ճշմարիտ Աստուծոյ մարդացեալ Որդին է, յախտեաններու եւ նախայախտեաններու Արարիչը:

Եթէ մէկը հարցնէր Յիսուսի ժամանակակից հրեաներուն՝ թէ կը հաւատա՞ն Աստուծոյ, անոնց անմիջական պատասխանը դրական պիտի ըլլար: Ամէնքն ալ կը հաւատային Աստուծոյ՝ իրենց շփոթ համոզումներուն յեւած. բայց այնպիսի Աստուծոյ մը, որ կերտուած էր համաձայն իրենց թիրքըմբռնումներուն եւ նիւթական պահանջներուն: Անշուշտ կը հաւատային, բայց ոչ Քրիստոսի յայտնաբերած ճշմարիտ Աստուծոյն:

Կրօնական տարակարծութիւններու մէջ մոլորած սոփեստներ կան, որոնք կը ժխտեն Փրկչին աստուածութիւնը, կ'ընդունին զայն որպէս կատարեալ մարդ, բայց ոչ կատարեալ

Աստուած: Զայն կը նկատեն հասարակական բարեկարգիչ մը եւ խաղաղասէր յեղափոխական մը, եւ ոչ թէ հրեաներուն սպասած Մեսիան, որ պիտի գար ու վերահաստատէր Դաւիթի կործանած թագաւորութիւնը:

Չորս Աւետարաններուն մէջ որոշ կը խօսուի ու կը բարացուցուի ճշմարիտ Աստուծոյ կենդանի կերպարը, թէ ո՛վ է Աստուած, ո՛վ է Որդին, ո՛վ է Ս. Հոգին, այն իմաստով՝ որ բանաձեւութեամբ տիեզերական համաժողովներուն մէջ: Ո՛վ որ կ'ուզէ ճանչնալ զԱստուած իր անեղանելի էութեամբ, զայն կրնայ յայտնաբերել միայն Քրիստոսի Աւետարանին միջոցաւ:

Յիսուս՝ վերականգնելով անդամալոյծը, լուսաւորելով կոյրին տեսողութիւնը, բուժելով տասը բորոտները, յարուցանելով Ղազարոսը, բացայայտեց իր Աստուածութիւնը՝ հրաշագործ զօրութեամբ:

Հերի՞ք չէ գերագոյն ոյժի մը հաւատալը, կամ Աստուծոյ անկերպարան ու մակերեսային գոյութեան: Այդպիսի հաւատք մը մոլորութիւն է՝ քառին յոռեգոյն առումով: Պէտք է յստակ ըլլայ մեր հաւատքին մէն մի տառը. մեքէ կը պաշտեմք ո՛չ թէ անգոյ Աստուած մը, այլ՝ անպարագրելի հոգիով եւ անմեկնելի իմաստութեամբ անձնաւորեալ ճշմարիտ Աստուած մը:

Երբ բարեպաշտ քրիստոնեան կը խոկայ ու կը խորհրդածէ, կը գիտակցի թէ հայրագործով Տէրը ի՛նչ պարտականութեան կոչած է զինք մարդկային հասարակութեան մէջ, եւ ի՛նչ կ'ակնկալէ իր բանաւոր արարածներէն, որ ապացուցանեն իրենց աստուածապաշտութիւնն ու մարդասիրութիւնը՝ համաձայն իր սիրոյ օրէնքին:

Երբ քաղմանառագայթ հաւատով

կը մօտենանք, կը հաղորդակցինք եւ կը համաձուլուինք մեր բոլոր զգայարաններով Յիսուսի աստուածային էութեան հետ, ոչ միայն երկրի վրայ ապահոված կ'ըլլանք խաղաղաւէտ երջանկութիւնը, այլեւ՝ երկինքի մէջ՝ մշտնջենական կեանքին երանութիւնը:

Քրիստոս՝ իր սիրոյ յեղափոխութեամբ մատուցած անբաւ բարիքներով՝ լիովին գոհացուց մեր հոգեւոր

պահանջները, եւ ծաղկեցուց մեր յոյսերը անմահութեան նառագայթներով՝ անցնող Բնական դարերու ընթացքին: Ան՝ առանց բանակային ոյժերու՝ իր երկոտասան աշակերտներուն զօրակցութեամբ ստեղծեց քրիստոնեայ աշխարհ մը երկրի վրայ, եւ հոգեւոր յաւերժալոյս աշխարհ մը՝ երկինքի մէջ: Բիւր փառք իր աստուածութեան:

ՎԱՐԴԱՆ Ա. ՔԶՆՅ. ՏԻԼԿԵՐԵԱՆ

ՄԱՆԱՆԵԽԻ ՀԱՏԻԿԸ

«Աստուծոյ Արքայութիւնը կը նմանի հունտին որ երբ սերմանուի երկրի վրայ գտնուող հունտերուն փոքրագոյնն է (Մարկոս Դ 30-32)

Մանանխը փոքր է բանջարեղէններէն, սակայն մեծ ոստեր կ'արձակէ որոնց շուֆին տակ երկնքի թռչունները կրնան իրենց բոյները դնել: Այս օրինակով Յիսուս անգամ մը եւս կը հաստատէ թէ բարի գործ մը որքան ալ փոքր ըլլայ, կարելիութիւնը ունի մեծնալու: Ինք, օրինակի համար տասներկու աշակերտներ հաւաքեց իր շուրջը եւ սորվեցուց անոնց ինչ որ պէտք է գիտնային որպէս զի ապագային երթային աշխարհի այլ եւ այլ երկիրները եւ ֆարոգէին Իր բերած փրկութեան ֆարոգը: Միայն տասներկու հոգի:

Այսօր քիչ երկիրներ կան որ Յիսուսի անունը չեն լսած: Այդ փոքրիկ հունտը տարածուեցաւ ամէն կողմ եւ ան մեր օրերուն զօրաւոր հաւաքականութիւն մը կը ներկայացնէ Իր լսելի ձայնով եւ մարդկութեան վրայ Իր բարոյական եւ հոգեւոր ազդեցութեամբ: Անշուշտ ասոր գաղտնիքը կը կայանայ ոչ թէ հունտի փոքրութեան կամ մեծութեան մէջ, այլ այն ոյժին, այն կեանքին որ պահ դրուած է անոր խորքին:

Սուրբ Դիրքը կ'ըսէ. նետէ հացդ ջուրի վրայ եւ ժամանակ մը ետք շատ աւելին պիտի ստանաս: Ըրէ մէկ փոքր բարիք եւ պիտի տեսնես որքան յաջողութիւն պիտի գտնես կեանքիդ մէջ: Միւս կողմէ, սակայն, մի փոքր չարիք կրնայ քեզ անդունդ առաջնորդել եւ մտային եւ հոգեւոր ցաւերով լեցնել օրերդ: Հայերս խօսք մը ունինք - տուն քանդողին տունը կը քանդուի: Ամէն մարդ հարուստ չէ եւ ուրեմն առատօրէն չի կրնար նուէրներ բաշխել ամէն տեղ: Քիչ ունեցողը իր քիչէն բաժին կը հանէ եւ շատ ունեցողը՝ իր շատէն:

Աւետարանի այրի կնոջ առակը այնքան յատկանշական է: Վստահ եմ որ ծանօթ ենք անոր բոլորս ալ: Ուրեմն՝ մեր քրիստոնէական հաւատքը իր սկզբնական շրջանին մեծ եւ անտանելի հալածանքներու ենթարկուեցաւ, բայց որովհետեւ աստուածային նկարագիր եւ սկիզբ ունէր, ոչ մէկ աշխարհիկ ոյժ կրցաւ զայն արմատախիլ ընել մարդոց կեանքներէն, հակառակ անոր որ առաջին քրիստոնեաները կեանքի ահաւոր վնասներ

կրեցին, բայց չի յուսահատեցան:

Քրիստոնէութիւնը կը շեշտէ մեր անհատականութիւնը եւ իւրայատուկ շնորհները: Եթէ ամէն մի անհատ դէպի բարին եւ վսեմը գործածէ իր ունեցածը՝ հաւատացէ՛ք որ իրական խաղաղութիւն կը տիրէ աշխարհի վրայ, մեր չորս դին կը գեղեցկանայ, մարդիկ իրարու հետ եղբայրաբար կը վարուին հալածելու տեղ, բարոյականութիւնը եւ պարկեշտ վերաբերմունքը ամէնօրեայ իրողութիւններ կը դառնան:

Մանանեխի փոքր հունտը իր արմատները հողին խորքին կը մխրճէ որպէս զի կարենայ կանգուն պահել իր անող եւ տարածուող ճիւղերը: Յիսուս ալ իր մահէն ետք՝ կ'ըսէ եկեղեցւոյ Հաւատամքը, գնաց խորը դժոխքին փրկելու համար դատապարտուածները: Ան խոնարհեցաւ նախ եւ առաջ, իր երկնային փառքէն պարպուեցաւ եւ եկաւ աշխարհ մարդոց փրկութեան համար: Ըրաւ ամէն ինչ աշխարհի վրայ ապրած իր սահմանաւոր տարիներու ընթացքին, միայն մէկ բան ի մտի ունենալով, ուղղել սայթաքած եւ մեղաւոր մարդու փալած ճամբան:

Խոնարհեցաւ, ծառայի կերպարանք առաւ, իր գործով սորուեցնելու համար թէ զէնքով չէ կարելի յաղթանակ ապահովել, այլ սիրով եւ գործակցութեամբ:

Երեւակայեցէ՛ք մի վայրկեան, եթէ Երուսաղէմ մուտքի օրին, փոքր էշի վրայ նստած քաղաքը մտնելու փոխարէն, ժողովրդական յեղափոխութիւն սկսած ըլլար, արդեօք այսօր իր քաղաքութիւնը այսօր ծաւալում պիտի գտնէ՞ր: Յիսուսի թագաւորութիւնը չէ հիմնուած պայքարի եւ անհամաձայնութեան վրայ, այլ հիմնուած է այն ճշմարտութեան վրայ որ ուշ կամ կանուխ արդարութիւնը կը յաղթանակէ:

Այն մարդիկը որ իրենք գիրենք մեծ եւ կարեւոր կը յայտարարեն, վստահօրէն մոռցած են յստակ իրողութիւն մը, թէ ոչ մէկ անհատ յաւիտենական կեանք ունի աշխարհի վրայ: Յիշենք առակը այն հարուստին որ մեծ ամբարանոցներ կը կառուցանէ եւ հպարտօրէն կը հիանայ իր իմաստութեան եւ ձեռք բերած առատ բերքերուն համար բայց չանդրադառնար որ այդ նոյն գիշերը իր հոգին պիտի աւանդէ, բոլոր շահածները որո՞ւ ժառանգ պիտի ձգէ:

Մանանեխի հունտը ցանուած է մեզմէ իւրաքանչիւրի հոգիներուն մէջ, խնամենք զայն սիրով, նուիրումով, անկեղծութեամբ եւ զոհողութեամբ, որպէս զի վկաները ըլլանք մեր յարուցեալ Փրկչի գորութեան եւ յաղթանակին, այսօր, վաղը եւ սերունդէ սերունդ: Ամէն:

ՇԱՀԷ Ա. ՔՀՆՅ. ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

«ԳԱԼՈՑ Է ՆՈՎԻՆ ՄԱՐՄՆՈՎՆ»

Քսան դարեր շարունակ՝ հաւատացեալ Քրիստոնեաներ աղօթած են եւ խնդրած՝ «Եկեցէ Արքայութիւն քոյ» որ համաշխարհային հաւատացեալներու կարգախօսն ու մարտակոչը դարձած է: Ընդհանրապէս «կարգախօս» կամ «մարտակոչ» գինեալ եւ վայրագ գօրաշարժի եւ պատերազմի պատրաստութիւն կը նշանակէ:

Սակայն՝ 20րդ դարու համաշխարհային ֆաղափականութեան մէջ յայտնուեցան ու տեսնուեցան անգէն կարգախօսութիւններ եւ մարտակոչներ: Հնդկաստանի միլիոնաւոր թշուառներու մէջ յայտնուեցաւ Մահաթմա Կանտին: Միացեալ Նահանգներու սեւամորթներուն մէջ հանդէս եկաւ Մարթէն Լուտէր Քինկ, որոնք փորձարկել ջանացին Լեւ թոյսթոյի վերատեսութեան ենթարկած, «անգէն եւ անձնագոհ» կարգախօսն ու մարտակոչը:

Ի՞նչ կը նշանակէ «Նովին մարմնով» գալը:

Ընդհանրապէս ընկերա-ֆաղափական վարչակարգերը բռնի յեղաշրջող յեղափոխականներ, որոնք կը պատկանին աշխատաւորական եւ կեղեքուած դասակարգին, երբ ձեռք առնեն իրենց երկրին կառավարելու դրութիւնը, անսպասելիօրէն կը մոռնան իրենց համեստութիւնը, ժողովրդային դասակարգին պատկանիլը եւ իրենց ֆաշած անիրաւութիւնները, ու կը դառնան անգթութեան եւ վրէժխնդրութեան մարմնացումը:

Երբ ուսումնասիրենք Ֆրանսական եւ Համայնավար Յեղափոխութիւնները, հոն կը տեսնենք անիրաւուած եւ բանտարկուած հասարակ մտաւորականներու բազմութիւն մը որ ներկայացած էր որպէս ժողովուրդին կարեկից, արդարամիտ

եւ մարդասէր: Մարդկային ընկերութիւնը բարոյեցու, պաշտպանելու եւ խնամելու ոգին ցոյց տուող յեղափոխականներ երբ գրաւեցին պետական գահը, մոռցան խիղճ, կարեկցութիւն եւ տարրական մարդկայնութիւն:

Ֆրանսական Յեղափոխութեան՝ Մարաթ եւ Ճորճ Տանթոն, անգթօրէն գլխատեցին հազարաւորներ: Անխղճօրէն կոտորեցին եւ այրեցին հարիւրաւոր գիւղեր եւ աւաններ իրենց ամբողջ բնակիչներովը: Որովհետեւ անոնք մերժած էին յեղափոխական վարչաձեւի ամբողջատիրական դրութիւնը:

Համայնավար Յեղափոխութեան ազատագրական կարգախօսը դեռ չլրացած, սուտի եւ կեղծիքի կերտիչ՝ Սաթլին եւ իր վոհմակը սովամահ ըրին Ուէրանիոյ տասը միլիոն բնակիչները, առաւել տասը միլիոն մտաւորականներ եւ ազատատենչ հայրենասէրներ, որոնք ամբողջութեամբ Սիպերիոյ տանջարանները եւ դանդաղօրէն անյայտացան:

Համեստ կարծուած բազմաթիւ ողորմելիներ, պատերազմի շրջանին երբ հարստացան, մոռցան իրենց համեստ սակայն առաքինի ընկերներն ու բարեկամները եւ դարձան ցուցամոլ եւ անկարեկից հանդէպ կարօտեալներուն: Իրենք զիրենք նկատեցին «Բլաս» բարձրաստիճան:

Սոյն հայեացքով երբ կարդանք, Յիսուսի ակնարկուած «նովին Մարմնով» բառերը, յայնժամ բացայայտօրէն կը հասկնանք թէ Յիսուս Քրիստոս՝ տիեզերքի Տէրն ըլլալով որպէս փառապանծ Իշխան, նաեւ է մարմնաւոր: Այլ խօսքով, Ան չէ ուրացած իր նախորդ Մարդեղութեան մարդկային սերունդը: Յիսուս իտէալական Յեղափոխականն է, ոչ թէ զէնքի, բռնութեան եւ ուրիշներու

վրայ ապօրէնօրէն ճնշող մը, այլ՝ սիրելով այս երկրայինները եւ մարմնաւորներ, ինչպէս կը կարդանք Յովհաննու Առաքեալին սրբազան Աւետարանին 17րդ Գլխուն ճորդ համարին մէջ, ուր Յիսուս կ'ըսէ.

«Քու անունդ յայտնի ըրի այն մարդոց գործոնք աշխարհէ ինծի տուիր. բուկդ էին, ու ինծի տուիր գանոնք եւ բու խօսքդ պահեցին»:

Յաղթական եւ անպարտելի մեր Տէրը չորանար այս աշխարհի մարմնաւոր եւ մեղաքաթախ մարդկութիւնը՝ Ի՛ր բարեկամները: Յիսուս Իր «աննուազ մարդկութեամբ եւ անթերի աստուածութեամբ» պիտի վերադառնայ այս երկրագունդի վրայ «նովին Մարմնով», որովհետեւ երբ եկաւ առաջին անգամ յայտնելու Հօր Աստուծոյ սէրը համայն մարդկութեան, չէր եկած որպէս հրեղէն հրեշտակ, այլ «Ստեղծիչը ստեղծուածին մէջ մարմնացաւ», «Բանն Աստուծոյ»ն ոչ թէ մարմին առաւ, այլ՝ «մարմին եղեւ»... Յովհ. Ա. 14: Մեր պանծալի Փրկիչը ոչ թէ մեզ՝ մարդկայիններս չ'ուրանար, այլ մեզ եղբայրներ ալ կը կոչէ, (Եբր. Բ. 11-12), «Ահա թէ ինչու, ան ամօթ չի համարեր եղբայրներ կոչել զանոնք եւ ըսել. Քու անունդ պիտի յայտնեմ իմ եղբայրներուն»:

Հաւատացեալներ՝ ունայն տեղ չեն ցնծերգեր «գալոց է Նովին Մարմնով» երկու հազար տարիներ: Որպէս ուխտաւոր եւ նուիրեալ հաւատացեալներ՝ մենք պիտի սպասենք եւ յուսանք որովհետեւ Ան խոստացաւ, «Երբամ ու ձեզի համար ալ տեղ պատրաստեմ, դարձեալ կու գամ քուս կ'առնեմ ձեզ»:

«Դարձեալ կու գամ»ը՝ Յիսուսի պատուոյ խօսքն է: Վաթսուն կամ ութսուն տարիները, մարդ-արարածին համար երկար ժամանակաշրջան մը կրնայ թուիլ, ինչպէս թիթեռնիկի մը համար որուն

կեանքի երկարութիւնը երկու օր է, երկու օրը՝ յաւիտենականութիւն կը սեպուի: Նոյնպէս երկու հազար տարին մարդոց համար երկար կրնայ սեպուիլ, սակայն յաւերժին մէջ գործող Աստուծոյ համար, միայն ըոպէ մը կը համարուի: «Գալոց» բառը հայերէն լեզուի մէջ խոր իմաստ կը պարունակէ:

«Գալ» եւ «զգալ» բառերը խնամիական սերտ յարաբերութիւններ ունին: Այս մասին Հր. Անտոնեան կը գրէ «Զգալ» կազմուած է «զ» նախդիրով՝ գալ բայից, հմմտ. գալ ի միտս, ի խելս, ի գիտութիւն եւն ոնեքը, յատկապէս՝ անձին զգալ: Զգալ=աշխ. ինքզինքին գալ, խելքի գալ: Զգալ բային հին կատարեալն էր զեկի որից կազմուած են՝ զեկուցանել «լուր տալ, իմացնել, պատմել»:

Հաւատացեալներ սպասած են ու պիտի սպասեն որքան հարկ ըլլայ, որովհետեւ Անոր Գալուստը ոչ միայն կ'սպասենք, այլ նաեւ կ'զգանք: Հոգեկան ներթափանցումի եւ ներհայեցողութեան վիճակ մը կայ որ դժուար է բացատրել փաստարկութեամբ: Իմանալի է միայն հոգեկան եւ աննիւթական վեհ, եթերային փորձառութեամբ: Որովհետեւ կան իրողութիւններ որոնք աւելի խորապէս կարելի է երեւակայել, քան բացատրել, եւ այդ զգացումները աւելի գոյ են որպէս ճշմարտութիւններ քան թէ կրնանք երեւակայել զանոնք: Հետազօտող գիտնական Տր. Քիւրիները յամառօրէն եւ յարատեւօրէն հետապնդեցին իրենց նախազգացումները, գտնելու համար ցարդ անծանօթ տարրը: Թէեւ կարգ մը գիտնականներու համար երեւակայական ու ցնորածին հետազօտութիւն կը նկատուէր անոնց աշխատանքը, սակայն անոնք ի վերջոյ իրականացուցին իրենց զգացածն ու հաւատացածը:

Վարդան Մամիկոնեան եւ Հայ

հաւատացեալները, թէեւ կոռւեցան անհաւասար ուժերու դէմ, որ դիւանագիտականօրէն կրնայ սխալ սեպուիլ, սակայն անոնք արդարացուցին իրենց արարքն ու պայքարը: Իրենք մեռան, սակայն չկորան: Իրենք պարտուեցան, սակայն չկորսնցուցին իրենց հաւատքը, այլ առաւել ըլլալով կարողացան փոխանցել իրենց աննահանջ եւ անպարտելի հաւատքը հետագայ դարերու նակատագրին: Անոնց աներեր հաւատով՝ Արարատեան Արմէնները շարունակեցին պահել Հայ Յեղը հաւատացեալ եւ զարդարել Հայաստանը իր եկեղեցիներով եւ դպրեմաններով:

Յիսուս Քրիստոսի վերադարձը՝ Անոր «Գալոցն» է: «Նովին մարմնով»ը ուշացած կրնայ ըլլալ: Սակայն ուշացած է անոնց համար, որոնց ժամանակը Արեւադարձային դրութեամբ կը գործէ: Հաւատացեալին ժամանակը հաւատով

եւ Աստուծոյ խօսքին վստահելով կը գործէ: Արարիչ Աստուծոյ հայեացքով մէկ օրը նման է հազար տարիի եւ հազար տարին մէկ րոպէի: Հաւատացեալ Հայ նախնիները աներկիւղ եւ անվարան հաւատացին երկնառաք դեսպաններուն աւետիսին որ մարտահրաւերի մը չափ ուժ ունեցաւ Առաքեալներու կեանքին մէջ: Առաքեալները իմացան հրեշտակներուն ըսածները:

Ո՛վ Գալիլեացիներ, ինչո՞ւ կեցած դէպի երկինք կը նայիք. այս Յիսուսը, որ ձեր մէջէն երկինք համբարձաւ, պիտի գայ նոյն ձեւով, ինչպէս որ տեսաք անոր երկինք երթալը»... Առաք. Ա. 11:

Ես կը միանամ այն անհամար Հայ ցեղակից հաւատացեալներու, եւ կը ձայնակցիմ անոնց ցնծերգին, քաջալերելու համար տկարահաւատներն ու նորահաւատները, քացագանջելով աշխարհի:

«Գալոց է Ան նովին Մարմնով»:

ԱԼՊԷՌ ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱՆՔ

Պատրիարք Սրբազան Հայրը Նոր Տարուան եւ Սուրբ Ծննդեան տօներուն առիթով, բարեմաղթութեանց եւ շնորհաւորանքի գիրեր եւ հեռագրեր յղեց Հոգեւոր եւ Կառավարական պետերուն, որոնց շնորհաւորագիրերը ընդունած է.-

- Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետ, Նորին Ս. Օծուրխն Տ. Տ. Գարեգին Բ. Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին:

- Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ Հայրապետ, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Արամ Ա. Կաթողիկոսին:

- Հոովմէական Կաթոլիկ եկեղեցւոյ Քահանայապետ՝ Նորին Սրբուրխն Յովհաննէս Պօղոս Բ. Սրբազան Պապին:

- Թուրքիոյ Հայոց Ամեն. Տ. Մեսրոպ Պատրիարք Մութաֆեանին:

- Մոսկուայի եւ Ռուսիոյ Օրթոտոքս եկեղեցւոյ Ամեն. Տ. Տ. Ալէքսէյ Բ. Սրբազան Պատրիարքէն:

- Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան նախագահ Մեծայարգ Տիար Միխայէլ Եսայեանին:

- Թեմակալ Առաջնորդներուն, Պետական եւ Ազգային Հաստատութեանց ղեկավարներուն:

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

SUPREME PATRIARCH
CATHOLICOS
OF ALL ARMENIANS
MOTHER SEE OF HOLY ETCHMIADZIN

Թիվ 2151

Սուրբ Ծնունդ. 2005 թ

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՎ

Տ. ԹՈՐԳՈՍ ԱՐԺԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

ԵՐՈՒՍԱԳԵՍԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐԺ

Երուսաղեմ, Իսրայել

Ամենապատիվ Սրբազան Պատրիարք,

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից ուրախ արտով Հայրապետական Մեր ողջույններն ու բարեմաղթանքն ենք հղում Ձեզ, Երուսաղեմի Հայոց Պատրիարքության ողջ միաբանությանն ու հավատավոր մեր հայորդյաց և շնորհավորում Ամանորի և մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի Սուրբ Ծննդյան և Աստվածահայտնության տոների բերկրալի առիթներով:

Տիրոջ փառավոր և լուսանորոգ Ծննդամբ ցնծում է Սուրբ Եկեղեցին, քանզի Բանն անսյութական ի մեջ մարդկան ծնվելով՝ Իր իրական Ծնունդը իմանալի ծնունդ դարձրեց նաև մարդկային արտերում:

Գոհություն Ամենակալին, որ հայոց երկնակամարում մշտապես պայծառ է առնողը Բեթղեհեմի, որի երկնային լույսը՝ միավորված Լուսավորչի Սուրբ Կանթելի ճառագայթներին, Առաքելական մեր Սուրբ Եկեղեցիով դեպ Երկնային Արքայություն և Դժմարտություն է առաջնորդում աստվածընկալ ազգս հայոց:

Առ Բարձրյալն Աստված Մեր հայցն է, որ Իր Ամենախնամ Սուրբ Աջի հովանու ներքո խաղաղ ու ապահով պահի Հայրենի մեր երկիրը և անասան՝ Եկեղեցին Հայաստանյայց, որպեսզի Առաքելական մեր Սուրբ Եկեղեցին արդյունավետ շարունակի իր փրկչական գործունեությունը հանուն հայրենավանը սրբազան արժեքներով հայության հոգևոր կյանքի վերածաղկումի ու վերազարթոնքի և հայ ժողովրդի համընդհանուր երջանկության: Թող Մանուկ Հիսուսի Սուրբ Ծննդյան հրաշավառ խորհրդով բացվող նոր տարվա արշալույսը, արգասաբեր և անշրջելի առաջընթացի նոր սկիզբ լինի համայն աշխարհի և մեր ժողովրդի համար ի Հայաստան և ի Սփյուռք: Եվ քոլ Փրկչական 2005 թվականը, որ նվիրական է ազգային-եկեղեցական մեր կյանքում Հայոց Գրեթի Գյուտի 1600-ամյակի տոնակատարությամբ և Մեծ Եղեռնի 90-ամյա տարելիցի ոգեկոչմամբ, զարացնի միասնականության ու հայրենամարմնավորման ոգին և նոր ձեռքբերումներ ու նորանոր նվաճումներ ընծայաբերի ազգիս հայոց:

Միրելի Սրբազան Պատրիարք, այլև աղոթում ենք, որ հաստատուն և անբեկանելի լինի երկնառաք խաղաղությունը Տերունակոխ սուրբ և նվիրական վայրերում, և Տերը պարզևի Ձեզ քաջառողջություն ու հարանորոգ հաջողություններ Ձեր բարձր առաքելության մեջ՝ ի շինություն և ի պայծառություն Երուսաղեմի հայոց պատրիարքության և Առաքելական մեր Սուրբ Եկեղեցու:

*Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ
ձեզ եւ մեզ մեծ աւետիս*

Երբայրական սիրո ողջունով,

ապրուսկից

ՎԱՐՆԱԳԻՆ Բ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

ԱՆՇԻՆԱՍ - ԼԻԲԱՆԱՆ

Թիւ 257/04

Անթիլիա 20 Դեկտեմբեր, 2004

Ամենապատիւ
Տ. Թորգոմ Արքեպսկ. Մանուկեան
Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի
Երուսաղէմ

Սիրեցեալ եղբայր ի Քրիստոս,

Նոր Տարուան եւ Աստուածայայտնութեան տօներուն առիթով, եղբայրական ջերմ սիրով կ'ողջունենք Ձեզ:

Աստուծոյ Որդւոյն մարդեղութիւնը Բեթղեհէմի մէջ՝ ճշմարիտ կեանքին, յաւիտեանական կեանքին գալուստն է աշխարհ: Արդարեւ, Աստուած, ինչպէս կը վկայէ Ծննդոց գիրքը, կեանքի պարգեւով օժտած էր առաջին մարդը: Սակայն, Ադամ մերժած էր աստուածատուր կեանքը իր աստուածային նպատակով եւ իր կեանքը վերածած էր մարդակեղրոն ու մարդանպատակ կեանքի: Բեթղեհէմի ճամբով Աստուծոյ Որդին կու գար չարիքի ու մեղքի աղբիւր դարձած մարդուն կեանքը վերականգնելու, Առաքելին բառով՝ վերաստեղծելու:

Այս օրերուն, երբ կեանքի այնպիսի ըմբռնումներով շրջապատուած ենք, ուր բացակայ են աւետարանական սկզբունքները, անհրաժեշտ է որ մենք դարձեալ մեր հայեացքները ուղղենք դէպի Բեթղեհէմ՝ ճշմարիտ կեանքի յաւերժահոս աղբիւրը: Այս օրերուն, երբ մեր ազգի կեանքէն ներս կը թափանցեն այնպիսի կենցաղակերպեր, որոնք կ'ապականեն քրիստոնէական արժէքներով թրծուած հայու կեանքը, անհրաժեշտ է որ մենք մեր անհատական թէ հաւաքական կեանքը կենսագործենք այնպիսի արժէքներով, ուր կը ճառագայթէ Քրիստոսով աշխարհին յայտնուած "առաւել կեանք"ը: Ահա այս առաքելութեան կոչումն է մեր եկեղեցին իր հոգեւոր պասաւորներով:

Կ'աղօթենք առ Բարձրեալն Աստուած, որ 2005 տարին մեր ժողովուրդի կեանքէն ներս, ի Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի, լեցնէ այնպիսի իրագործումներով, որոնք մեր ժողովուրդը կ'առաջնորդեն դէպի կեանքի ճշմարիտ աղբիւրը՝ Աստուծոյ մարդեղացեալ Որդին:

Կ'աղօթենք առ մարդացեալն Աստուած, որ Ձերդ Ամենապատուութեան պարգեւէ առողջ ու երջանիկ տարիներ, եւ յաջողութեամբ պսակէ Ձեր եկեղեցաշէն ծրագիրները՝ ի պայծառութիւն մեր Սուրբ եկեղեցոյ:

Եղբայրական սիրոյ ողջունիւ,

Աղօթակից՝

ԱՐԱՄ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

ՊԱՏՐԻԱՐԺՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅՈՑ
ՍՏԱՆԴՈՒԼ

ERMENI
PATRIKLİĞİ
İSTANBUL

ARMENIAN
PATRIARCHATE
ISTANBUL

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՊՈՍՏՈԼԻԿԱԿԱՆ ԵԿԵՆՈՑԻՔԻ ԱՐԽԵՊԻՍԿՈՍՈՍԻՆՈՍ ԵՎ ԿԱՏԱՐՈՍՈՒՆՆԵՐԻՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՊՈՍՏՈԼԻԿԱԿԱՆ ԵԿԵՆՈՑԻՔԻ ԱՐԽԵՊԻՍԿՈՍՈՍԻՆՈՍ ԵՎ ԿԱՏԱՐՈՍՈՒՆՆԵՐԻՆԵՐԸ

Ստանպուլ, 31 Դեկտեմբեր 2004

ՀԱՏ. ԹՈՐԳՈՄԲ.

ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

Հին Քաղաք, Երուսաղեմ, Իսրայել

Ամենապատիւ Սրբազան Հայր.

Փա՛ռք Աստուծոյ, Որուն շնորհիւ բաւական արկածալից տարւոյ մը աւարտին, ողջմամբ հասանք 2005 Փրկչական թուականի Ամանորի եւ Ս. Ծննդեան յուսալից տօներուն:

Այսօր մ.ր միաբան հայրերուն հետ կատարեցինք Պատրիարքարանիս Ս. Հոգի Մատրան օծումն ու պաշտամունքի բացումը, որով պաշտօնապէս աւարտած եղանք Պատրիարքարանիս համալիրին նորոգութեան աշխատանքները, որոնք 17 Օգոստոս 1999 թ. Լ.րկրաշարժէն յետոյ տււեցին աւելի քան չորս տարի:

Փրկչի շնորհաց 2005 տարին Հայ Գիրեքու Գիւտի 1600-ամեակի, Մեծ Եղեռնի 90-ամեակի, ազգային-եկեղեցական եւ մշակութային այլ իրադարձութիւններու նշումներով կու գայ առիթ ընձեռնուել որպէսզի մ.րազն ժողովուրդը Քրիստոնեայ Հայու խորագգաց ինքնութեամբ համախմբուի իր Մայր Եկեղեցւոյ շուրջ:

Ամանորի առթիւ ներշնչում կը գտնենք Պօղոս Առաքեալի հետեւեալ խորհրդածութենէն. «Նոյնիսկ Եթէ մարմնապէս հետզհետէ կը քայքայուինք, բայց ներքնապէս կը նորոգուինք օրէ օր: Ներկայի մեր կրած թեթեւ նեղութիւնը արտակարգօրէն գերազանց է. յաւիտենական փառք մը կ'ապահովէ մեզի: Եւ մենք մեր ուշադրութիւնը չենք կեդրոնացնէր նիւթական իրականութեանց վրայ, այլ՝ հոգււոր իրականութեան վրայ. որովհետեւ նիւթական իրականութիւնները ժամանակաւոր են, մինչ հոգեւոր իրականութիւններ՝ յաւիտենական» (Բ. Կորնթ. Դ. 16-18):

Տօնական օրերու բարեբաւտիկ առիթով, կը մաղթենք եւ կ'աղօթենք, որ Բարձրաւն Աստուած պարգեւէ Ձերոյ Ամենապատուութեան քաջառողջ եւ երկար կեանք, բազմամեայ եւ արեւշատ գահակալութիւն:

Այսու գրիւ Ձերդ Ամենապատուութեան կը փոխանցենք Պատրիարքական Աթոռոյ հոգեւորական դասուն, մ.ր համայնքային կառոյցներուն եւ հաւատացեալ ժողովուրդի սիրոյն եւ ակնածանաց հաւաստիքը:

Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ

Օրհնեալ է յայտնութիւնն Քրիստոսի

ՄԵՍՐՈՂ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
ՀԱՅՈՑ Կ.ՊՈԼՍՈՑ

SECRETARIAT OF STATE

No. 568.500

From the Vatican, 3 February 2005

Your Beatitude,

His Holiness Pope John Paul II has received your Christmas message and he has asked me to convey to you his most cordial and grateful thanks.

As we celebrate the fulfilment of the Gospel which God had promised through his prophets, the Holy Father prays that you and all those entrusted to your pastoral care may be filled with grace and peace.

His Holiness hopes that during this year marked by the fortieth anniversary of the Second Vatican Council's Decree *Unitatis Redintegratio* our common prayer may be one of thanks to the Lord for all that he has permitted us to accomplish in order to reduce the sorrowful distance which separates us, and that we may intensify our efforts to uphold communion as an irrevocable commitment.

With these sentiments and with profound gratitude for your Christmas message, I assure you of my faithful and fraternal affection in the Lord.

Yours sincerely in Christ,

Secretary of State

His Beatitude Torkom Manoogian
Armenian Patriarch of Jerusalem
Armenian Patriarchate
Saint James Monastery
P.O. Box 14235
IL-91141 Jerusalem

**Патриарх
Московский
и всея Руси**

119034 Москва, Чистый пер., 5

**ЕГО БЛАЖЕНСТВУ,
БЛАЖЕННЕЙШЕМУ ТОРКОМУ II,
АРМЯНСКОМУ ПАТРИАРХУ ИЕРУСАЛИМА**

Ваше Блаженство!

Ныне Церковь Христова прославляет неизреченное рождение Превечного Богомладенца, пришедшего в мир, «дабы всякий, верующий в Него, не погиб, но имел жизнь вечную» (Ин. 3, 15). Видя столь великое человеколюбие Божие, ангелы на небе и люди на земле, по слову святителя Григория Чудотворца, «все вместе совершают радостный праздник, видя Бога на земле и человека, вземлемого к небесам».

В эти святые дни прошу Вас принять мои самые сердечные и искренние поздравления с праздником Рождества Христова! Молитвенно желаю Вам светлой рождественской радости и помощи от Родившегося Христа в Вашем высоком служении.

С любовью о Христе Родившемся

ПАТРИАРХ МОСКОВСКИЙ И ВСЕЯ РУСИ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ

Աւելի լաւ է պատառ մը չոր հաց
 Գոհունակութեամբ, խաղաղութիւնով,
 Քան լեցուն տուն մը՝ զոհ ու մեղրահաց,
 Վէ՛մ ու հիմ սարսող անհաշտ կռիւով:
 Ուրախ սիրտըն է դեղէն աւելի
 Բուժիչ բալասան, դարման ճշմարիտ,
 Նոյնիսկ մեղքի մէջ թաղուած մեռեալի:
 Ահա՛ կը գղջայ հոգին ամբարիշտ՝
 Որպէս երաժիշտ, նաեւ տաղերգու.
 Մունետիկըն է խաղաղ գոյութեան,
 Եւ սիրոյ ձայնին որպէս խնկարկու՝
 Կը վառէ ջահը լոյսի, գթութեան:
 Ընդդէմ մթութեան եւ խաւարի դէմ,
 Ընդդէմ խռոսի եւ մասամբ նորին,
 Ընդդէմ մեղանչաց խաղերուն դժխեմ,
 Սաղմոսերգուի հաւատով խորին:

Յօժար է հոգին, մարմինը՝ տկար.
 Գաւաթը սակայն կը խմեմ ցմրուր,
 Անցեալ մը ամբողջ կը դնեմ նժար:
 Ես կը վերյիշեմ պանդոկ ու մսուր՝
 Ուր մարմին առաւ Հոգին մեծասփանջ,
 Մարդեղանալով ան դարձաւ ծնունդ.
 Թէեւ ծնունդ էր, քայց ոչ արարած,
 Ե՛ւ հաց էր, ե՛ւ ջուր՝ հոգեւոր սնունդ:

Ու կը բարձրանամ այս դառն ժխորէն,
 Կը բարձրանամ վեր՝ ձգելով ետիս
 Ինչ որ երկրային փառքն է համօրէն.
 Իմ իշխանութեան օղակը մատիս,
 Զոր ես կրեցի երկար ժամանակ,
 Յանձնեցի արժան, նաեւ անարժան
 Մրցակիցներուս միաժամանակ:

Կը բարձրանամ վեր: Ինկած է շղթան՝
 Որ կը կրէի ո՛չ թէ ձեռքերուս,
 Այլ՝ մտածումիս բաւիղներուն մէջ:
 Ես՝ բութ-բթամիտ, ուսուցիչ թերուս,
 Իմ իսկ մտքին հե՛տ բացած բանավէճ՝
 Հիացող էի երկնային դրախտի...:
 Հիասթափած եմ, գլխիկոր նաեւ.
 Կը բարձրանամ վեր, եւ գլխուս վերեւ
 Ծագող արեւն է տիեզերական,
 Որ աղերս չունի ծանծաղ սրտի հետ.
 Կակազ մտքի հետ նոյն եզրը չունի,
 Դէպի անկումը չունի արահետ:
 Ծագող արեւն է՝ տիեզերք ունի,
 Որուն տէրըն է Անսկիզբը սուրբ.
 Սահմաններ գծող, սահմանազատող,
 Սահմանափակեր՝ որպէս թէ ասուպ՝
 Անհունէ անհուն տեղաշարժ ընող,
 Ծիրկաթինները իրենց ծիրին մէջ
 Պահող պահպանող գերիշխանութիւն.
 Համակարգումի շղթան է անվերջ,
 Անսկի՛զր, անվերջ յարատեւութիւն:

Վեր կը բարձրանամ, ու վեր աւելի.
 Այդպէս կը մատչիմ Գոյին բացարձակ:
 Այնտեղ եմ արդէն դէմքեր սիրելի,
 Որպէս տիտաններ ազատ-համարձակ:
 Իրենց ըսպիտակ եւ մաքրամաքուր
 Հանդերձներու մէջ՝ կը հնչեցընեն
 Հիմն ու, փառերգը յաղթանակներու:
 Ես իմ աչքերով ահա՛ կը տեսնեմ
 Փառաւոր դէմքը հըրեշտակներու.
 Նաեւ կը տեսնեմ, բայց չեմ կուրանար,
 Արեւէն փայլուն լոյսը Գառնուկին,
 Որ մսուրէն ետք... Ան մեզի համար
 Եղաւ պատարագ, եղաւ փրկագին:
 Արեան գին տուաւ, եւ այդպէս շրջեց.
 Ճակատագիրը մարդկային ցեղի.
 Տիեզերական աւետիս հնչեց,
 Ա՛յդպէս քաղցրացաւ Օրէնքը լեղի...:

ՄԱՆՈՒԷԼ ԱԴԱՄԵԱՆ

ՄԱՅՐԻՆԵՐ

Մառերուն մէջ ամենէ՛ն սիրելիներն է՛ք ինծի.
 Ձեր պուրակին վասն զի, ես լուռ՝ հասակ նետեցի.
 Ձեր բուններուն զուգահեռ, մէջէն, ճամբան փնտռելով
 կը փալէի ես կեանքի գաղտնիքներուն հոգեխոռով

Ու բան չէի հասկընար զերթ պատանի մը թերխաշ:
 Դուք դիտեցիք հայրաբար, տարուէ տարի հասակիս
 Բարձունքին հետ՝ խորանա՛լը հոգիիս.
 Ձեր երգերուն մէջ թովիչ կ'որոնէի ես ի զուր

Խորհուրդն անել օրն ի բուն թափնեալ իմա՛ստը կեանքին:
 Հաւատարիմ մայրիկներ, ճըմեռներուն իսկ սաստիկ
 Դուք կը պահէի տերեւներն ուրկէ անգայտ կը ծընէր
 Ձեր մեղեդիին խորունկէն, որ կ'առինքնէր իմ հոգին:

Իսկ ամառուան տօթերուն՝ ձեր փրփինքի բոյրն անխառն
 կը տարածուէր յուլօրէն մթնոլորտին մէջ այրող,
 Եւ կը յուշէր թէ դուք մի՛շտ կը փալէիք ետեւէս
 Իբրեւ անխոնջ յուշարար, որ չըլլայ թէ սայթափն

Քայլերս կեանքին խաբուսիկ ճամբաներուն վրայ մոլոր:
 Ու ես մեծցայ փայլ առ փայլ, մոլորելով իսկ յաճախ,
 Բայց դուք բերիք իսկոյն զիս շիտակ, անշեղ ուղղութեան,
 Թէկուզ պատուած վերքերով, որ դեռ երբեմն կ'արիւնին:

Ու երբ գայ օրը վերջին, ու մարմինըս յանձնըի
 Դերեզմանին մրթութեան, տիրէ խաւար ու անդորր,
 Պիտի հսկէ՞ք դուք վերէն, տիւ եւ գիշեր մշտաբթուն,
 Որ ոչ ոք ա՛լ խանգարէ օրհնեալ հանգիստը իմին:

ԱՆԵԼ

12 Սեպտ. 1999

ԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԱՆՁՈՒԳԱԿԱՆ ՓԱՌՔԵՐԸ

Հայ ժողովուրդը մօտ 1642 տարի առաջ մանուկ մը ծնաւ՝ որ ո՛չ իշխանի զաւակ էր, ո՛չ զօրավարի, ո՛չ թագաւորի եւ ո՛չ ալ մեծատունի, այլ աղֆատ երդիւքի տակ աշխարհ եկած՝ համեստ ու հասարակ մարդու մը զաւակը, որուն ծննդեան համար ո՛չ դրօշակներ պարգուեցան, ո՛չ ալ թնդանօթներ արձակուեցան: Թերեւս այդ ծնունդով ուրախացողները եղան միայն երախային ծնողքն ու ազգականները: Բայց այսօր, Հայաստանի եւ Սփիւռքի հայութիւնը անոր փառքը կը հիւսէ, որովհետեւ այդ մանուկը հայ ժողովուրդի ազատարարը եղաւ: Ս. Մեսրոպ Մաշտոց. ահա՛ւսիկ անունը մեր ազգին գերընտիր զաւկին, նուիրապետական աստիճանով վարդապետ եւ ոչ իսկ եպիսկոպոս:

Հայերը գիր ու գրականութիւն ունեցան Ե. դարու սկիզբը՝ հայ հոգեւորականներու ձեռքով: Առաջին մարդը, որ մտահոգուեցաւ իր ժողովուրդին ճակատագրով, հայ գրով ու գրականութեամբ՝ եղաւ Ս. Մեսրոպ Մաշտոց: Ճիշդ է թէ տառերու գիւտի իրականացման մէջ աջակից եղան Սուրբին՝ Ս. Սահակ Հայրապետն ու Վռամշապուհ թագաւորը, բայց առաջին պատիւը այդ լուսաւորութեան գործին՝ պատմութիւնը կ'ընծայէ Մեսրոպ Մաշտոց Վարդապետին:

Գրերու գիւտէն առաջ, հայ եկեղեցիներու մէջ սուրբ ընթերցումները կը կատարուէին յունարէն եւ ասորերէն լեզուներով: Իսկ արքայատան լեզուն պարսկերէնն էր: Հին օրերուն՝ եթէ յունարէն եւ ասորերէն լեզուներով կարելի ըլլար հայ եկեղեցի եւ հայ կեանք պահել, երբեք Ս. Սահակ եւ Ս. Մեսրոպ պէտք պիտի չունենային հայերէն տառեր ստեղ-

ծելու: Անոնք հասկցան ազգին սպառնացող վտանգը, թէ ուշ կամ կանուխ այդ օտար լեզուները հայութիւնը իր եկեղեցիով պիտի առաջնորդէին դէպի ապագայնացում, դէպի ուծացում:

Երկու սրբութիւններ երկինքէն տրուած են մեր ազգին - Ս. Էջմիածինը, եւ հայ գիրը: Ս. Էջմիածինը երկրագունդի առաջին քրիստոնէական եկեղեցին է, որ շինուեցաւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի տեսիլքին համաձայն՝ 301 թուին, երբ Միածին Որդին ցոյց տուաւ ոսկի մուրճով՝ Տանարին շինութեան վայրը: Իսկ հայերէն գրերը՝ Ս. Մեսրոպի տեսիլքին մէջ յայտնուեցան 404 թուին, երբ լուսեղէն ձեռք մը պատին վրայ գրեց հայերէն տառերը: Այս երկնաւոր սրբութիւնները, դարերու ընթացքին, հայ կեանքի յարատեւումին եւ Հայ եկեղեցւոյ անկախութեան անառիկ բերդերը եղան: Աշխարհի ամենադաժան բռնակալութիւնները փշրուեցան մեր այս հոգեկան ամրութիւններուն առջեւ: Ո՛չ մէկ քրիստոնեայ ժողովուրդի կեանքի մէջ՝ եկեղեցին եւ գիրը կատարած են այն փրկարար դերը, ինչ որ Հայ եկեղեցին եւ Հայ Գիրը կատարած են հայութեան կեանքին եւ ճակատագրին մէջ:

Ամէն Հայ, ինչ դաւանանքի ալ պատկանի, պէտք է որոշ գիտնայ թէ Հայ եկեղեցւոյ ծոցէն ծնաւ հայ գիրը: Վաճառեալ մէջ, կանթեղներու եւ մոմերու լոյսին տակ գրուեցաւ ու պահուեցաւ հայ մշակոյթը: Հայ եկեղեցին, Քրիստոսի Աւետարանին հետ իր ծոցին մէջ պատսպարեց մեր ազգին սրբութիւնները:

Գիր, գրականութիւն, պատմութիւն, գեղարուեստ, ցեղային առաքինութիւններ, լեզուի, ազգի եւ հայրենիքի սէր, այս

յաւիտեանական արժէքներուն պաշտպանութեան անառիկ ամրոցը հանդիսացաւ Հայ նահատակ եկեղեցին: Քրիստոնէութիւն եւ հայութիւն, եկեղեցի ու հայրենիք, կրօնք եւ ազգասիրութիւն՝ դարձան մէկ մարմին ու մէկ հոգի: Հայ եկեղեցին ուրեմն, իր դարաւոր գոյութեան ընթացքին, եղած է եւ է մեզի համար թէ՛ Աստուծոյ տունը, եւ թէ՛ մեր ազգին տունը:

Մեսրոպները, Սահակները, Վարդանները, Կոմիտասները, Խաչատուր-

եանները, Համբարձումեանները եւ դեռ ուրիշ հպարտացուցիչ մեծութիւններ՝ յաւիտեանական երախտագիտութեան արժանի արժէքներն են, ու մեր ազգային հպարտութիւնը կը կազմեն աշխարհի առջեւ: Հայ մշակոյթ, հայ եկեղեցի, հայ պետութիւն, հայրենիք եւ հայութիւն՝ անփոխարինելի սրբութիւններ են, որոնք պահուած են մինչեւ այսօր հա՛յ գիրով, զօրացած ու զարգացած են հա՛յ գիրով, եւ պիտի յաւերժանան միայն հայ մեծասանչ լեզուով ու գիրով:

ՎԱՐԴԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԻՒԼԿԵՐԵԱՆ

ՀՈՂԸ

«Հօր, մօր գերեզման քիչ քան է»

Ստեփան Զօրեան

Ստեփան Զօրեանի երկերու ժողովածուի իններորդ հատորին մէջ կայ շատ ուշագրաւ եւ յուզիչ պատմութեամբ մը՝ «Հողը» վերնագիրով, ուր կը պատմուի մայրամուտի սեմին կանգնած Ափօյի մէկ սիրագործութիւնը:

Օր մը, Ափօ, գիւղէն կ'անհետանայ՝ երկիւղի ու կասկածի ենթարկելով ընտանիքի անդամները եւ գիւղի ողջ բնակչութիւնը: Խիստ փնտռտուի է ետք, կ'ենթադրուի, որ Ափօ կ'ամ կորսուած է եւ կ'ամ մեռած: Այս ծանր կորուստի հաշտութենէն ետք, Ափօ յանկարծ վերստին կը յայտնուի՝ ի զարմանս ամէնքին: Բայց ո՞ր անհետացած էր այսօրն օր՝ առանց լուրի: Ան յանդգնութիւնն ունեցած էր անցնելու սահմանը եւ այցի երթալու իր պապերու երկիրը: Ափօյի հասակակիցի այն հարցումին, թէ՛ «Աստուածդ սիրես, աստ տեսնեմ՝ ինչո՞ւ գացիր ախր: Բա՞ն ունէիր փախի ժամանակ թաքցած, չէ՞նէ...», Ափօ կը պատասխանէ՝ «Ոչ մի թաքցած բան: Է՛, միմակ թաքցած

բանի համա՞ր պիտի գնալ երկիր: Հօր, մօր գերեզման քիչ քան է»: Հետաքրքրութիւնները սրուած ամէն կողմէ, հարցատարափ կը սկսի Ափօյի գլխուն: Ան սառն կերպով կը պատասխանէ, որ իրիկուն մը երբ երկրացիներ հաւաքուած էին երկրի մասին կը խօսէին ու կը յիշէին «թողած տներ, անտէր այգիներ ու հանդեր, զուլալ գետ ու աղբիւր», նոյն գիշեր, հարկ եղած պատրաստութիւնները տեսնելէ ետք, կ'ուղղուի իր նախահայրերու հարազատ հողը, պապեանական երկիրը՝ «Սուրմալուի գաւառը, Իգդիրը, իր գիւղը...»՝ իր կարօտը առնելու: Զինք հիմնական մտահոգող հարցը այն էր թէ՛ «իմ հօր, իմ մօր, իմ պապերու գերեզման չտեսած իմա՞յ մեռնիմ...»: Այնուհետեւ կը պատմէ թէ ինչպէս կ'այցելէ իր մանկութեան ամէն վայրերը կարօտով: Կը պատմէ թէ ամէն ինչ դեռեւս իր տեղն է, «բայց... մէջը մարդ չիկայ... հանդեր, այգիներ առաջուան պէս կանաչ, կանաչ, բայց խնամող, մշակող չիկայ»:

խորին լուսութենէ ու հառաչանքէ ետք, Ափօ կը շարունակէ խօսիլ իր խորհրդաւոր ուղեւորութեան մասին. «Գացի պագայ մեր հող, պագայ մեր պապերու տան շէմք, պագայ իմ հօր, իմ պապերու գերեզման ու բոլոր մի հող առի - եկայ»: Ափօյի պառաւած մայրը, որ մինչ այդ ուշի-ուշով կը հետեւէր զաւկին խօսքերուն, կը մօտենայ ու թաշկինակի մէջ դրուած հողը կը պագնէ՝ երեսը խաչակնքելով: Համագիւղացիները ամէնքն էլ նոյնութեամբ կը կրկնեն արարողութիւնը: Վերջաւորութեան, Ափօ կը յայտնէ իր վերջին փափաքը՝ «է՛, տղա, ով գիտի, մինչեւ իմ մահ եթէ, չգացիմք երկիր ու ես մեռայ՝ էս հող կը թալէք իմ վրայ... իմ երես... կ'ուզեմ երկրի հողին կարօտ չմնամ...»:

Աշխարհի տարածքին ցաֆ ու ցրիւ եղած հայութիւնը իր սրտին մէկ անկիւնը ծրարած է Ափօյի կարօտը՝ հին երկրի, աւանի, գիւղի, վանքի, հողի, քարի, ծառի, թուփի, աղբիւրի, ջուրի, պապեանկան գերեզմանի, խաչարի:

Հայրենաքաղաք հայր կարօտովը կ'ապրի ու կը տոչորի կորուսեալ հողերուն, ուր շնչեցին ու հասակ առին, ապրեցան ու զարգացան, աշխատեցան ու տնեցան, մեռան ու անմահացան մեր պատուական նախնիք՝ իրենց անջնջելի կնիքը ձգելով ամէն ինչի վրայ: Աւերակուած ու որբացած Արեւմտահայաստանի հողերը դեռեւս բերրի են, կանաչազարդ, բայց մշակող ձեռքեր չկան, լծկան գոմէշներ ու եզներ չկան, հորովելները լուծ են, աշխատանքի երգերն ու ուրախութեան պարերը՝ դադարած, կեանքի զարկերակը ընդմիջու կանգ առած: Չկան այլեւս հնամենի բոյր գիւղի, հացթուխը, ամաչկոտ հարսը, արտի վարուցանք կատարող այրերու եւ տնայնացի մշակներու բազուկները, աղօթքի ու խոկումի հրաշխրող մշտահունչ զանգերը հազարումէկ եկեղեցիներու:

Զֆացքեր են խինդն ու ծիծաղը, ծիծառի ու սարեակի երգն ու հաւի կշկշոց: Քաղաքները, տնակները, փողոցները, գոմերը պարպուած են, ամայացած, փլատակած, խորտակուած, ոչնչացած...: Ամէնքն, ամէնքն չֆացքեր են, ապատը դարձեր է անապատ: Հողը սակայն դեռ եւս ունի իր կենսական ուժը, հմայքը, կանչը: Անվերջօրէն կը կանչէ մեզ, ուր թաղուեր են մեր մշակութային կոթողները, յուշարձանները, մագաղաթները, քիւրաւոր արժէքներն ու գանձերը...: Հոն թաղուեր են մեր պատմութեան սխրալի դէպքերը, յիշատակութեան արժանի պատմական անցքերը, իրադարձութիւնները, հայ կորովի մտքի հրաշալի իրագործումները, մեծամեծ նուաճումները: Հոն թաղուեր են յոգնատանջ ու անգութօրէն փեռեկտուած մարմինները մեր նախահայրերուն, որոնք իրենց բովանդակ կեանքը ապրեցան աղօթքով ու հաւատով, աշխատանքով ու պայքարով, յոյսով ու սիրով, տնկութեամբ ու ստեղծագործութեամբ, եւ իրենց մահկանացուն կնքեցին իրենց հարազատ հողին վրայ:

Հողի կանչը ուժեղ է: Հողը սուրբ է ու նուիրական: Չկայ ազգ կամ հաւաքականութիւն առանց հողի կամ հայրենիքի: Առանց հողի ու երկրի ազգեր դատապարտուած են անէացման: Հողի կանչին հետ կայ նաեւ աղիողորմ ու սրտակեղեք կանչը մեր նախահարց գերեզմաններուն, սուրբ անիւններուն, որոնք կը մնան լիութեամբ, անայց, անտէր, անմիջապէս, անաղօթ: Անոնց վրայ իբրեւ հաւատքի խորհրդանշան երբեմնի կանգնած խօսուն ու զարդարուն խաչարքեր այժմ կը մնան գետնի վրայ տապալուած, փշրուած, անպատուութեամբ, պղծուած...: Չկայ ոչ ոք որ այցի երթայ լիութեամբ գերեզմաններն հայոց, վտիտ մոմ մը վառէ, խունկ ծխէ, աղօթք մը մնչէ, կաթիլ մ'արցունք թափէ: Չկայ

մէկը որ յիշէ այս կենդանի մեռեալները, որոնք հայոց պատմութիւնը կերտեցին իրենց խիզախութեամբ, անձնագոհութեամբ ու անմեռ կտակ թողուցին հայ ապագայ սերունդին այն հզօր պատգամը, որ խաղաղութեամբ, մարդասիրութեամբ ու անդադրում աշխատասիրութեամբ է որ ազգ մը կը ծաղկի, կը բարգաւաճի ու իր երթը այս աշխարհի վրայ կը դարձնէ յաւերժական:

Անմար է հարազատ հողի կարօտը: Հողի բարձր հոտը, անոր վրայ աշխատելու կարօտը, տենչը, պարգապէս զգլխիչ է ու անկարագրելի: Այն հողը, որ իր ծոցին մէջ ծրարած է հայոց պատմութիւնը, մեր արդէն իսկ կարեւոր սիրտերուն մէջ վիհեր կը բանայ, «հին հին դարուց յիշատակներ» կ'արթնցնէ եւ բիրաւոր կանչերով կը հրաւիրէ հայութիւնը այցի երթալու եւ անձամբ տեսնելու պատմական հին վայրերը, վերանորոգուելու, վերստին հաղորդուելու ու դրոշմուելու հայոց անցեալի ոգիով:

Ափօն հասաւ իր մուրազին, իր միակ փափաքին ու սուրբ ուխտին: Ան խոնարհեցաւ ու «պագաւ» իր հօր ու պապերու գերեզմանը ու վերցուց բուռ մը սուրբ հող անոնց գերեզմանէն՝ հողի կարօտով չմնալու անդրաշխարհի մէջ:

Ո՞վ պիտի բերէ ափ մը անարատ հող հազարաւոր ու միլիոնաւոր հայոց զաւակներուն, որոնք կ'ապրին օտար

երկնակամարներու ներքոյ՝ հեռու մայր հողէն, մայր երակէն ու կեանքէն:

Ո՞վ պիտի մխիթարէ այն հոգիները, որոնք չախջախուած են եւ կամ ցրտացած, քարացած ու օտարացած՝ անողորմ ժամանակներու հոլովոյթին մէջ՝ հեռու հայկականութենէ, հայ մշակոյթէ, հայ շուէնչէ ու դաստիարակութենէ:

Ի վերջոյ, այս ծովածաւալ ու ամենակուլ երկիրներու մէջ, ո՞վ պիտի յիշեցնէ պանդուխտ հայորդիներուն, որոնք կ'ապրին տարտղնուած, կոտորակուած, ծուատուած ու բաժնուած, թէ իրենք ունին պատմական հին հողեր եւ մանաւանդ՝ նորաբողբոջ հայրենիք, որ օրըստօրէ կ'անի հակառակ բազմապիսի ու անհամար խոչընդոտներուն:

Ո՞վ պիտի յիշեցնէ որ այս վիրաւոր ու նորածիլ մայրենի երկիրը կարիք ունի մեր ամբողջանուէր սիրոյն ու գուրգուրանքին: Մեր մայրենի հարազատ հողը որ ունինք այսօր մեր ոտքերուն տակ, ամուր պահենք, անոր կառչած մնանք, զօրավիգ կանգնինք, չլքենք զայն իր դժիշմ նակատագրին, չյանձնենք զայն քամիին ու պատահականութեան, վասն զի ան՝ մեզի կտակուած սուրբ աւանդ է՝ ոգեղինացած, սրբագործուած ու պայծառակերտուած:

ԶԵՆՈՐ ՔՇՆՅ. ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ

ՄԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ՏԱՆԻՔՆԵՐԻՑ

Եղ բաստուրմայի հոտը խելքահա՛ն է անում: Զրանուշ տատի տանիքի տակ շարքով կախուած՝ խելքահա՛ն են անում մարդու: Զոտը մտել է քիթս ու դուրս չի գալիս, հո գոռով չի՞:

Ֆուտբոլի խաղը թողել, աղաւնիներիս բոյնը թողել, կուչ են եկել Զրանուշ տատի տանիքի տակ: Զոտը մտել է քիթս.- ճար չկայ:

Բուպիկ ոտներս ինձ տանում են ու կանգնեցնում Զրանուշ տատի դռան առաջ: Ձեռքս ճռռոցով բացում է դուռը: Զրանուշ տատը թեքուել է աղբիւրին՝ չամանոտ ամանն է լուանում: Եղ բաստուրմայի հոտից քիթ ու բերնիցս լործունքը ծորում է...

- Զրանուշ տատի.- թուքս կուլ են տալիս, թեքով սրբում քիթս,-...

- Բաստուրմա չկա: Առ, եթէ կուզես, էս չամանոտ ամանը քերի, կեր: Ախչի, էն շուն ու կատուին քշէք, բաստուրմաներին վնաս չտան,- եղ արդէն հարսին է ասում:

«Լա՛ւ, Զրանուշ տատ, շուն ու կատուն չգիտեն, բայց քո բաստուրմաներից մէկն ինձ մատաղ ես անելու», - եղ արդէն մտքիս մէջ են ասում ու դուրս վազում:

Զրանուշ տատը ետևիցս էլի ինչ-որ բաներ է դռդռում, բայց եղ արդէն հեշ կարևոր չէ:

Ես գիւղի փողոցով վազում եմ աղաւնիներիս բոյնը՝ ճամփին ջրափոսերը չըմփացնելով ու գիշերային ծրագրերս մշակելով:

Խնդիրը բարդ է: Ես իմ մի մատ հասակով Զրանուշենց տանիքը դրսի պատով բարձացողը չեմ: Բակից մտնելը բացառում է: Սրանց Մուխթառ շանը Աստուած տուել՝ չի խնայել. երկու իմ բոյին: Մեր տանից մինչեւ Զրանուշենց տանիք երկու տուն էլ կայ: Աղաւնիներիս բնից ուսումնասիրում եմ տեղանքը. անցնել կարելի է: Ցերեկով մի քանի անգամ փորձել եմ, բայց գիշերով, ըստ տատիս, սատանաներն ու արջամարդկները ոտքիցդ քաշում եւ ուղիղ դժոխք են տանում:

Եղ արդէն լուրջ հարց է: Բայց բաստուրմաների հոտն ու շարանը այնքա՛ն գերող են, որ հազար արջամարդ էլ լինի՝ ինձ կանգնեցնող չեն: Յետոյ էլ տատս իր հին պատմութիւններն է քրքրել, փեշերի տակից հանել: Ոչ մի սատանա էլ չկայ, եղ հո դպրոցում անցել ենք:

Ուրեմն գործի: Ճիշտ այն ժամանակ, երբ արեւը հսկայ ծուածեղի պէս սարի ետևն էր իջնում, ամպերն էլ ճիշտ բաստուրմայի գոյն էին ստացել, իսկ տանիքներին կուչ եկած խոտի դեզերն ու եղանները ճիշտ արջամարդկներ էին յիշեցնում, ես կամացուկ ծլկեցի տնից ու պատին յենուած աստիճանով տանիք բարձրացայ: Մեր հարևանի պատը կպած է մերինին, էնպէս որ անցնելը դժուար չէր. մի փոքր ցատկ՝ ու ես թելը կտրած Բալաբէկի տանիքին եմ: Պատերագնում է թելը կորցրել: Օդաչու է եղել: Զրե՛ն, դուրսը նստած դանակը քսում է սանդու քարին: Կուզեկուզ անցնում եմ հողէ տանիքն ու հասնում լաչառ Վարդուշենց տանիք: «Լաչառ» անունը ես եմ դրել: Ի՞նչ էր եղել՝ աղունիկներս ծրտել էին սրանց լուացքի վրայ: Էլ ո՛նց կը լինէր, եկել էր տատիս բողոք: Երկու ժամ ման եկան որ ինձ քոթակեն՝ չգտան: Մտել էի գինու կարասի մէջ:

Յետոյ նստեցին՝ սուրճ ու գրոյց, մոռացան: Լաչառ Վարդուշն էլ, թէ.

-Ախչի Արաքսի՛, ինչի՞ համար էի եկել: Թողեց գնաց իրենց տուն : Ամմարդ կնիկ ա: Մարդու սև թուղթը պատերազմից եկաւ: Ինքն ա ու իր հինգ երեխան:

Արեւը կարծես միանգամից մտաւ սարի ետևն ու ամեն ինչ մթնեց: Հիմա հասել եմ Հրանուշ տատենց տանիք, բայց բան չեմ տեսնում: Եղ պահին որտեղից-որտեղ տատիս պատմած սատանաներն ու արջամարոզները միտս ընկան: Հիմա հասել եմ Հրանուշենց տանիք, բայց «ռիսկ» չեմ անում ցատկել: Կարծես երկու պատերի արանքում աշխարհիս բոլոր սատանաներն ու արջամարոզները հաւաքուել ու սպասում են իմ ցատկին: Իսկ ծղօտէ պատից այն կողմ բաստուրմաները բուրում են...

Այդ հոտն աւելի զօրեղ գտնուեց, մտքիցս հանեց տատիս վախերն, ու հո՛ւպ, թռա Հրանուշ տատի տանիք: Ծղօտէ պատի մէջ անցք բաց արի ու մտայ բաստուրմաների արքայութիւն: Ճիշտ է, լաւ չեմ տեսնում, բայց զգում եմ. ահա գլխիս վրայ չղջիկների պէս կախուած՝ բուրում են... Շօշափեցի ու գտայ ամենամեծ կտորը, գրպանիցս հանեցի դանակը, որ աւելի պատրաստել էի սատանաների դէմ պայքարի համար, կտրեցի թելն ու մտցրի ծոցս:

Իջայ տանիքներից՝ մոռացած աշխարհի ու սատանայ և ուղիղ՝ գոմ: Ըստ իմ հաշուարկների, Էդպիսի խոշոր կտորն ինձ մէկ շաբաթ կը հերիքէր: Ծամում էի աչքերս փակ, քիմքիս ու բերանումս զգալով բաստուրմայի անպատմելի համն ու հոտը:

Առաւօտեան ռումբը պայթեց:

-Ախչի Արաքսի՛, են թոկից փախածդ ու՞ր է, -հեղեղի պէս բակ էր մտել ու անէծքի պարկն էր բացել Հրանուշ տատը:

-Հրանուշ ջան, էլի լուսամուտ ա ջարդե՞լ, վա՛յ հողեմ նրա գլուխը:

- Բաստուրմանե՛րս չկան : Վա՛յ, աչքիդ լոյսը քոռանա, Հրաչ, վա՛յ: Այ ախչի, առտու կանուխ վեր ելնեմ ի՞նչ տեսնեմ...

Ու գնա՛ց: Խօսք ու անէծք, հին ու նոր պատմութիւններ: Եղ ամենի վրայ Վարդուշն էլ տնկուեց սրանց կողքին, որտեղից-որտեղ յիշեց իր ծրտոտաց լուացքն ու էլի ինչ-որ գծութիւններ իմ անցեալից: Եղ կանչ ու անէծքի մէջ հասցրին սուրճ դնել ու բազմեցին սանդուխ քարին:

-Քրքրուես դու, հլա դուրս արի:

Ես, ամենախիզախ պարտիզանի պէս, կանգնեցի սրանց առջև ու երդում -պատարագ, որ լուր չունեմ, թէ ով է գողացել: Չեմ էլ նկատում, որ ծոցս ու շապիկս չամանոտ է, ես էլ բուրում եմ...

Չեմ գողացել ու վերջ:

Երեկոյեան հայրս մտաւ տուն: Տնեցիք պատմեցին եղածը: Դրանից յետոյ ամեն ինչ պարզ էր: Ես գիտէի, որ հայրս չի խօսելու ու ես էլ չեմ արդարանալու: Ամեն ինչ պարզ էր: Պէտք էր ուղղակի մի դոյլ ջուր բերել ու դնել հօրս առջև, հօրս շալվարից հանել կաշվե գօտին ու դնել դոյլի վրայ, իջեցնել վարտիքն ու փորի վրայ պառկել թախտին: Ամեն ինչ պարզ էր...

Անցել են տարիներ: Եղածն էլ մեծ բան չէր կարծես: Բայց, ա՛յ, ինչու եմ յիշում կեղտոտ ու բաստուրմայոտ շապիկով այդ լակոտին, լաչառ Վարդուշի ծերտոտ լուացքը, հօրս խոժոռ աչքերն ու յետոյքիս դադուած տեղերը, ինչից է, որ այդքան քաղցրութեամբ եմ յիշում տատերիս անէծք - օրինանքները եւ ինչու էին այդքան անուշ բուրում բաստուրմաները, ինքս էլ չգիտեմ:

Ինչ - որ մի քաղցր յուշ մանկութեան տանիքներից ինձ խելքահա՛ն է անում...

ՍՊԱՍՈՒՄ

Նրանք չորսն էին. երկու եղբայր, երկու քույր: Ճիշտ հեքիաթի պես: Ճիշտ հեքիաթի պես էլ ամենափոքրն էր առաել ծանր տանում եղածը: Միւսներն էլ էին տխուր, բայց փոքրիկ Գրիգորի աչքերի թախծոն ուրիշ էր: Այդ թախծոն այդպես էլ նրա աչքերից դուրս չեկաւ:

Իսկ ինչ որ եղել էր, այնքան էլ հեքիաթի պես չէր. կեանքի պես էր, մարդկանց պես: Այդպես լինում է: Արթնանում ես ու մայրդ չկայ: Թողել գնացել է: Գնացել է աւելի լաւ ամուսին ու աւելի լաւ զաւակներ փնտռելու: Ի՞նչ իմանաս ինչի է գնացել: Գնացել է ու վերջ: Ու դու գլուխդ կախ քայլում ես թաղի միջով, ու դու ամաչում ես ուրիշների աչքերին նայել:

Գրիգորը գլուխը կախ էր քայլում: Մտածում էր, որ աւելի լաւ կը լինէր մայրը մահանար, քան թէ լքէր: Այդ ժամանակ չէր ամաչի մարդկանցից: Երանի՜ մահանար: Ինքն ամեն օր գերեզման կը գնար, թարմ ծաղիկներ կը տանէր մօրը ու կը զրուցէր նրա հետ: Ու մայրը կը պատասխանէր: Կ'ասէր, որ քույրերին չնեղացնի, կ'ասէր, որ տաք հագնուի, արդէն ծմեռն է մօտենում: Մէկ էլ կ'ասէր, որ իրեն շատ է սիրում, ու որ գեղեցիկ են ծաղիկները: Եւ ինքն ուրախ տուն կը դառնար:

Հիմա տարբեր է: Չի կարողանում խօսել մօր հետ: Հարցեր չի տալիս: Չի էլ հարցնում, թէ ինչու գնաց, կամ չի՞ կարօտել իրեն: Մայրն էլ է լուռ: Միայն գիշերը, վերմակի տակ մի քանի բառ. "Մամ, արի", մամ":

Ու մանկան արցունք, որ գլորում էր աչքերից ու առաւօտեան չորանում բարձին: Ու փոքրիկ մի վիշտ, որ կորում էր մեծ քաղաքի փոշոտ փողոցներում, մարդկանց առօրեայ հոգսերում ու անհեքիաթ կեանքի վազքում:

Եկեղեցին թաղի մէջ էր: Առաւօտեան ժամերգութեանը համարեայ մարդ չէր լինում: Մի երկու ծերունի ու Գրիգորը: Գալիս էր լուռ, արշալոյսի շողի հետ եկեղեցու դռան ծածկոցից ներս էր մտնում, յենում էր պատին, տխուր աչքերով նայում վառուող մոմերին: Ու այդպես ամեն օր, ու այդպես ամիսներ...

Այդ օրն ուրախ տեսայ իրեն, ջերմօրէն բարևեց: Աչքերը կրակ էին կտրել, ճակատը քրտինքի կաթիլներով էր պատել ու բարակ շապիկի տակից նկատելի էր սրտի բաբախումը: Ասաց, որ մայրը եկել է ու անպայման պետք է գայ իրեն տեսնելու:

Երեկոյեան հարցրի դրացուս:

- Եկաւ էլ, գնաց էլ: Դատ - դատաստանի հարցեր ունէր: Էն լուս երեխեքին ոչ էլ տեսաւ: Ես էդ տեսակ մօր..., - թքախառն արդար հայիոյանք:

Գրիգորն էլ եկեղեցի չէր գալիս: Անցան օրեր: Հեքիաթը աւարտուած համարեցի: Բայց մի օր եկեղեցու դռան ծածկոցը բացուեց ու արշալոյսի շողը ճեղքեց ներսի խաւարը: Ու մի թոյլ մարմին յենուեց պատին ու զոյգ տխուր աչքեր անվերջ նայեցին վառուող մոմերին...

ԸՆԾԱՆՈՒԷՐ ԱՐԴ. ԲԱԲԱԽԱՆԵԱՆ

ՄԿՐՏՈՒԱԾ ՀՐԵԱՆ

Տիրբերիոյ Բաղադի կեդրոնական պողոտային վրայ, Գալիլիոյ լինէն փողոց մը վեր, կը գտնուէր հայազգի Դաւիթ Արքահամեանի կարածը, ծանօթ որպէս՝ Կարած Աւրամի:

Յիսունհինգ գարուններ բոլորած անձ մըն էր Դաւիթ, որուն առաջին անգամ հանդիպեցայ Երուսաղէմի վեցօրեայ պատերազմէն երկու ամիս ետք:

Ատանայի ջարդէն մագապուրծ փրկուած, ծնողքը՝ ապաստան գտած էին Պաղեստինի մէջ, ու հայկական ջերմիկ բոյն մը հաստատած Եաֆայի հայոց Ս. Նիկողայոս վանքին մօտ ու քախտաւորուած չորս զաւակներով:

Ընտանիքին երրորդ տղայ զաւակն էր ան, նարպիկ, ուշիմ, լեզուանի, որ պատանի տարիքին, համբաւ շահած էր որպէս վարպետ կոփամարտիկ: Համբաւ մը՝ որ հրապուրած էր հրեայ աղջիկները, որոնցմէ մէկը աւելի ուշ՝ պիտի որսար ոչ միայն սիրտը հայազգի կոփամարտիկին, այլ հոգին, կրօնքը, հաւատքը, մշակոյթը, լեզուն, մէկ խօսքով անոր էութիւնը:

1946ի ներգաղթի օրերուն, երբ ընտանիքը կը պատրաստուէր Հայաստան տեղափոխուիլ, Ռիֆա անունով գեղեցիկ աղջիկ մը, «Եսքեր»ի դերակատարութեամբ, իր սիրոյ ուստայնին մէջ բռնեց Դաւիթը, ու պահեց զայն յաւիտեան:

Ընտանիքը, որ դէմ եղաւ այս ամուսնութեան, չյաջողեցաւ մարել այն կրակը, որ Ռիֆան վառած էր երիտասարդ հայուն, սրտին մէջ: Ու Դաւիթ Արքահամեան, ամուսնութենէն առաջ բլիատուելով եւ ընդունելով հրէութիւնը, վերանուանուեցաւ Տալիտ Աւրամի:

Ծնողքը՝ նախան Հայաստան

գաղթելը, քախտաւորութիւնը ունեցան տեսնելու իրենց առաջին թոռը, զոր Դաւիթ եւ Ռիֆա անուանած էին Աարոն: Իսկ մեկնելէն ամիս մը առաջ, երբ օր մը, Դաւիթ առանց իր կնոջ, իր ծնողքին մօտ կը բերէ չորս տարեկան որդին, ընտանիքը անպարանփով երախան կը տանին Ս. Նիկողայոս վանքը ու տեսուչ հայր սուրբէն կը խնդրեն, որ շուտով մկրտէ զայն: Աարոնը կը մկրտուի քրիստոնեայ, կը դրոշմուի Ս. Միլոնով ու կը ստանայ Ս. Հաղորդութիւն, ի՞նչ փոյթ, որ ան յետոյ իր մանկական լեզուով պիտի պատմէր իր մօր, որ մարդիկ մոմեր բռնած, զինք մերկացուցած ու ջուրին մէջ դրած էին ու բանք մը երգած:

Ռիֆայի պարտութիւնը անկասկած խոսկեցուցած էր ընտանեկան կեանքը նորապսակներուն, որուն Դաւիթ լռութեամբ հանդուրժած էր ի սէր իր զաւակին:

Ծնողքին Հայաստան մեկնելէն ետք, Դաւիթ բնակութիւն հաստատած էր Տիրբերիայ, Գալիլիոյ ծովուն մօտ, ուր բացած էր արհեստանոց կարածը:

Իր գործին մէջ անգամ, ան շուտով տիրացած էր մեծ համբաւի: Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութիւնը իրեն վստահած էր ինքնաշարժներու նորոգութիւնները ու իրեն շնորհած՝ յատուկ արտօնագիր մը, նոյնիսկ արգիլեալ գօտիներէն ՄԱԿի պատկանող արուած ինքնաշարժները դուրս բերելու տարածաշրջաններէն:

Ամէն անգամ երբ քախտը կ'ունենայի այցելելու Տիրբերիայ, անպայման կը հանդիպէր Դաւիթին,

որուն հետ ազգականական կապ ալ ունէի:

1992ին երբ Աարոնի եւ իր դուստրերուն հետ այցելեցի իրեն, ան արդէն հանգստեան կոչուած էր: Տարիներու ծանր աշխատանքը իր դրոշմը դրած էր անոր դէմքին ու կծկուած մարմնին վրայ:

Դիտէի սակայն, որ ան անհուն ցաւ մը ունէր, անրոժելի վերք մը՝ հոգիին վրայ բացուած: Հեռու էր իր հարազատներէն, որոնց կարօտը աւելի կ'ընկնէր իր հոգին: Թէպէտ հայութենէն անգամ հեռացած, սակայն հայու ոգին կը խօսէր իրեն, գուցէ իր մենութեան մէջ որ կը տառապեցնէր զինք: Սակայն սփոփանք կը գտնէր, երբ երուսաղէմ այցելելով, հանդիպէր իր մտերիմներուն, խապրիկ մը փաղէր հայութենէն, հայրենիքէն, վանքի մշակութային ու միութեանական կեանքէն: Ապա իր լուման ներդնելով, լուռ ու մունջ կը հեռանար իր կսկիծին հետ:

Ամէն գիշեր ջանք կը թափէր «Երեւանն է Խօսում» ծրագիրը ունկնդրելու, հետեւելով հայրենիքի անկախութեան ու Արցախի ազատագրութեան բախտորոշ օրերու դէպքերուն:

Ու այդ մենակեաց կեանքին մէջ, ո՞վ գիտէ որքան արցունք կը թափէր, երբ ֆիզիքապէս կ'ուզէր հեռանալ տունէն, միանալ իր ազգակիցներուն, սակայն հոգին կը տկարանար մարմնին առջեւ, մինչ զաւակներուն ու բոուններուն կարօտը կը յուզէր զինք, կը խեղդէր իր հոգին ու վերջապէս... միտքը տեղի կու տար սրտի զգացումներուն առջեւ:

Աարոն, որ պետական բարձաստիճանի պաշտօնեայ մըն էր, անակնկալի բերաւ զիս, երբ իր հօր ներկայութեան, ինձմէ պահանջեց իր հօր ծագման ընտանեկան ծառը:

Դաւիթ յանախ փորձած էր իր կեանքի գիրքը բանալ ու նշմարտութիւնը դրոշմել իր անդրանիկ զաւկին սրտին մէջ, որ ինք հայ էր, հայ ընտանիքէ սերած ու քրիստոնեայ մկրտուած, ու հիմա կը զղջար իր կատարած ազգութագումը:

Երբ Աարոնին հետ նստած կը գծէինք ընտանեկան ծառը, յանկարծ Դաւիթ երախայի մը նման սկսաւ լալ: Ու երբ անակնկալի եկած, հարց տուի թէ ինչո՞ւ կու լար... Դաւիթ խեղդուած ձայնով մը այս անգամ սկսաւ երգել, մինչ արցունքները այտերէն վար կը հոսէին...

- Այն հա՛յը, որ ազգն ուրանայ, եւ այլ ազգ դառնայ, մահուան օրին, հայ արցունքին նա չարժանանայ:

Այս երգը մեծապէս ազդած էր վրան, ու խոցած իր հայու սիրտը: Երգին ամէն մէկ բառը տարիներու ընթացքին, փամփուշտի մը նման մխրճուած էին սիրտէն ներս ու ծակծկած իր հոգին, սիրտը, էութիւնը: Ու հիմա ութսուն տարեկան Դաւիթ, երախայի նման կու լար, ամուսնութեան զղջումը շրթունքին:

Ջաւակներէն Աարոնը, որ լաւ գիտէր իր հօր պատմութիւնը, կ'ուզէր հաւատալ սակայն, որ հայրը հրեայ մըն էր, որ փոքր տարիքին կորսնցուցած էր իր ծնողքը, ու որդեգրուած հայ ընտանիքի մը կողմէ:

Երեւ տարի ետք, երբ դարձեալ բախտը ունեցայ այցելելու Տիրեքիայ, Դաւիթ նոր վախճանած էր: Ջաւակներէն Աարոնը բարի գտնուեցաւ զիս տանելու իր հօր շիրիմը:

Հրէական գերեզմանատուն մը, որուն խուլ մէկ անկիւնը թաղուած էր Դաւիթ:

Շիրմաքարի վրայ կը շողար Դաւիթի Աստղը, փոխան՝ Ս. Խաչին, որ

կը յուշէր ինծի երեք տարի առաջ
Դաւիթի լաց ու ողոր, երգն ու զգացումը:
Յուզումս խեղդած կոկորդիս մէջ,
խաչակնքեցի երեսս ու Հայր Մեր մը
մըմնջացի: Ու մինչ՝ երկու ծառի ճիւղեր
կը փնտռէի այդ ամայի գերեզմանատան
մէջ... ի զարմանք ինծի, Աստուծոյ աչքերուս
մէջ կարդալով միտքս, մատով խաչի
նշան մը ըրաւ հողաթումբին վրայ, մինչ
աչքերէն հոսած արցունքը կը թրջէին
գերեզմանը իր հօր:

- Երթա՛նք, - ըսաւ յուզուած
շեշտով մը:

Լոռիքեամբ, դուրս եկանք
գերեզմանատունէն, ու վերջին անգամ
ըլլալով հրաժեշտ տուինք իրարու:

Աստուծոյ, որ Եաֆայի հայոց վանքին
մէջ փրկատունեայ մկրտութիւն էր, վերջապէս
հոգիին մէջ ընդունա՞ծ էր արդեօք իր
հօր հայ փրկատունեայ ըլլալը...

«- Ո՛ր կարդալ սիրտը գիտէ...»:

ՆԱՀԱՊԵՏ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

ՈՐՔ ԶԱՐԴԱՐԵՑԻՆ

1. Որք զարդարեցին տնօրինաբար զիմաստս անեղին,
հաստատելով յերկրի ըզգիր կենդանի հովուել ըզհօտ նոր իսրայէլի.
երգով փաղցրութեան հրնչմամբ զաստուած օրհնեսցուք:

2. Որք զերկրաւոր մեծութիւն փառաց խաւար կոչեցին,
ապաւինելով ի յոյս անմահ փեսային աննառ բանին արժանի եղեն.
երգով փաղցրութեան հրնչմամբ զաստուած օրհնեսցուք:

3. Որք զօրութեամբ հօր իմաստութեան էին անեղի հաստատեցին
զաթոռ սրբոյն Դրիգորի թարգմանութեամբ նըշանագրութեան.
երգով փաղցրութեան հրնչմամբ զաստուած օրհնեսցուք:

4. Որք նորափետուր բանիւ զարդարեալ պայծառագգեցան
եկեղեցիք հայաստանեայց ի ձեռքն սրբոյն Սահակայ. երգով
փաղցրութեան հրնչմամբ զաստուած օրհնեսցուք:

ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ԱՍԱՅԵԱԼ

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

ՍԻՓԱՆԱ ՔԱՋԵՐԸ

(Բանախօսութիւն կարդացուած երգի ուսուցման առիթով)

- Այո՛ տղայք, այս՝ ձեզ քան ծանօթ «Լո-լոն»՝ այսինքն յայտնի «Բեզըրգյան Բեյի» քայլերգն է: Երրորդ լսարանի տղայքը հաւանօրէն կը յիշեն, թէ ինչպէս իմ Գերմանիա գնալուց առաջ, վերակացու պրն. Ազնաւորեանի գլխաւորութեամբ, հաւաքուում էին երեկոները հիւսիսային դռան առջեւ եւ ուրիշ երգերի շարքին երգում էին այս երգը առանց բառերի, որովհետեւ այդ եղանակը քրդական լինելով՝ միայն սրինգով են նուագում: Մեր սիրելի պրն. Մ. Արեղեանն էլ խանդավառուելով եղանակով, իր պատանեկան գրչով բառեր գրեց այդ եղանակի համար: Երգը ժողովրդականացաւ, մանաւանդ պատանի սերունդը սիրով էր երգում դպրոցական պտոյտների գնալու կամ վերադառնալու ժամանակ՝ խանդավառուելով բոլոր տեսնող-լսողներին: Ինչպէս ձեզ, այնպէս էլ ինձ այդ եղանակը շատ է շահագրգռել, սակայն ոչ այդ բառով: Եւ ահա ես խնդրեցի իմ սիրելի պաշտօնակցից, որ մի օր նստենք եւ բովանդակութիւնը հայացնելու աշխատենք, եւ արինք:

Ինչպէս գիտեմք, նախորդ բառերով քուրդ աշիրեթներն են, որ Սիփանա սարի շուրջ իրար դէմ են դուրս գալիս եւ իրար գլուխ ուտում: Վերամշակուածի մէջ դարձեալ քուրդ աշիրեթն է յարձակուողը Սիփանի լանջերէն, մի հայ գիւղի վրայ: Հայ կտրիճները գիշերուայ լուսեան մէջ թշնամու յարձակուելու լուրն առնելով, իրենց նժոյգները հեծած, թշնամու դէմ են ելնում եւ նրանց երազած առատ աւարի փոխարէն իրենց առատ արիւնով սէգ Սիփանա լանջերն են ոռոգում,

դիակներով գետինը ողողում են եւ մնացածներին ողջ կամ հաշմանդամ՝ անմոռանալի դասով իրենց տները ուղարկում: Դուք գիտեմք, թէ դարեր շարունակ, մանաւանդ տանկահայ անգէն գիւղացին ոչխարի պէս մորթուելն էր իմանում, աննարակութեան մէջ ինքն իրեն ուտելով, մորմոք սրտով իր գոյքն ու սիրելիները աչքի առջեւից յափշտակուելն ու տարուելն էր դիտում: Տանկական բռնակալութեան տակ հեծող բալկանեան ժողովուրդները, սրանից հազիւ քառորդ դար առաջ տեսան, որ բաժակը լցուել է, մարդ ասածը չի կարող համբերել, ոտքի ելան եւ գէնքի ուժով, Եւրոպայի քրիստոնեայ մեծ պետութիւնների օգնութեամբ, նուաճեցին իրենց անկախութիւնը: Հայ եկեղեցականը, հայ քնարը, հայ գրիչը ի տես այդ բոլորի, այլեւս չէին կարող անվերջ արցունքոտ աչքերով, տոչորտող սրտով սոսկ դիտողի դերի մէջ մնալ: Զեզնից շատերը գիտեն, որ եկեղեցիների բեմից էլ նոր քարոզ հնչեց յանձին մեր Վեհ. Հայրիկի՝ հռչակաւոր «հարիսայի»: Դա բանաստեղծ աշուղների լալկան քնարները ռազմի շեփորներով փոխարինել տուեց, նրանց ռազմի կոչերը ազատութեան անձնուրաց խմբեր հանեցին կարճ ժամանակի մէջ Տաւրոսի, Սասնոյ լեռների վրայ, ինքնապաշտպանութեան դրոշմներ ծածանելով այդ քարոզներէն: Ի տես այդ զարթօնքի, մենք չէինք կարող վանքի պարիսպների ներսը փաշուել, 1895 թուից այս կողմը հարիւր-հազարաւոր գաղթականութեան սիրտ պատռող ողբն ու կոծն ենք լսել ու տեսել եւ միապաղաղ շարական ու գեղջկական սիրոյ երգեր լսել ու լսեցրել:

Մենք էլ թող «Հիմի էլ լռենք», «Հայ մեռնիմք» կողքին մեր այս «Սիփանա ֆաջերով» մեր տուրքը տուած լինենք ինքնապաշտպանութեան գաղափարին:

Այսօր երգի վերամշակուած քովանդակութեան մասին, որ իր առանձին կարեւորութիւնն ունի: Այժմ գանձ նորա երաժշտական զգեստաւորմանը: Թէ՛ երաժշտութիւնը եւ թէ քովանդակութիւնը մի երաժշտի համար մեծ խայծ է սիմֆոնիկ գործի համար մտածելու, թերեւս ոչ այս բառի նեղ ու խիստ իմաստով:

Բայց «Սիփանա ֆաջերը» այդպիսի խայծ չէ միայն, նա իբրեւ յօրինուած իր գաղափարականով, իր միջավայրով, գործողութիւններով, յուզմունքներով ու ալեկոծութիւնների տեսարաններով յաղթանակի ու խրախճանքի յաջորդականութեամբ եւ այդ ամբողջի տարողութեամբ, երաժշտի առջեւ շատ լուրջ խնդիրներ է դնում, եւ այդ ոչ միայն մարդկային ձայնով լուծուել չեն կարող, այլեւ նուագարաններ է պահանջում, որից մենք առայժմ գուրկ ենք: Եւ որովհետեւ գուրկ ենք, պէտք է առաւել եւս ուժ տանք այսպէս կոչուած «ա կապելլա»՝ այսինքն անգործի խմբական երգեցողութեան իմաստաւոր արտայայտութեանը, որն իր հերթին ունի իր գնահատելի առաւելութիւնները: Այսպէս թէ այնպէս, «Սիփանա ֆաջերը», ինչպէս ասացի, իր համեմատական բարդութեամբ մեզ զբաղեցնող երաժշտական այն կտորը կը մնայ, որ ամենից աւելի հեշտութեամբ կարող է պարզել, թէ մեզնից, հայ երաժիշտներիցս, պահանջում է եւրոպական դասական երաժշտութեան էութեան եւ պահանջների խոր եւ լայն ճանաչողութիւն: Մի անգամ էլ շեշտելով այդ անհրաժեշտութիւնը, անմիջապէս պիտի աւելացնեմ. վա՛յ մեզ. հայ երաժիշտներիս, եթէ

տիրանալով եւրոպական դասական երաժշտութեան էութեան եւ նրա կերպաւորման օրէնքներին, կանոններին, անգիտանալով, որ մեր ազգային երաժշտութիւնն էլ ունի իր առանձնայատկութիւններն ու սրանցից բխող կանոններն ու պահանջները: Նրանց կուրօրէն եւրոպականով փոխարինելը կը լինի մեծագոյն մեղանշումը, ինչ որ մեր երաժշտութեան զարթոնքի շէմին շատ անգամ է կատարուել եւ վախենում եմ, որ դեռ կը կատարուի: Այդ վտանգը սպառնում է մեզ ոչ միայն «Լո-լոյի» պէս բարդ, այլեւ ամենապարզ ժողովրդական երգերը բազմաձայնելիս:

Գալով ժողովրդական երգերի մշակութեան, այդ հարցի ֆննարկումը կը թողնենք ապագային, նախ «Սիփանա ֆաջերի», ըստ հնարաւորութեան, բազմակողմանի ֆննարկման վրայ կանգ առնենք: «Լո-լոյի» կամ «Սիփանա ֆաջերի» այդ ֆննարկութեան ժամանակ էլ մենք այն դէպքում հնարաւոր մեծագոյն արդիւնքին կը հասնենք, երբ մենք սկսենք այն՝ եւրոպական երաժշտութեան զարգացման, վերջինիս ազդակ գործօնների, ստեղծուած դպրոցների վրայ մի ակնարկով, որ անհրաժեշտ է ոչ միայն ամէն մի երաժշտասէրի, այլեւ ամէն մէկին, որն ընդհանուր զարգացման է հետեւում:

Ամենից առաջ պէտք է իմանալ, որ իբրեւ որակաւոր՝ այն ժողովուրդների երաժշտութիւնն է ճանաչուած, որ նոյն այդ ազգի ժողովրդական երգերի շունչն ու ոգովն է հագեցուել: Բեռլինի իմ ուսանողական կեանքում ես առաջին անգամ մեծ գնահատականի արժանացայ, երբ պրոֆեսորս իմ փորձ կոմպոզիցիայի հիմքում հայ ժողովրդական երգը նշմարեց:

Առաջին հարցը, որ ծագում է

այս փնտռտուփների ընթացքում, այն է, թե ինչո՞վ բացատրել ազգային-ցեղային երաժշտութիւնների ուրոյն կառուցուածքի այսպիսի կամ այնպիսի կերպաւորումը, երանգաւորումը: Պատասխանը կարող է հետեւեալը լինել:

- Մի շարք ազդակներով:

Ինչպէս իւրաքանչիւր ցեղի կամ ազգութեան ֆիզիքականը եւ հոգեկանը ամենից առաջ աշխարհագրական-տեղագրական կլիմայական միջավայրով է պայմանաւորուում, այնպիսի էլ այդ կարեւոր դեր է խաղում մարդկանց հոգեկանի, զգացումների, զգտումների, երաժշտական ճաշակի ձեւաւորման հարցերում:

Տարօրինակ պէտք է լինէր, եթէ Միջերկրականի եւ մասնաւորապէս Իտալիայի մշտնջենական ջինջ երկինքը, նրա վերելքը նաւող մշտապայծառ արեւը, վերջինիս առատօրէն ջերմութիւն սփռող ոսկի ճառագայթները, նրա հրաշագեղ, երկրային բարիքներով լի բնութիւնը, ալեծածան ծովը՝ իր ցամաք փայփայող զովացուցիչ գեփիւռով, այնտեղ ծնունդ ու սնունդ մարդու հոգեկան կառուցուածքի, նրա զգայական կեանքի վրայ խոր ազդեցութիւն չգործէր: Ուստի, Իտալիա այցելող զբօսաշրջիկ բանաստեղծը, նկարիչը, երաժիշտը չի կարող չտարուել, արբել նրա ժողովրդի կենսախիւղ նկարագրով, նրա անվերջ, իր շրջապատը պարուրող այր թէ կնոջ ոսկեհիւնիւն երգերով:

Եւ վերջապէս, մի՞թէ պատահականութիւն կարող է համարուել այն, որ Իտալիան մարդկութեանը տուել է ոչ միայն Կարուզոյի եւ Ջիլիի պէս աննման տենորներ, Ջուզեպպե Վերդիի եւ Լեոնկավալլոյի պէս աշխարհի բեմերը զարդարող հոգեպարար օպերաներ ստեղծագործող կոմպոզիտորներ, այլեւ այն, որ մի տասնեակ տարի առաջ

Իտալիան ամբողջ աշխարհի միակ կոնսերվատորիան էր, ուր վազում էին աշխարհի ամէն ծայրերից այրեր ու կիներ իրենց ապագայ խոստացող ձայները Ֆլորենցիայի ու Միլանի կոնսերվատորիաներում մշակել տալու, նկարչական տաղանդները նոյն այդ ֆաղափների Արուեստից ճեմարաններում հմտութիւն ձեռք բերելու, իրենց վրձիններին հռչակ ապահովելու յոյսով: Ես ինքս թէպէտ գերմանո-սաֆոն դպրոցը դիմեցի երաժշտութեան մէջ կատարելագործուելու համար, սակայն մինչ այդ, իբրեւ արեւալառ Հայաստանի ծնունդ, միակողմանիօրէն իտալական երաժշտութեան երկրպագու էի:

Ո՞վ կարող է ասել, թէ գերմանացին հպարտ չէ իր մութ-կանաչ անտառներով, տեղտեղ շրջապատուած լեռներով, գետերով ու լճերով: Երկինքը շատ անգամներ է մթագնում եւ օրը ցերեկով է՛լ աւելի մոռայեցնում առանց այն էլ մոռալ մթնոլորտը: Բայց երբ արեւը յաղթում է ամպին ու մշուշի թանձր վարագոյրը, եւ անհետացնում է նրա հետքերը, ո՞վ կարող է ժխտել նրա գեղեցկութիւնը: Նոյնը կարելի է ասել է՛լ աւելի հեռաւոր Գրիգի ծայրագոյն հիւսիս նետուած Նորվեգիայի համար, իր մթնաշունչ բնութեամբ անհամար կտրուած ֆյորդներով, խոր կապուտակ լճերով բնութեան մասին:

Այդ երկիրներն ամէն ժամանակ եւ միանգամից իրենց վրայից դէն չեն գցում մոռալ բողբոջայեղ զբօսաշրջիկի աչիւն, իրենց գեղեցկութիւնը լրիւ յայտնագործելու համար: Մինչ արեւաթաթախ Իտալիայի ձմեռը մշտականաչ զգեստաւորումով, նարինջներով ծանրաբեռնուած ծառերը՝ իրենց կանաչ ու դեղնակարմիր զարդերով գարունամառուանից չեն տարբերում, մինչդեռ հիւսիսային գօտին՝ գարնան թէ ամրան

օրը մի քանի անգամ մոայլում է իր դէմքը, մոայլելով իր ծոցում ապրող մարդու դէմքը, կննիո կուտակում նրա նակատին: Միեւնոյն արեւը այստեղ ամրան իսկ օրերին, շաբաթներով եւ նոյնիսկ ամիսներով սպասել է տալիս նոյն այդ հիւսիսի մարդուն դէմքը պայծառացնելու, նակատի խորշումները փոքր-ինչ հարթելու համար:

Ձմեռը, որն իր սպիտակ պատան-
ֆով՝ իւրայատուկ գեղեցկութեամբ է պարուրում ամբողջ շրջապատը, միեւնոյն ժամանակ դող ու սարսուռ է բերում իր ծոցում բնակուող մարդուն, այդ զարմանահրաշ գեղեցկութեան մահաշունչ պաղութեամբ, սննդի ու ջերմութեան դառը հոգսերով, նորից կննիոներով է ծածկում հիւսիսի մարդու նակատը, նրա տակ պարուրուած միտքը, ահաբեկուած հոգին ու նրան կէս ընդարմացրած՝ գլորում ոչ միայն այդ բոլորից պաշտպանուելու մտորումների անդունդը, այլեւ ուղեղը տփնցնում այն հարցով, թէ այդ ի՞նչ դիւային խաղ է, որ խաղում է իր հետ այդ հրաշագեղ սպիտակով պարուրուած նոյնֆան էլ դաժան բնութիւնը: Եւ ահա ինչպէս պատահումն է, որ Իտալիան մարդկութեան էլ ամենակենսախինդ, ամենաջերմաշունչ, ամենաաւիւնոտ երգիչ-երգչուհիներն է տուել, այնպէս էլ անվերջ խորհելու, առեղծուածներ լուծելու դատապարտուած հիւսիսի մարդկութիւնն էլ նոր դարի մեծագոյն փիլիսոփաներն է տուել, նրա երաժիշտներ Բեթհովեն-Վագներ-Գրիգ՝ Հիւսիսի երաժիշտներ էլ անշուշտ ծնուած ու սնուած լինելով միեւնոյն միջավայրում, օժտուած պիտի լինէին նոյն փիլիսոփայական նկրտումներով ու տրամադրութիւններով: Ինչպէ՞ս կարելի է, օրինակ, մի հակիրճ ու հասկանալի բնորոշում տալ Վագների

երաժշտական փիլիսոփայութիւնը:

Վագներն իր երաժշտութիւնը կառուցել եւ շաղախել է միեւնոյն մտորումով, այն է՝ կեանքը միայն խինդ ու վայելք է, այլեւ ահեղ, գօտեմարտ է բնութեան արհաւիրքներ ծնող, սով ու հիւանդութիւններ բերող երեւոյթների, ինչպէս նաեւ մարդկային նենգ չարութիւնների դէմ: Ինչպէս բանաստեղծը կամ վիպասանը բարութիւն, գեղեցկութիւն, նշմարտութիւն, հոգու վեհութիւնը պատկերացնելու համար այն բառերն ու արտայայտութիւնները չի գործածում, ինչ բառեր ու արտայայտութիւններ է գործածում չարութիւն ու բռնութիւն, անգիտութիւն, տգեղութիւն, խաբեքայութիւն ու նենգութիւն կամ դաւաճանութիւն պատկերացնելու համար, այնպէս էլ երաժիշտը պէտք է գտնի այն եղանակը եւ այն դաշնաւորումը, վերջիններս էլ տայ այն ձայներին ու գործիքներին, որ լաւագոյն պատկերաւորեն թուած երեւոյթներն ու յատկութիւնները: Առնենք նկարիչը: Եթէ նա նպատակ է դրել իրեն՝ մի աղֆատ ընտանիքի մարդկային թշուառութիւնը պատկերացնելու, ապա նա իր մտքովն իսկ չի անցկացնի այդ ընտանիքի բնակարանը մարմարի պատերով ու սիւներով, բնակիչներին բեհեզի ու թաւիշէ զգեստներով ներկայացնելու: Իր բուն նպատակին հասնելու համար նա այն կը ներկայացնի կիսաֆանդ տուն, բնակիչներին՝ ցնցոտիների մէջ, իսկ սրանք էլ պատկերացնելու համար նա վառ գոյների մէջ չի թաթախի իր վրձինը այլ կ'օգտագործի անհրապոյր մոայլ գոյները:

Հերթը հիմա գալիս է մեզ հետաքրքրող բուն առարկային՝ երաժշտութեանը եւ նրան սպասարկող երաժշտին: Երաժշտութեան նպատակը

միայն ունկնդիր բազմութեանը գմայլեցնող, վերացնող հնչիւնների համադրութեամբ լեռ ու դաշտ հրդեհող արշալոյսի ու վերջալոյսի նկարագիր տալը, եւ կամ գեղածիծաղ առաւօտ ու ծաղկաւէտ բուրաստաններ արտայայտելը, սէր, երջանկութիւն պատկերացնելը չէ: Կեանքը միայն երջանիկ գոյգեր միացնող հարսանիք չէ, այլ միեւնոյն պատերի միւս կողմը մարդկային ողբերգութիւնների ամենասրտակեղեք տեսարաններ կան, ուր մարդկային գազանութիւններից ծնունդ առած պատերազմներում հոսեցրած արեան ճապաղիքների մէջ հարիւրաւոր հոգիներ են գալարւում, գէնքերի որոտն ու շաչիւնը, հրդեհուած, կործանուող շէնքերի տակ թաղուողների աղիողորմ ճիչերն են հնչում: Երաժիշտը չի կարող լրիւ իր արուեստին տիրացած նկատուել, եթէ խուսափի եւ համապատասխան հնչիւնների համադրութեամբ չպատկերի կեանքի բոլոր կողմերը, պէտք է ասել եւ այն, որ եթէ կան երաժիշտներ, որոնց խառնուածքը այդպիսի ստեղծագործութիւնների համար չէ, նրանք ստեղծուել են միմիայն մարդկային ականջը շոյող, ախորժալուր երաժշտական գործեր արտադրելու, շրջապատող բնութիւնը նրանց հոգիները այդ սեռի արտադրութիւնների համար է կառուցել, ապա երկրագունդը ինքը խուսափելով այդպիսի միակողմանիութիւնից՝ իր վրայ երկրամասեր է ստեղծել, որոնք, իրենց յատուկ գեղեցկութիւնների հետ միասին, մարդկային տիպարներ են ձեւակերպել իրենց գրկում, որոնց բնութիւնը նրանց մղում է նաեւ կեանքի մռայլ կողմերը տեսնելու, նրանց մէջ խորասուզուելու եւ այդ երեւոյթները, երաժշտական գործիքների օգնութեամբ, համապատասխան երաժշտական տարրերի ընտրութեամբ, կատարել կերպով պատկերացնելու, իսկ կատարելութիւնը ինքնին գեղեցկութիւն

է եւ իւրայատուկ վայելքի աղբիւր: Եւ որքան յատկանշական է, առաջին հանճար երաժիշտը, որ այդ ուղին բռնեց, ծագումով Իտալիայի անմիջապէս հիւսիսի եւ Գերմանիայի հարաւի ծնունդ աւստրիացի Վան Բեթհովենը, զգոյշ ֆայլերով առաջ շարժուեց, թէեւ չմերժուեց հարաւից, սակայն աւելի ջերմօրէն ընդունուեց հիւսիսից: Մինչդեռ հիւսիսի զաւակ Ռիչարդ Վագները յափշտակուած իր նախակարապետ-ուսուցչից, շատ աւելի համարձակ ու որոշակի ֆայլեր նետեց սկսուած ուղիով: Եւ ի՞նչ եղաւ հետեւանքը.- իր առաջին եւ հետեւող գործերը սուլոցներով ընդունուեցին Փարիզում, միառժամանակ նաեւ իր հայրենիքում՝ Գերմանիայում: Ինչո՞վ կարելի էր բացատրել այս վերջին իրողութիւնը, նրանով, որ հիւսիսի ժողովուրդները մինչեւ այդ զուտ իտալական-ֆրանսիական ախորժալուր եւ հեշտամարս երաժշտութեամբ էին սնուել: Անշուշտ դրանից քիչ առաջ տեղի ունեցած ֆրանկ-գերմանական պատերազմի ստեղծած մթնոլորտն էլ կարելի էր իրրել նպաստաւոր վայրկեան նկատել:

Ամփոփելով՝ ասենք, որ երաժշտութեան արտայայտութեան եղանակը, ոգին կախումն ունի բնութիւնից: Իսկ ինչ վերաբերում է բովանդակութեանը, դա կախուած է ժողովրդի կեանքի պայմաններից: Քրդերը իբր լեռնական, ունեն մի երաժշտութիւն, որը զօրեղապէս կրում է բնութեան կնիքը: Իսկ իբրեւ թափառաշրջիկ եւ խաշնարած՝ ֆրդերի երաժշտութիւնը անկայուն է եւ պտտուում է ոչխարների եւ այծերի շուրջը: Սրան իբրեւ օրինակ բերենք Լուր-դալուրի յայտնի աւանդութիւնը, ուր մի հովիւ իր աղայի աղջկան տիրանալու համար սրինգի նուագով ոչխարներին է դիւրում:

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԻՍԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՅԱԿՈԲ ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐԻ ԿԱՍԲԸ՝ ԸՆԴԴԷՄ ԱՆՀԱՏԻ ԿԱՍԲԻՆ

Մենք յաճախ ենք ասում, որ ֆիզիքական ձգողությունը, աշխարհը ձեռնելու փորձությունը անհատի սեփական շահերից ելնելով և համաձայն միսի սեփական նախապատուություններին, այդ նպատակի համար ուժ ձեռք բերելու տենչը, վերը նշումների հրապուրանքը այնքան ուժեղ է, որ դրանց երբեմն արմատախիլ անելու ակնկալությունը իրագործելի չէ, թեպետև այս առաջարկության ճշմարտությունը պիտի չարգիլէ նախանձախնդիր քրիստոնեային այդ աշխարհի համար աշխատելուն: Նախանձախնդիր քրիստոնեան պիտի աշխատի (պաքարի) բռնությունից, ատելությունից, անարդարությունից վերձ աշխարհի ատեղծման համար, ոչ թե, որ դա վերջում կարող է իրականանալ, այլ որովհետև բռնությունը, ատելությունը և անարդարությունը *հիմա* համերաշխ չեն Յիսուս Քրիստոսի ուսուցումներին, կեանքին, մահումն ու Յարութեանը և աշխարհում Հայր Աստծու ներկայության հետ: Բանի որ նախանձախնդիր քրիստոնեան այս աշխարհից չէ, նա կարող է անձնուրացությամբ աշխատել աշխարհում ցախ վերացման համար: Աշխարհից նրա անդրանցական լինելը հիմք է ծառայում նրա լաւատեսութեանը ընդդէմ բոլոր խոչընդոտների: Այս անդրանցականությունը նրա յոյսի հիմքն է: Նա գիտի, որ ապագան լաւ է, որովհետև դա աշխարհի համար Սուրբ Երրորդության բացալայտումն է:

Մենք վերը ակնարկեցինք մի շեշտադրում Հին Ուխտից, որը տեսնում է մարդկային կեանքի նշանակությունը նուիրումի մէջ՝ ապագայի կեանքի գործերի իրաւիճակին, այստեղ՝ երկրային կեանքի մէջ, որտեղ խրաբանչիւրը պէտք է հնազանդուի Աստծու պատուիրաններին: Ըստ այս տեսակէտի՝ երկիրը, որտեղ Մեծիան եկել է, պէտք է լինի խաղաղության և բարեկեցության մի երկիր, որտեղ մարդիկ հնազանդուեն Աստծու պատուիրաններին: Այսպիսի աշխարհի համար քրիստոնեական տեսիլքը պէտք է լինի այնպիսին, որտեղ խրաբանչիւր որ պարտ է սուրբ լինել: Այսպիսով, հարց է ծագում. հնարաւոր է խաղաղության և բարեկեցության մի աշխարհ՝ վեց-եօթ միլիարդանոց սուրբ բնակիչներով: Ի հարկէ, անհնար է ճշտել այս հարցին տրուած որեւէ պատասխանի ստուգությունը: Բայց երեւակայական պատասխան կարող է տրուի, և այն պէտք է լինի ժխտական:

Աշխարհում դժբախտության գլխաւոր պատճառը, ընդհանուր կամքի և անհատական կամքի միջեւ եղած բախումն է: Դու պգում ես թե լիովին լիազօրուած ես հեշտութեամբ հրաժարուել անյաջող ամուսնությունից, բայց հասարակությունը հետաւում է քո գործերին և սոխարում է քեզ՝ հատուցում վճարել (ալիսօճեւեւ): Բացառապէս սուրբերից բաղկացած հասարակության մէջ ընդհանուր կամքի և անհատական կամքի միջեւ եղած բախումը չի վերանայ: Այո, նոյնիսկ սուրբերի հասարակությունը պէտք է ունենայ օրէնքներ և կանոնադրություններ և մի միջապգային օրէնք է պէտք, որ կարգաւորի սուրբերից բաղկացած ազգերի ապրելակերպը, վարքը: Որտեղ կան օրէնքներ և կանոնադրություններ, այնտեղ կան յուսախաբություններ ու բախումներ: Եւ ապա, այդտեղ ամենայն հաւանականութեամբ, առկայ է կատարեալ այլապիւրության խնդիրը:

Շարունակ շրջահայեաց՝ ընդդէմ պարզ ենթադրութիւնների, թէ
շրջութեան եւ Բրիտանիայի առաքինութեան միջեւ չկայ որեւէ

անհամաձայնություն, նախանձախնդիր քրիստոնեան չի վախենում առիթը ներկայացած ժամանակ (օգտագործելով Գոյապաշտների կողմից ժողովրդականացրած մի արտայայտություն). «Կեղտոտել իր ձեռքերը»: Նա պետք է միջամուխ լինի իրերի էական հարցերի եւ փորձի ապդեցություն բանեցնել: Սակայն աշխարհի անորոշության մեջ կեղտոտուած ձեռքերը պետք է շարունակ լուացունեն կրկնող պոչումով: Աշխարհի Ազգեան ախոռի ճիշտ մեջտեղում քրիստոնեան պետք է լաւատեսութեամբ լծուի եռանդոտ կրօնական աշխատանքին եւ բարոյական մաքրութեան համար, իբր սիրոյ Աստծու դեսպան՝ ի մոտ ունենալով Խաչի միջոցով կառարուելիք յաղթական վրկութեան խոստումը: Աշխարհիկ պաշտօնեաներից չի ակնկալում հետեւողականօրէն կառարել իրենց պարտականութիւնները՝ ըստ այդ հրամանակարգի: Բայց դա եկեղեցու պետի պատասխանատւութիւնն է հետեւել, որ պետութիւնների առաջնորդը յանկարծ չշեղուի բարոյական պարկեշտութիւնից: Չորրորդ դարի Հայոց Յուսիկ կաթողիկոսը, իր կեանքը փռեց այն բանի համար, որ նա համարձակուեց յիշեցնել թագաւորին, որ վերջինս պետք է բարեկարգի իր ընթացքը եւ երկիրը կառավարի այնպէս, ինչպէս վայել է քրիստոնեայ թագաւորին:

ԴԷՊԻ ԲՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԲԱՂԱԲԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՂ ԲԱՆԱԼԻՆ

Ի վերջոյ, դէպի քրիստոնէական քաղաքականութիւն առաջնորդող բանալին թաքնուած է համատեա Աւետարանների կողմից պատմուած հետեւեալ դրուագում: Այս դրուագի սովորեցրած դասի արձագանքները շարունակաբար լսում են նաեւ Յովհաննէսի Աւետարանի մէջ: Այսպէս է հաղորդում Սուրբ Մատթէոսը.

Մինչ Յիսուս դեռ խօսքն ուղղում էր բապտիստանը, ահա նրա մայրն ու եղբայրները դրսում կանգնած են եւ ուրում էին խօսել նրա հետ: Եւ մէկն ասաց նրան. «Ահա քո մայրն եւ քո եղբայրները դրսում կանգնած են եւ ուրում են քեզ հետ խօսել»: Նա այդ ասողին պատասխանեց եւ ասաց. «Ո՞վ է իմ մայրը կամ ովքե՞ր են իմ եղբայրները»: Եւ իր ձեռքը երկարելով դէպի իր աշակերտները՝ ասաց. «Ահա իմ մայրը եւ իմ եղբայրները, որովհետեւ, ով կառարում է իմ հօր կամքը, որ երկնքում է, նա՛ է ինձ եղբայր եւ քոյր եւ մայր»:

Սուրբ Ղուկասի Աւետարանում մենք ունենք ուրիշ մի միջադէպի նկարագրութիւն եւս, որը թէ՛ արձագանքում եւ թէ՛ յատկեցնում է վերը բերուած հատուածը.

Եւ նա եկաւ, որ անցնէր բապտիստան միջով, մի քանի կանայք բապտիստան միջից իրենց ձայնը բարձրացրին եւ ասեցին նրան. «Օրինեալ է քեզ ծնող արգանդը եւ քեզ սնող կործբը»: Բայց նա ասաց. «Աւելի օրինեալ են նրանք, ովքեր լսում են Աստծու խօսքը եւ կառարում դրանք»:

Այսպիսի հատուածներում երեւում է Յիսուսի մշակած Յեղափոխութիւնը, որի համար էլ նա իր կեանքը տուեց: Այս յեղափոխութիւնն էր, որ իր ժամանակակիցները չհանդուրժեցին եւ ամէն ինչ արեցին նրան մահուան դատապարտելու համար: Այն ինչ Յիսուս պատուիրում է, կարելի է համարել արտասովոր դժուարութեան մի մխրագործութիւն եւ դա հետեւեալն է. մարդկային յարաբերութիւնները պետք չէ հիմնուած լինեն սերնդական կամ ազգային մերձաւորութեան

վրայ: Դրանք պետք է հիմնուած լինեն մեր հասարակաց մարդկայնութեան կամ, եթէ նոյն մտածումը տարբեր կերպ ասենք՝ մի Աստծու Հայրութեան վրայ: Սա պետք չէ շփոթել դեռ անկատար վիճակ ունեցող համաշխարհայնացման հետ: Սա ատելի շրջաններին բնորոշ իրողութիւն է: Դու քո երկրամասի ժողովրդի համար «եղբայր» կամ «քոյր» ես ոչ այն պատճառով, որ դու ես նրանք էական իմաստով տարբեր էք աշխարհի միւս մարդկանցից, այլ պարզապէս այնպէս է պատահել, որ նրանք քո հարեւաններն են եւ դուք միասին ունէք ընդհանուր հիմնախնդիրներ, որոնք լուծման են կարօտում եւ որոնք օգտակար են բոլորի համար: Այդ իսկ պատճառով, վաղ շրջանի եկեղեցիները յայտնի են իրենց աշխարհագրական տեղանուններով: Կայ Հռոմի եկեղեցին, Յունաստանի եկեղեցին, Ռուսաստանի եկեղեցին, Հայաստանի եկեղեցին - նրանք ովքեր ունեն պահանջուած հոգեւոր աչքերը, կը տեսնեն, որ այդ եկեղեցիները նոյնն են: Օրինակ՝ «Հայաստանի եկեղեցի» արտայայտութիւնը, եթէ ճիշտ խօսենք, երբեք մի պարզ անուն չի եղել եւ չէ, դա տարածքային անուանում է, այն տարածքի ակնարկումն է, որտեղ գտնուում եւ գործում է Բրիտանիայի մէկ եկեղեցու մի մասը:

Եթէ քրիստոնէական տեսանկիւնից դիտենք, ապա մարդկային յարաբերութիւնները պետք է միայն հիմնուած լինեն հոգեւոր մերձաւորութեան վրայ: Բո «եղբայր»ն ու «քոյր»ը միայն նրանք չեն, ովքեր ունեն նոյն ծնողները, ինչ որ դու: Իւրաքանչիւր անհատ պարագաների բերումով կարող է քո եղբայրն ու քոյրը լինել: Բո հարեւանը, քեզ հետ միասին իրեն կը ճանաչի իբրեւ Սուրբ Երրորդութեան երեխայ եւ գործակալ: Ապաշխարած քրիստոնէաները հիմնականում ապրում են այս համոզումով. այսինքն համոզումը այն է, որ իմ հարեւանը իմ եղբայրը կամ քոյրն է: Սա այն համոզումն է, որի հիման վրայ կառուցուել են կուսանոցներն ու վանքերը: Դրանք այնպիսի հաստատութիւններ են, որտեղ մարդիկ թէեւ «անձամօթ» են միմեանց, այդուհանդերձ նրանք իրար համարում են քոյրեր եւ եղբայրներ (եւ որեւէ ուրիշ մէկին) եւ միասին հնապանդում են աբբաօրը կամ աբբամօրը, որն էլ իր կարգին, հնապանդում է եկեղեցու այն Էջիսանութիւններին, որոնք ներկայացնում են եկեղեցին իբրեւ մի ամբողջութիւն: Այս համոզումի վրայ է հիմնուած յաճախ լսուած Բուէլկրեթի ասացածքը, թէ անձամօթը մի բարեկամ է, որին առաջին անգամն ես հանդիպում:

Բո հարեւանը քո եղբայրն է վարդապետութիւնից մի կարեւոր հետեւութիւն է բխում, որն է. եթէ քո հարեւանը քո եղբայրն է, ուստի աշխարհում ամէն մէկը քո եղբայրն է, քանի որ աշխարհում իւրաքանչիւր ոք, այս կամ այն պատճառով, մի օր կարող է դառնալ քո նոր հարեւանը: Սա ճիշտ չէ նոյն ծնողներից սերածների համար: Եթէ դու ես Արամ ունէք նոյն ծնողները, ապա միայն նա, եւ ուրիշ ոչ մէկը, կը մնայ եւ կը լինի քո նոյն ծնողները, ապա միայն նա, եւ ուրիշ ոչ մէկը, կը մնայ եւ կը լինի քո եղբայր Արամ: Նոյն բանը ճիշտ է քո ապգին պատկանող անհատի համար: Եթէ դու սիրում ես Զարի Էքսեանին քո հայրենակից լինելու պարագային: Եթէ դու սիրում ես հաւանական հարեւան լինելու պատճառով, համար եւ ոչ թէ քո իսկական եւ հաւանական հարեւան լինելու պատճառով, էլ ապա քո սէրը ունի բացարձակ այլամերժութիւն, այդ պատճառով էլ ապգայնամոլութիւնը եւ իսկական քրիստոնէութիւնը իրար անհաշտ են:

Անշուշտ, այս դիտողութիւններից պետք չէ ելլակացնել, թէ հարեւանի սէրը անհամատեղելի է հարապատի հանդէպ ունեցած իւրապատուկ սիրոյ հետ (կամ ամուսնու կամ ազգականների եւ կամ նոյն ապգի պատկանող անհատների): Երբեք: Բո եղբայրներն ու քոյրերը քո

սանճամբարիկ սպասարաններն են, երբեմն մշտական «հարեամները»։ Իրականում, առանց հարեամի համդեպ մեծ սէր ունենալու, այնպես ինչպես Յիսուս նկատի ուներ, ամուսինների, եղբայրների եւ քույրերի, սպասարանների եւ հայրենակիցների միջեւ նախասկզբնական սէրը շուտով կը վերածուի տարածաշրջանների եւ նոյնիսկ առէլի վառ։ Միջապգային յարաբերություններն են նկատի առնելով՝ հետեւեալ հետեւութիւնը կարելի է անել. ոչ մի հարեամն պէտք չէ օգտագործուի կամ փոխաբերուի՝ ելնելով սպասարանական յարաբերությունների շահերի դիրքերից։ Սա է այն սկզբունքը, որի պայմանների համաձայն առաջացած հսկայական ոճրագործությունները, ինչպիսին են ասիականությունը, անարդար պատերազմը եւ ցեղասպանությունը, մենք դատաւարուում ենք իրաւացի պայտյթով։

ՈՐՔԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ

Հարցը պէտք է առէլի հետապնդել. երբեւէ կը լինի՝ այնպիսի հասարակութիւն, որի անդամները անտեսեն սելնդական մերձատրութիւնը՝ ի նպաստ հոգեւոր կապերի կամ բացառապէս տիեպերական, եւ ոչ իշխանական շահերի օգտին։ Յիսուս Բրիտոսի հայրենակիցների մէջ իշխող տպւորների համար, այսպիսի հասարակութեան հարց չկար, քանի որ դա, նախ եւ առաջ ցանկալի չէր։ Այդ տեսակ հասարակութեան պաշպանողութիւնը պարպապէս մի սպառնալիք էր իրենց կրօնական նախասիրութիւններին եւ հաւաքական գոյատեւմանը։ Յիսուս խաչուեց եւ պատրաստ է մէկ անգամ եւս գամուելու Խաչին, որպէսպի ցոյց տալ, թէ փոխադարձ ընկերակցութիւնը, որը հիմնուած է այն ճանաչման վրայ, թէ անհատը եւ ուրիշները նոյն Հօր պաւակներն են, որը երկկրում է, (անջատո նոյն Իշխանի հպատակներից) եւ սրա հետեւանքով բարոյական վերաբերմունքը միակ պայմանն է, յառկապէս մարդկային ներուժի իրագործման համար։

Ուժը, որին մենք կոչում ենք Սատանայ, բնութագրուել է իբրեւ աշխարհի Իշխանը, այսինքն՝ ժամանակի եւ տարածութեան Իշխանը։ Վերջին դարի գլխաւոր մի ստուածաբան Կառլ Բարթը, նկատել է, որ Հին Ուխտում Աստծու ժողովուրդը սպառնալիքի տակ էր կամ նրանք միշտ վայրագ յարձակումների են ենթակուել այնպիսի ապգերի կողմից, որոնք Տէր Աստծուն չէին պաշտում։ Սա փոխարինուել է Նոր Ուխտի մէջ ամբողջ մարդկութեան կողմից, Սուրբ Երրորդութեան մէկ ընտանիքը, որի միակ թշնամին Սատանան է։ Առաջին պարագային, մենք ունենք մի ապգ, ընդդէմ մի ամբողջ ապգերի բազմութեան։ Յաջորդում, մենք ունենք ամբողջ աշխարհը ընդդէմ մի թշնամու՝ սատանայի, մարմնի աչքերի համար անտեսանելի։ Եթէ Ա-ն եւ Բ-ն թշնամիներ են, ապա, նրանք պէտք է անդրադառնան, որ ըստ Նոր Ուխտի՝ նրանց թշնամութիւնը հետեւանք է այն իրողութեան, որ միասին հասարակաց թշնամի ունեն, այսինքն՝ Սատանան։ Նախ եւ առաջ, նրանք թշնամիներ չէին լինի առանց Սատանայի աշխատանքի եւ եթէ նրանք թշնամիներ են, ապա պէտք է հաշտուեն։ Սատանան, որ մի յեգեոն է, երկու կոտորանի, դուրս ցցուած ականջներով եւ կպակով, նետի սուր ծայրով ուժեղ պոչ ունեցող մի արարած չէ։ Ոչ էլ աշխարհի շուրջ սաւառնող ոգի։ Սատանան սանճապերծուած գործունեայ ուժականութիւն է։ Նրան սանճապերծելու մի եղանակը յուպիչ հռետորութիւնն է եւ իր պատկերի համաձայն մեր թշնամու

վերակերտումը: Նա հետեւանք է մարդկանց անգիտակցութեան եւ չանդրադատնալուն, թէ նրանք կարող են շնորհի միջոցով պայմանաւոր գոյութեան թշնամութիւնները յաղթահարել: Իրար թշնամի բոլոր խմբերի հասարակաց թշնամին Սառնանան է: Նա նաեւ հայթաթում է դրդապատճառները եւ թելադրում է պատճառները, որոնք նպաստում են այսպիսի թշնամութեանը:

Սովորաբար, աշխարհում մենք մեր անձերը սահմանում ենք, հաշուի առնելով մեր պատկանած խումբը եւ կամ էլ չպատկանած խումբը եւ կամ խմբերը: Ամբողջ արտաքին քաղաքականութիւնը հիմնուած է անձի ինքնութիւնը հաստատող այս տարբերակի վրայ: Ենթադրական քրիստոնէական աշխարհում որեւէ տեղ այլեւս արտաքին քաղաքականութիւն չի լինի: Մեր խմբից տարբեր խմբաւորումներ կը լինեն, բայց ոչ օտար ազգեր: Պատերապմներ եւ ահաբեկչական գործողութիւններ, եւ պատերապմների ու ահաբեկչութեան տարածանութիւններ պիտի լինեն այնքան ժամանակ, որքան առկա արտաքին քաղաքականութիւնը: Բրիտանական տեսիլքը չընտրի իրեն որպէս ուղեցոյց: Սրան հակառակ փաստարկութիւն ընդունելով հանդերձ, նոյնիսկ պատմութեան վրայ նետած մի պարզ հայեացք, ցոյց է տալիս, որ մենք պատմութիւնից չենք սովորում (դասեր չենք քաղում): Պատմութիւնը կարող է թելադրել որոշ սկզբունքներ, որոնցով մենք պէտք է ապրենք, բայց պատմութիւնը այդ ուժը չունի, որ մեզ պարտադրի որ մենք որդեգրենք իր առաջարկած սկզբունքները: Առաջին Համաշխարհային պատերապմի Յեղասպանութիւնը եւ երկրորդ Համաշխարհային պատերապմի Հոլոքոստը չկարողացան կանխել Ռուսոյի, Բուրուդիի եւ Կոսովոյի մէջ կատարուած ցեղասպանութիւնները, ի հեճուկա աշխարհի չորս կողմը լսող «Էրեբ նորից» աղաղակների: Յիսուս Բրիտոսը շատ լաւ յատկեցնում է, որ աշխարհը ինքնին չի կարող ունենալ մի տեսակ համակարգ, որը կարողանայ թոյլատրել խաղաղութիւն՝ բարի կամք ունեցող մարդկանց մէջ:

Անգլերէնից թարգմանեց՝

ՅՈՎՆԱՆ ՍԱՐԿԱՆԱԳ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

ԵԶՆԻԿ ՎՐԴ-Ի ԽՐԱՏՆԵՐԷՆ

Աստուածատէր անձը իր կամքին կը զգուշանայ՝ ինչպէս որ թշնամիէն:

Աւելի լաւ է մարտի մտքով ննջել, քան պիղծ մտքով աղօթք մատուցանել, եւ վարձատրութիւն չստանալ եւ ի վուր աշխատիլ:

Մարմնի նեղութեամբ չաղչարել, եւ սիրտը՝ Աստուծոյ երկխոյով, որպէս զի աներկիւղ մնաս Սառնանային մահաբեր նեղերէն:

Ան որ երկխոյած անձը կը սիրէ, սիրոյ արձան կը կանգնէ Աստուծոյ եւ անհաշտ թշնամութիւն (կը յայտարարէ) Սառնանային դէմ:

Մէրը եւ երկխոյը քեզի բնութիւն դարձուր, որպէս զի խաբէութենէ չուստապիս:

Ողջափ ինքիւնքդ պրկես, տառապիս, նեղութիւն եւ համբերես, անապական զանձ կը պատրաստես քեզի համար երկինքի մէջ, իսկ էթէ տրոննդես եւ դժգոհիս, ի վուր կը գործես եւ չես վարձատրուիլ:

Բրիտոսի չաղչարանքներովը պոյացիր եւ համբերէ՛ Անոր համար, որպէս զի վայելէս անանց բարիքները:

Ան որ զարնան հանգիստ կ'ընէ, ձմեռը տովէն եւ սառնամանիքէն կը մեռնի:

Ան որ այստեղ իր մարմինը կը պարարտացնէ, յախտնական հանգիստ չի մոռնալ:

Սիրով հնաւանդէ, յոյսով աղօթէ, հաւատքով գործէ եւ երկնային հարսանիքին պիտի պայծառանաս:

Շ. Ռ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆԸ ՈՒՍՈՒՑԻՉ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ

Ընդհանուր ուրուագիծ

Զգայութիւններ-----բանականութիւն՝ -----
-----իմտիկեկտ ----- ինտուիցիա ----- Հոգի կամ բնագոյ

Ընկալում
Յիշողութիւն
Մտապատկեր
Հասկացութիւններ

Կեանքի ինֆահայեցողութիւն

Ըստ Գիտնականի, նոյն յայտնատեսութիւնը կրօնի մէջ ներկայա-
նում է որպէս հաւատ, արուեստի մէջ հանդէս է գալիս որպէս
ներշնչում, որպէս հիպնոզ: Արուեստագէտ իմաստասէրը այս մօտեցումը
ցուցաբերած է իր մի շարք աշխատանքների մէջ: (Օրինակ տե՛ս, Կոմի-
տաս Վարդապետ Անճը և Գործը, Նիւ Եորք, 1969, 145 էջ, էջ 36):
Փաստօրէն ըստ Պերպերեանի հնարաւոր է գիտական ծանօթութիւնը, կամ
բանաշողութիւնը և որպէս յայտնատեսութիւն: Ի միջի այլոց հայրենի
գիտնական Հ. Գ. Գարրիէլեանը իմաստասէրի իմացաբանութիւնը բնեկիս
յանգել է հետեւեալ կարծիքին. «Գիտական բանաշողութիւնը հնարաւոր է,
բայց միայն որպէս ֆրիստոնէութիւն» (8), անշուշտ մասամբ ընդունելի
տեսակէտ է, բայց Պերպերեանը որպէս մասնագէտ իմաստասէր, երբեք
գիտական ծանօթութիւնը չփոխարինեց ֆրիստոնէութեամբ, այլ բնեց
ֆրիստոնէութեան դիրքերից, որ նոյնը չէ: Հ. Գ. Գարրիէլեանը զարգաց-
նելով իր միտքը գրում է. «Նա ասում է, եթէ փիլիսոփայութիւնը
«կեանքի իսկութեան» բանաշումն է, ապա այդ իսկութիւնը երկու կողմ
ունի՝ հանդիպում տառապանք: «Հանաշողական բոլոր սիստեմներն էլ
միևնույն օրս այդ հարցին մօտեցել են միակողմանիօրէն՝ մէկը տառապանքն
է տեսել, անտեսելով հանդիպումը, միւսը հանդիպում է տեսել, անտեսելով տա-
ռապանքը: Քրիստոնէութիւնն այդ միակողմանիութիւնների յաղթահարումն
է, այդ պատճառով էլ դա բարձր գիտութիւն է, «իրատեսութեան և
անգերազանցելի խորութեան» աշխարհայեցողութիւնը, հաւատացնում է:
Բայց մտքի պատմութեանը փչ թէ շատ ծանօթ ամէն մէկը կը հարցնի՝
ինչպէ՞ս կարող է ֆրիստոնէութիւնը «կեանքի իսկութեան» բանաշողութիւնը
լինել», երբ նա ժխտում է կեանքը: Այսպիսով, թեւ Պերպերեանն իրեն
relativism-ի հակառակորդ է յայտարարում, բայց, ըստ էութեան, ինքը ևս
գիտական բանաշողութեան կողմնակից չէ, որովհետեւ այն փոխարինում է
ֆրիստոնէութեամբ» (9): Քրիստոնէութիւնը, սակայն կեանքը ոչ միայն չի
ժխտում, այլև երկրային կեանքին աւելացնում է հոգեւորը, վեր
երկրայինը, այն մարդկութեանը բերում է յարութեան՝ վերակենդանացման
գաղափարը:

Այսպիսով յայտնատեսութիւնը Պերպերեանի մօտ աշխարհայեացք է,
կեցութեան, ստեղծելու, արարելու ներքին գործիւն, նաեւ ապրելու,
աշխարհում մահաւելու, դժուարութիւններին դիմակալելու միջոց:

Պերպերեանը ի յայտ է բերում յայտնատեսութեան պրակտիկ
գործնական կողմը:

Դառնալով Հոգու և Կեանքի փոխարարելութեան, ապա իմաստա-
սէրի մօտ կեանքը նախնական իրականութիւն է նախորդող Հոգուն և
մատերիալին՝ նիւթին: Կեանքը ինքը ազդեցողութիւնն է, կամ ազդելու
միտումը նիւթի վրայ: Ըստ որում այս ազդումը կ'ենթադրէ հակազդում,
որ պայմանն է զարգացման՝ էվոլյուցիայի: Յստակ է, որ Պերպերեանը
կողմնակից չէ Ապենսերի մեքենական տեսութեան, ինչպէս և Դարուինի

մեկնաբանություններով էվոլյուցիային՝ յեղաշրջմանը: Պերպերեանը այստեղ Բերկսոնի ամբողջական հետևողդն է, որ մեկնաբանելով ի՛ր ուսուցչի վարդապետությունը՝ գրում է. «Կեանքը կ'ընդունի անելի նոր ու բարձր ձևեր ստեղծելու կարողություն մը, և անոնց միջոցաւ տիեզերքի մէջ բարձրանալու խոյանք մը, որ մարդուն մէջ կը հասնի իր է՛ն վերի ստեղծման և տակալին կը շարունակէ իր վերելքը: Աշխարհի լինելու- թիւնը կամ կենսաւոր տեսողութիւնը՝ ինչպէս նաեւ նիւթականութեան և կենսաւորութեան յարաբերութիւնը կը նմանցնէ հրքիռներու: Նախ, իբրեւ ստեղծման առաջին ժայթք, նիւթականութիւնը ստեղծուած է՝ հրքիռներու առաջին նետուածքին և անմիջապէս մարելուն պէս: Այդ իջնող նիւթա- կանութեան դէմ նոր քոխք մը արձակած է կեանքը, որ գայն՝ նիւթականութիւնը՝ իր մէջ աննելով վեր հանած է: Մարդս հողի, այսինքն նոյն անգործ նիւթին կը վերածուի առանց կենսաւորութեան, ինչ որ է պարագան մահուան: Կեանքը սակայն նոյնութիւն չէ, այլ ծաղկում, փրփրում, այլազանութիւն: Կենսաւորութիւնը ուրեմն վերի աստիճանի մը կը բարձրացնէ նիւթականութիւնը, քայց ոչ նոյն աստիճանին: Ապրումի, կեանքի զանազան աստիճաններ կան:»(10)

Պերպերեանին առաւել հետաքրքրում է մարդը՝ որպէս «ստեղծա- գործող յեղաշրջում»-ի արդիւնք, դժբախտաբար Դիտնականը այստեղ Բերկսոնի նման հետևողական չէ. մանաւանդ որ ունի իր սեփական կարծիքը, քայց չի զարգացնում այն:

Հայ իմաստասէրը անելի գործնական է, կարելի է ասել էմպիրիկ, որ փորձում է որոշակիացնել հասկացութիւնները, մօտեցնել անհատի և հասարակութեան պահանջներին: Օրինակ ինչպէս Բերկսոնի կեանքի պոտենցիալ ունեցող Elan-ը հանդիպելով Պերպերեանի «ստեղծագործ խոյանքին», շարժում է, ստանում նոր արտայայտութիւն:

Դառնաւ Հոգիին և նրա տեղին: Պերպերեանը Հոգու համար որո- շում է ներքին երկինքը, որ միացնելով ֆիզիկական երեք տարածքներին և էյնշթեյնի ժամանակին (շորրորդ) նկատում է որպէս հինգերորդ. «Քայց երբոր հոգին կու գայ և ինքզինքին կը գիտակցի իբրեւ ՆՍ, այս չորս տարածքներէն զուրս ուրիշ տեսակ՝ **հոգեկան տարածք** մը կը յայտնուի: Հետեւաբար հոգին մէկ կողմէ տիեզերքի այս չորս տարածք- ներուն մէջն է՝ զգայարաններով, քայց միւս կողմէ կայ ներքին՝ հոգիին յատուկ տարածք մը, որուն մէջ կան իրականութիւններ, որոնք քէւ արտաքին աշխարհին չեն յայտնուիր քայց այնքան իրականութիւն են որքան արտաքին աշխարհին մէջ յայտնուած իրականութիւնները: **Անոնք հոգեկան ներքին երկինքին կը պատկանին:** Այդ երկինքին մէջ է օրինակ մեր անցեալը իր յիշատակներով: Այն ինչ որ մեր ամէնօրեայ կացութիւնը կը կոչենք այդ զուրսի տարածքներուն և ներքին տարածքին իրարու հանդիպումով կայ: Ասիկա ուրիշ՝ հինգերորդ մէկ փաւն է կամ տարածք տիեզերքին:» (11)

Իսկ տիեզերքը ինքը ըստ Պերպերեանի՝ կազմուած է զանազան նիւթական մակարդակների «դիզումովը» ուր «վերի մակարդակ մը վարի մակարդակը իր մէջ կ'առնէ և որոշ համադրոյթի մը մէջ կը կազմաւորէ ու այսպէս իր մակարդակը կը շինէ»(12):

Տիեզերքի կազմախօսութիւնն տալու համար Պերպերեանը օգտուած է իր ժամանակի ֆիզիկայի և բիմիայի նուաճումներից, որ ինքնին փաստ է հայ մտաւորականի ժամանակակից գիտութեան ծանօթութեան և լայն գիտելիքների մասին: Այսպէս օրինակ նա էլեկտրա-մագնիսական «ուժային միութիւններ»ի համանմանութեամբ առաջ է բաշում «կենսային ուժ»ի տեսութիւնը, կամ վարկածը ասեմք. «Քայց տիեզերքի մէջ կայ ուրիշ տեսակ ուժ մը որ իր յատուկ դաշտերը կը շինէ, և որ մտնելով նիւթական մոլեկուլներուն մէջ, անոնց նոր կազմաւորութիւններ կու տայ, ինչ որ երեսն կու գայ մեր գիտցածով այս մոլորակին մէջ:

«Քայց այսօր, հետզհետէ պատճառներ ունինք ենթադրելու քէ այդ ուժը ուրիշ մոլորակներու մէջ ալ կայ՝ կենսաւոր էակներ յառաջ բերելու

համար: Ասիկա կենսային ուժն է որ փմիական տարրերու պատահաբար իրար գալով յառաջ եկած արդիւնք մը չէ, այլ ուրիշ քնութեամբ ուժ մըն է որ իբրեւ նիւթ ունի մեր նանչցած փմիական մարմինները, քայց անոնց նոր տեսակ կազմաւորութիւն մը տալու եւ այդ կազմաւորութեան զանազան տեսակներով՝ բուսական, կենդանական: Հետեւաբար տիեզերքի կառուցուածքին վրայ նոր փլան մը ունինք, որուն երեւոյթները նոր են եւ արդիւնք չեն վարի փլանի օրէնքներուն, այլ նոր ուժի մը» (13):

Ի վերջոյ, հասնելով տիեզերքի հիմքին, Պէրպլեքանը դնում է «գերազանց ու քացարձակ» էութեան հարցը, կամ Աստուծոյ հարցը: Սակայն նախքան այն ներկայացնելը, տեսնենք թէ ընդհանուր առմամբ հեղինակը ինչպէ՞ս է մատուցել իր էաբանութիւնը: Իմաստասէրը այստեղ ներկայանում է որպէս մի շարք իմաստասիրական աւանդութիւնների նոր քարգման, որ միահիւսում է Արիստոտելի մետաֆիզիկան, ֆրանսական հոգեպաշտութիւնը, երեսուրպաշտութիւնն ու Բերկսոնի «դրապաշտ մետաֆիզիկան» եւ մինչեւ իսկ կրօնական խորհրդապաշտութիւնը:

Պէրպլեքանը որպէս էութեան ընդհանուր յատկութիւններ նշում է «Միութիւնը» «Ճշմարտութիւնը», «Բարիքը» եւ որպէս «ստորոգային յատկութիւններ»՝ «Բանակութիւն», «Որակութիւն», «Ուժգնութիւն», «Յարաբերութիւն», «Գոյացութիւն»: Դրանք պարզաբանելով եւ ներկայացնելով ըստ տեսակների անցնում է սահմանելու էութեան սկզբունքները, որտեղ հետեւում է Արիստոտելի մետաֆիզիկային, որտեղ «սկզբունքը այն սկզբնական տուեալն է, որմէ եւ որով էութիւնը էութիւն կ'ըլլայ»: (14)

Ըստ որում քաժանում է «տրամաբանական», «նիւթական», «քնազանցական» սկզբունքները: «Բնազանցական» սկզբունքները լինում են երկու տեսակի՝ «ներգոյական» եւ «արտագոյական»։ «ներգոյական» սկզբունքները ունեն երեք գոյգ՝ «կարողութիւն եւ կատարք», «նիւթ եւ ձեւ», եւ «իսկութիւն եւ գոյութիւն»: Իսկ էութեան «արտագոյ» սկզբունքները դասաւորում է՝ «Նիւթական», «Չեւական», «Արդիւնաբար» եւ «Վախճանական», առաջին երկուքը լինելով արդէն «ներգոյ սկզբունքներ» դուրս է բողոնում, եւ ծանրանում վերջին երկուսի վրայ: Վերջապէս տալով նրանց աստիճանները կամ տեսակները, եզրափակում է իր ընդհանուր էաբանութիւնը:

Հոգիի, Կեանքի, Ժամանակի, Տարածութեան, Տիեզերքի, Յաւերժութեան հարցերը քննարկելով Պէրպլեքանը հասնում է՝ «Տիեզերքէն անդին քան մը կա՞յ» խնդրին եւ առաջադրում լուծման երեք միջոց՝ Կրօնական հաւատալիքներով, իմաստասիրութեան եւ խորհրդապաշտութեան նախապահներով: Եթէ առաջին միջոցը կեանքով, պատմականօրէն փաստուած է ու քնական, իսկ երկրորդը՝ անհրաժեշտ, ապա խորհրդապաշտականը՝ հաւատալի է:

Կրօնը մարդկային նիւղաւորուած հոգիների միացումն է՝ կամաւոր միացումը, «արմատին»՝ Աստուծոյ: Իմաստասիրութիւնը իր բոլոր համակարգերով եւ բոլոր ժամանակների մէջ որոնել է մէկ կամ միակ սկզբունք, որով հնարաւոր լինի քացատրել այլազանութիւնները: Այս սկզբունքը «Աստուծոյ» գաղափարն է: Պէրպլեքանը գտնում է որ իմաստասիրութեան պատմութեան մէջ քացարձակ անաստուածութեան (Atheisme) դրութիւն չի եղած, մինչեւ իսկ Դեմոկրատեան կամ Եպիկուրեան վարդապետութիւնների մէջ: «Անաստուածութեան դրութիւններ աւելի նոր ժամանակներու կարգ մը նիւթապաշտ վարդապետութիւններու մէջ կը գտնենք: Անաստուածութիւնը քացատրութիւն է փիլիսոփայութեան մէջ» (15):

Ուստի անաստուածութիւնը իբրեւ քացատրութիւններ խնդրոյ առարկայ չդարձնելով՝ իմաստասէրը շարունակում է զարգացնել իր միտքը. «Փիլիսոփայութիւնը էապէս ընդգրկում մըն է բովանդակին, գոր ոչ թէ իբրեւ քառս կ'ըմբռնէ, այլ իբրեւ Տիեզերք մը (Cosmos), այսինքն իբրեւ միաւորեալ ամբողջ մը: Անմիջապէս որ իբրեւ միաւորեալ ամբողջ մը

ընդգրկել գայն, այս կամ այն ձևով պիտի անպայման յանգի միաւորութեան սկզբունքի մը՝ Մի-ի, անոր մէջէն տեսնելու համար տիեզերքը: Հետեւաբար տիեզերքի քնական այլազանութիւնն ու քաղմութիւնը անդրանցող միութեան սկզբունքի մը պիտի յանգի եւ այդ սկզբունքը Աստուած է արդէն իր ամէնէն լայն նշանակութեան մէջ: Աստուծոյ համար է որ փիլիսոփայութիւնները ամենն ալ, իւրաքանչիւրը իր կերպով, Աստուծոյ գաղափարին կը յանգին»(16): Պերպլեքեանի իմաստասիրութեան ձեւակերպումը հակիրճ է՝ «Փիլիսոփայութիւնը էապէս ընդգրկում մըն է բովանդակին»:

Փիտեականի կարծիքով, հարկաւոր է տիեզերքի «ամբողջութիւնը միութեամբ ըմբռնել» եւ «տիեզերքէն մեկնելու եւ տիեզերքի զանազան հանգամանակներու նկատողութենէն հանել անհրաժեշտութիւնը տիեզերքէն վեր, անդրգոյ, քացարձակ էութեան մը գոյութեան»: Նկատողութիւններէից առաջինը՝ տիեզերքի սկզբնաւորումն է «իբրեւ նիւթական իրերու ամբողջ մը», եւ քանի որ ոչինչից չի կարող յառաջ գալ տիեզերքը, «ուրեմն այս տիեզերքը սկիզբ մը ունեցած է. հետեւաբար պէտք է այս տիեզերքէն անդին ուրիշ էութիւն մը եղած ըլլայ որ այդ սկիզբը տուած ըլլայ իրեն» (17):

Նոյն հետեւողութեամբ, Պերպլեքեանը ասում է թէ կենսաւոր էակների գոյութիւնը, նրանց տեսակաւորութիւնը եւ եղափոխութիւնը եւս ենթադրում են Աստուծոյ գոյութիւնը, ու «կեանքը առաջ եկած պիտի ըլլայ տիեզերքէն անդրգոյ էութենէ մը»: Եւ այս անդրգոյ էութեան ստորոգելիներից են՝ նիւթաստեղծ ու կենսաստեղծ լինելը: Այսպիսով, կեանքի պատմաւոր Պերպլեքեանի համար անդրգոյ էութիւնն է կամ գիտակցութիւնը՝ Աստուած որ կեանք է, շարժում, ազատութիւն, արարում: Նրա «ստեղծագործ միջամտութեամբ» ստեղծուել են «քանաւոր հոգի»-ները՝ մարդիկ: Մարդը այս ստեղծագործական եղափոխութեան գլխաւոր արդիւնքն է: Եւ վերջապէս տիեզերքը «իբրեւ հունաւոր, կ'ենթադրէ իրմէ վեր անդրգոյ պատմաւորութիւն մը, որ զինք յառաջ բերած ըլլայ»: Պերպլեքեանը տիեզերքը իր լինելութեան մէջ նկարագրելուց յետոյ, խօսում է տիեզերքի կազմի (Structure) մասին: Տիեզերքը կարգաւորութիւն ու միութիւն ունի, այն «Բառ» չէ: Այստեղ գոյութիւն ունեն համընդհանուր օրէնքներ, որին ենթարկում են նիւթական բոլոր մարմինները: Տիեզերքի կազմի մէջ ներգրաւուած նիւթական, կենսաւոր, հոգեկան շերտերը կամ «դաշտերը» ներկայացնում են «գաղափար ուժը», այսինքն ունեն որոշակի ուղղութեամբ, դրանք նաեւ փոխազդում են: Այս տիեզերքը նման է Պլատոնի ներկայացրած համակարգին, բայց գաղափարները Պերպլեքեանի մօտ լոկ իմացական ձեւեր չեն, այլ իրար հետ փոխարարներու, արդիւնաւորող ուժեր: «Այն ատեն կրնանք մտածել թէ այդ բոլորը իր գերագոյն ձեւին մէջ առնող գաղափար մը պէտք է գտնուի, որ տիեզերքին իբրեւ տիեզերք ներկայացուցած կարգին բացատրիչը եւ միանգամայն գոյացուցիչը ըլլայ: Այդ մի, գերագոյն գաղափարը ԱՍՏՈՒԱԾ է: Աստուծոյ մէջ է տիեզերքը՝ զինք յառաջ բերող գաղափարներով եւ ոչ թէ Աստուած տիեզերքի մէջ է: Ժամանակին մէջ ալ չէ Աստուած, այլ ժամանակը իր մէջ է, ինչ որ պարագան է նաեւ մեր հոգիին: Մեր ապրած ժամանակը մեր հոգիին մէջ է: Մեր հոգին փոխուող, անցնող ժամանակը իր մէջ կը պահէ ինք իբրեւ անփոփոխ, անանց էութիւն: Հոգին է նաեւ որ ներկայ է մարմնին՝ իբրեւ անոր անանց էութիւն: Հոգին է մէջն է ինչպէս տիեզերքը՝ Աստուծոյ մէջ» գոյացուցիչ ձեւը. մարմինը իր մէջն է ինչպէս տիեզերքը՝ Աստուծոյ մէջ» (18): Այստեղ մինչեւ իսկ քրիստոնէութեան դասական մօտեցման հակառակ ձեւակերպումն է կատարում՝ հոգին չէ մարմնի մէջ, այլ մարմինը հոգու:

Ուշագրաւ է Պերպլեքեանի Աստուծոյ որոնման մեկնութիւնը միաբիժ խորհրդապաշտական նամակարկով, որ ըստ հեղինակի ստոյգ է եւ մեզի տրուած է յայտնատեսութեան ձեւով: Այս պարագային իւրաքանչիւր

անհատ իր հոգիի մէջ «Աստուծոյ ներկայութեան զգացումը» ունի: Ներկայութեան զգացումը երկու ձեւով կը յայտնուի մարդուն՝ «Միսքիի ձեւը», որ մենաշնորհն է ումանց, փչեցնու, եւ որ կարող ենք անուանել «Աստուծոյ գերբնական փորձ», եւ երկրորդը՝ «Աստուծոյ բնական փորձը», որ բնական ներկայութիւնն է Աստուծոյ բոլոր մարդոց մէջ, բայց առաւել կամ նուազ ձեւով գիտակցուած իւրաքանչիւրին մէջ»(19):

Իմաստասէրը վերլուծելով վերոյիշեալ ձեւերը, փաստում է նրանց վստահելիութիւնը ու արդիւնաւորութիւնը՝ Աստուծոյ որոնման կրօնականի եւ իմաստասիրական միջոցներու նկատմամբ: Խորհրդապաշտութիւնը նրա կարծիքով քանադոգութեան ձեւ է, քանի որ աղընչում է յայտնա-տեսութեան, ուստի այն պէտք է ըմբռնել ինչպէս որ է. «Բայց ոչ իմացական կամ բանական ծանօթութեան, այլ ներքին յայտնաբացութեան, եւ իբրեւ յայտնաբացութիւն՝ ստուգութիւն (Evidence) մը բերող եւ ոչ թէ ձրի»(20):

Աստուծոյ քանադոգութեան փորձը ունեցողը, միսքիի պահերուն ապրում է «անհուն սիրող» զգացումը: Ուրեմն «Աստուած Սէր» է յայտարարում է իմաստասէրը եւ ամբողջացնում. «...Աստուած իրաւ այդ անդրադոյնն է, որուն բացարձակ էութեան վրայ հաստատուած է բովանդակ տիեզերքը. բայց անդրոյ մը որ տիեզերքի բոլոր կէտերուն վրայ ներկայ է, գերազանցօրէն եւ անհունօրէն բարձր քան տիեզերքը, բայց անոր բոլոր կէտերուն վրայ, որոնց հոգի կ'ըսենք, մտերմօրէն ներկայ, անհունօրէն հեռու. միեւնոյն ատեն անհունօրէն մօտ»(21):

Պերպերեանը յենուելով իմաստասէր Էտուար Լը Ռուաի վրայ ընդհանրացնում է Աստուծոյ մասին մարդու գիտելիքների տեսութիւնն, ասելով. «Էտուար Լը Ռուա, Բերկսոնի աշակերտ եւ Սորպոնի մէջ Մաթեմաթիքի դասախօս ու փիլիսոփայ, որ Բերկսոնի դասընթացքին փոխանորդողը եղած է Գոլէթ Տը Ֆրանսի մէջ եւ անոր մահէն վերջ ալ յաջորդը. մարդկային իմացականութիւնը եւ կամեցողութիւնը վերլուծելով կը գտնէ որ այդ կամեցողութեան խորը տեսակ մը բացարձակ նշմարտութեան համոզում կայ. թէ իւրաքանչիւր միտքի մէջ խորապէս տեսակ մը ընդհանրական միտք կայ եւ տեսակ մը բացարձակ նշմարտութեան իմացում, որով այդ նշմարտութեանց ամբողջ հիմը եղողը Աստուծոյ իմացումն է: Ամենախոր կերպով բոլոր միտքերը մէկ միտք են: Անշուշտ, թէ այս այսպէս է՝ շատեր չեն գիտակցիր, բայց այս խոր նշմարտութեամբ է որ կը մտածեն: Ամեն մարդու միտք տիեզերական միտքի մը լոյսով կը մտածէ, Պլատոնի ըսածին պէս, ինչպէս որ Արեւին լոյսով կ'երեւայ ամէն բան, այնպէս ալ բոլոր միտքերուն մէջ ներկայ լոյս մը կը մտածէ: Աստուածային միտքը մարդոց մէջ ներկայ է»(22): Դեկարտի բնածին գաղափարներից իմաստասէրը բողոքում է մէկը՝ Աստուծոյ գաղափարը: Սխալուած չենք լինի եթէ ասեմք Պերպերեանը սահամանում է իր դրոյքը «Հաւատում եմ, հետեւաբար գոյութիւն ունիմ»: Հաւատքը մարդու գործունէութեան շարժիչ ուժն է:

Մարդու մէջ առկայ Աստուծոյ իմացումն է, որ կը մղէ «իտեալականի երթալու», ձգտելու դէպի բարձրագոյնն ու կատարեալը: Ինչին եւ իր ողջ կեանքը ձգտեց Պերպերեանը: Մարդու յատկանիշն է դէպի Բարին, ձգմարիտը ձգտելը, քանի որ Աստուած ներկայ է հոգիների մէջ: Եւ մարդ նմանում է Աստուծոյ՝ արարելու իր մղումով, **եթէ Բերկսոնի մօտ բարձրագոյն էութիւնը՝ «Աստուած իմաստասէր» է, ապա Պերպերեանի մօտ արուեստագէտ է, ստեղծագործ ուժ է, այդպէս եւ մարդը:** Ստեղծագործ կեանքը կամ կեանքի նկատմամբ ստեղծագործ մօտեցումը մարդու երջանկութեան գրաւականն է եւ իր կոչումը: Ստեղծագործաբար կատարեալի ձգտումը ինքնին երջանկութիւն է. այո, երջանկութիւնը կեանքի մէկ երեսն է, կայ եւ տառապանքը, յոգնութիւնը, նիզը, բայց այն յաղթահարելի է: Հայրենիքում Շ. Պերպերեանի իմաստասիրութեամբ հպանցիկ գրադուած Հ. Գ. Գաբրիելեանը, նրան համարում է յոռետես իմաստասէր «...Պերպերեանը հաւատացնում է, որ կեանքը տառապանքի եւ երջանկութեան միասնութիւնն է: Կեանքը դիտելով սոսկ

տառապանքի տեսակետից, մենք կը յանգենք շոպենհաուերեան յոռտեսութեան, իսկ եթէ դրա մէջ միայն երջանկութիւն տեսնենք, կ'ընկենք մէկ այլ միակողմանիութեան մէջ, որը դարձեալ ընդունելի չէ», ասում է նա: «Յոռտեսը կեանքէն իսկ կը միտի խուսափի՝ ազատելու համար ցաւէն. լաւտեսը հաւասարապէս կը խուսափի ցաւէն, եւ իր այդ ընթացքին մէջ իր հետեւորուն վրայ միշտ ունենալով ցաւը, կը հասնի, կը գտնէ յոռտեսը, միասին շարունակելու փախուստը», - գրում է Պերպերեանը: Այլ կերպ ասած, լաւտեսութիւնը կամ հաճոյքը վերջին հաշուով նոյն յոռտեսութեան ու դրա հիմքին՝ տառապանքին է յանգեցնում: Ուրեմն, չի կարելի դրանցից մէկն ու մէկն ընդունել, որովհետեւ բոլոր դեպքերում էլ արդիւնքը նոյնն է լինելու, այլ խօսքով ասած, լաւտեսութիւնն առհասարակ անհնար է:»(23)

Սակայն ինքը Պերպերեանը յանգում է տարբեր կարծիքի. «Այսպէս պէտք է շարունակել Յոռտեսին մտածումը, «Ապրիլը գործել է, գործելը ճգնիլ է, ճգնիլը ստեղծել է, ստեղծելը հրնուիլ է»(24), միթէ այս լաւտեսակն հայեացք չէ՞ կեանքի նկատմամբ:

Պերպերեանի դատողութիւնների ընթացքը ի վերջոյ հասնում է «Վախճանաբանական հարցին» որ բաժանում է հետեւեալ մասերի.

«-Մարդկային հոգիներու այս աշխարհի կեանքի վերջաւորութեան հարց.

-Մարդկութեան գոյութեան կամ կեանքի նպատակի հարց.

-Մարդկութեան վերջաւորութեան հարց»(25):

Հանգամանօրէն բնկելով իւրաքանչիւր խնդիր, Պերպերեան յանգում է հոգիների անմահութեան եւ մարդու կողմից յաւերժական արժեքներ ստեղծելով կեանքի իմաստին: Հոգիների անմահութեան փաստերից մէկը «ժամանակի զգացումն» է, իսկ «յիշողութեան գոյութիւնը փաստ մըն է որ ես-հոգին» «ժամանակէն վեր կեցած է»: Քանի որ ոգին իր «արարքներէն գիտենք - պարզ, մի, անմիջական», ապա այս պարզութիւնն ու միութիւնը ինքն իրեն չի կարող ոչնչանալ, եթէ «գերբնական գորութիւն մը չմիջամտէ»:

Այսպէս եթէ մարմնեղէն գոյութիւնը ընդհատուի մահով - «հոգեղէն մարմինը» կը շարունակէ իր գոյութիւնը, իրենից չբաժանուող յիշատակներով հանդերձ: Ուրեմն յիշատակները ուղեղին մէջ չեն, այլ «կեդրոնական են»-ի, հոգիի մէջ են: Յիշատակները վերապրում են հոգիի հետ միասին, մահը ոչընչացնում է միայն մտեղէն մարմին, նկատում է իմաստասէրը եւ նոյնիսկ օրինակներով կարելի է համարում կերպարանափոխութեան տեսութիւնը, մասնաւորապէս խօսում Տիրան Զրաքեանի եւ Ռուբէն Զիլինկիրեանի՝ Սեւակի, տարօրինակ զգացումների ու յիշատակների մասին:

Դառնալով մարդկութեան գոյութեան նպատակին, Պերպերեանը նշում է՝ յաւերժական, անանց արժեքների ստեղծումը: Մարդկութիւնն էլ անհատ հոգիների պէս ձգտում է բարոյական բարձրագոյն գաղափարների իրագործմանն ու միութեան: Ուրեմն հաւատքը ինքն է որոշում բարոյականութեան օրէնքները:

Սւարտելով իմաստասէրը հաստատում է. «Եթէ վերջին խնդիրը նմանական աշխարհին համար կայ, հոգիներու աշխարհին՝ երկնիքին համար չիկայ ան: Երկիրն է որ ժամանակին մէջն է, եւ վերջ ըսուածը ժամանակի՝ կարգին կը պատկանի: Հոգիներու աշխարհին համար վերջի խնդիր չկայ երբեք»(26):

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Շահան Ռ. Պերպերեան, Պատմութիւն Իմաստասիրութեան, Անթիլիաս 1977, 294էջ, էջ 6
2. Հ. Գ. Գաբրիէլեան Հայ Փիլիսոփայական մտքի պատմութիւն, հատոր 4-րդ, Երեւան 1965, էջ 401
3. Հ. Գ. Գաբրիէլեան, Հայ Փիլիսոփայութեան պատմութիւն, Երեւան 1976, 499 էջ, էջ 480
4. Հ. Գ. Գաբրիէլեան, Հայ Փիլիսոփայութեան պատմութիւն, Երեւան 1976, 499 էջ, էջ 480-481
5. Շ.Ռ.Պերպերեան, Բնագանցութիւն, Անթիլիաս 1978, էջ 19
- *Այսուհետեւ այս աշխատութիւնից մէջքերումներ կատարելիս նշելու ենք տեխնոլոգիական փակագծերում հրատարակութեան էջը
6. Շ.Ռ.Պերպերեան, Պատմութիւն Իմաստասիրութեան, Անթիլիաս 1977, 295էջ, էջ 274
7. Նոյն տեղում
8. Հ. Գ. Գաբրիէլեան, Հայ Փիլիսոփայութեան պատմութիւն, Երեւան 1976, 499 էջ, էջ 482
9. Հ. Գ. Գաբրիէլեան, Հայ Փիլիսոփայութեան պատմութիւն, Երեւան 1976, 499 էջ, էջ 482 - 483
10. Շահան Ռ. Պերպերեան, Պատմութիւն Իմաստասիրութեան, Անթիլիաս 1977, 294էջ, էջ 275
11. Շ.Ռ.Պերպերեան, Բնագանցութիւն, Անթիլիաս 1978, էջ126
12. Շ.Ռ.Պերպերեան, Բնագանցութիւն, Անթիլիաս 1978, էջ123
13. Շ.Ռ.Պերպերեան, Բնագանցութիւն, Անթիլիաս 1978, էջ124-125
14. Շ.Ռ.Պերպերեան, Բնագանցութիւն, Անթիլիաս 1978, էջ99
15. Շ.Ռ.Պերպերեան, Բնագանցութիւն, Անթիլիաս 1978, էջ138
16. Շ.Ռ.Պերպերեան, Բնագանցութիւն, Անթիլիաս 1978, էջ140-141
17. Շ.Ռ.Պերպերեան, Բնագանցութիւն, Անթիլիաս 1978, էջ145:
18. Շ.Ռ.Պերպերեան, Բնագանցութիւն, Անթիլիաս 1978, էջ149
19. Շ.Ռ.Պերպերեան, Բնագանցութիւն, Անթիլիաս 1978, էջ152:
20. Շ.Ռ.Պերպերեան, Բնագանցութիւն, Անթիլիաս 1978, էջ154
21. Շ.Ռ.Պերպերեան, Բնագանցութիւն, Անթիլիաս 1978, էջ155
22. Շ.Ռ.Պերպերեան, Բնագանցութիւն, Անթիլիաս 1978, էջ156
23. Հ. Գ. Գաբրիէլեան, Հայ Փիլիսոփայութեան պատմութիւն, Երեւան 1976, 499 էջ, էջ 481
24. Շահան Ռ. Պերպերեան, Իմաստասիրական Ժողովածու, Հուսկ Բանկ, Անթիլիաս, 1992, 349էջ, էջ 200
25. Շ.Ռ.Պերպերեան, Բնագանցութիւն, Անթիլիաս 1978, էջ 159
26. Շ.Ռ.Պերպերեան, Բնագանցութիւն, Անթիլիաս 1978, էջ 175

ԶԱՔԱՐԻԱ ՔՀՆՅ. ՍԱՐԻԲԵԿԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ ՀԱՅՈՑ ՍԵՖԱՍՏԻՈՅ
ԽԱՌՆ ԺՈՂՈՎ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

17 Հոկտ[եմբեր] 1912

Ամենապատիւ Տէր,
Տէր] Յովհաննէս Ս[յրապան] Արքեպիսկոպոս Արշարունի
Ազգախնամ Պատրիարք Հայոց Թուրքիոյ եւ
Նախագահ Ազգային] Կեդր[ոնական] Վարչութեան

Ի Կ. Պոլիս

Ձեր Բ[արձր] Սյրապնութեան Մեպտեմբեր 11 թուակիր եւ 3 թուահամար շրջաբերական յանձնարարութեան համեմատ, վիճակիս Գաւառական] Վարչ[ական], Կրօն[ական] եւ Բաղ[աբական] ժողովներս ընթացիկ ամսոյս 2 օրը խառն նիստ կապելով խորհրդածութեան առարկայ ըրինք այն հարցերն, որոնք նոյն պաշտօնագրով յանձնուած էին Գաւառական] Վարչութեանս նկատողութեան:

Որչափ որ կարելի եղաւ մեզ հասկնալ՝ ինդիրը կը ներկայացուէր սա երկու կողմերով.

Ա. Ի՞նչ պէտք է ընէ կառավարութիւնը, եւ

Բ. Ի՞նչ պէտք է ընենք մենք ազգովին, որպէսզի վերջ գտնէ Հայաստանի՝ ընդհանրապէս՝ եւ մեր վիճակի՝ մասնաւորապէս՝ հարստահարութեան դուրսնը:

Ա

Հայկական վեց նահանգներու կարգին՝ Սեբաստիոյ նահանգը թէեւ համեմատապէս նուազ անհանդարտ կը կարծուի առ հասարակ, բայց որովհետեւ փորձն իսկ ցոյց տուած է թէ մօտաւոր անցեալի մէջ պաշտօնավարող, մէկ կամ երկու կուսակալներու անհատական կորովին եւ բարեացակամութեանը հետեւանքը միայն եղած է այդ հանդարտութիւնը եւ ամոնց պաշտօնավարութեան շրջանին չափ կարճատեւ եւ վաղացուկ, իրատունք կու տանք մեզի խորհելու, թէ մեր նահանգին եւս կացութիւնը ընդհանուր առմամբ յար եւ նման եղած է Հայկական միւս նահանգներու վիճակին հետ եւ թէ, մեր սահմաններուն, այսինքն Փոքր-Հայքի մերայնոց դուրսնը եւս վերժ չէ եղած, ինչպէս 1908-ի Սահմանադրութենէն առաջ, նոյնպէս եւ մասնաւոր յետոյ, կեանքի եւ ընչից անապահովութեան, կրօնի եւ պատուոյ անպաշտպանութեան այնպիսի դէպքերէ եւ պատահարներէ, որոնք հայաբնակ նահանգներու հայութեան տեսական վերքն ու վիշտն եղած են, սկիսբէն ի վեր:

Առաջնորդարանս արդէն կատարած է իր պարտականութիւնը ժամանակին հետպիտեռ տեղեկագրելով Պատրիարքական բարձրագոյն իշխանութեանը մեր վիճակի ժողովրդեան ազգային կեանքը տառապեցնող այս կարգի դժուարութիւնները, եւ թէպէտ՝ դժբախտաբար՝ ասոնցմէ շատ քիչերուն համար միայն կարելի եղած է դարման կամ գոհացում ձեռք բերուիլ, բայց մենք այն համոզումն ունինք թէ՝ Ազգային] Կեդր[ոնական] Վարչութեան դիմումներուն յաճախ ապարդիւն լինելը հետեւանք են միայն եւ միայն կառավարութեան կողմէ աւանդական դարձած անտարբերութեանը նաեւ

անհոգությունը դեպի այս գաւառները եւ հոն բնակած ժողովուրդեան ընկերային եւ տնտեսական կեանքի քայքայումի մասին անուցում չպատակաւոր անփութութեանը:

Ճիշտ այս համոզումն է որ կը թելադրէ մեպի, առաջարկել հոս այնպիսի միջոցներ, որոնք կարենան ծառայել ընդմիջո ջնջելու գաւառական հարստահարութեանց դրութիւնն իսկ, եւ ոչ թէ պատահական դարմաններ մատուցանել տեղի ունեցած դիպումներուն:

Ըստ մեզ լաւագոյն եւ արմատական, եւ գուցէ միակ միջոցը այս վերքը բուժելու այն է որ կա՛մ Բեռլինի 61-րդ յօդուածը, կա՛մ 1880-ի Թումպիի նահանգներուն համար պատրաստուած բարեկարգութեան օրէնքը, եւ կա՛մ 1895-ի հայկական կոտորածներէն վերջ Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Ռուսիոյ Կ. Պոլսոյ երեք մեծ դեսպաններու միջոցաւ պատրաստուած բարեկարգական յիշատակագիրը լիովին եւ յօքօրէն գործադրուի Հայաստանի համար եւս: Բայց որոհեալեւ անցեալ եւ ներկայի հանգամանքները այսպիսի բարերար տնօրէնութեան մը հնարաւորութեան նկատմամբ տակաւին լաւատես չեն ընել քմեպ, կը կարծենք թէ, հայաբնակ գաւառներու ապահովութեան եւ հայ ժողովուրդեան կեանքի անդորրութեան օգտին՝ կառավարութիւնը պէտք է կատարէ գէթ հետեւեալ կարգադրութիւնները.

ա. Նահանգային քննչութեան պաշտօն մը հաստատել:

Ինչպէս ցորաբանակներու մարաջախտութեան պաշտօնը վերածուեցաւ բանակային քննչութեան գործին, նոյնպէս կուսակալութեան պաշտօնը վերածուի նահանգային քննչութեան գործին, իրելու այժմեան վիճակին մէջ, կուսակալի պաշտօնը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ դիւանական քրաղում մը, որ կը բաղկանայ կուսակալութեան ամէն կողմերէ եղած պաշտօնական կամ անհատական, ժողովական կամ ժողովրդական խնդրագիրները մակագրել եւ յանձնարարել: Պէտք է նահանգին կեդրոնական գաւառը եւս կապմէ առանձին կառավարութիւն մը, իսկ կուսակալը իբրեւ ընդհանուր քննիչ, շրջի շարունակ նահանգին բոլոր մասերը, իսկէ եւ հակակշռէ բոլոր գործերու վրայ, եւ իբր լիազօր տնօրինէ եւ կարգադրէ ամէն ինչ, գործադրելով օրէնքն ու արդարութիւնը միայն: Ժողովուրդն այն ատեն պիտի հասկնայ թէ՛ իր վրայ մտածող կառավարութիւն մը կայ արդարեւ, պաշտօնեայք սարսափի քցացումով եւ ճշտութեամբ պիտի հոգածու ըլլան իրենց պարտականութեանց մասին:

բ. Ժանտարմարիի պաշտօնէից թիւը պէտք է համեմատական ըլլայ ժողովրդեան թուին, եւ համապատասխան տեղային հանգամանքներուն:

Այսինքն առ 2 կամ 300 անձ պէտք է լինի մէկ ոստիկան փնտոր, եւ ա՛յս, ոչ միայն քաղաքներու այլեւ գիւղերու մէջ, իսկ այն վայրերու մէջ, ուր լեռնային դիրքի կամ հասարակաց հաղորդակցութենէ հեռաւորութեան պատճառաւ, աւազակութեանց կարելիութիւններն ատէի շատ են, պէտք է այս համեմատութիւնը ամէն ըստ պահանջելոյ պարագայից: Ըստ է նաեւ որ ձիաւոր շրջիկ ժանտարմարի մըն ալ գոյութիւն ունենայ նահանգին կարգ մը մասերուն մէջ, որոնք ամէնէն ատէի արկածալից եղած են յաճախ, քոր օրինակ մեր նահանգին մէջ Տարփնուէի կողմերը Ագչէ տաղ, Ղանդալի կողմերը, ինչպէս նաեւ Թոգարթի Սանճազին մէջ՝ Շէրէկի եւ Նիքսարի կողմերը, ուր յաճախադէպ եղած են կապնակելապէս ոճրագործութիւնք:

գ. Ինչպես պիտուորություն, նոյնպես ժանտարմըրիին եւ փօլիսին մէջ պէտք է պահել բաղկացուցիչ տարրերու համեմատութիւնը:

95-ի հայկական կոտորածներէն վերջ, իբրեւ բարեկարգական ձեռնարկ կառավարութիւնը ընդունած է արդէն քրիստոնեաներէն ալ ժանտարմա եւ փօլիս անուանելու սկսբունքը, եւ այս՝ շատ չափաւոր սահմանի մը մէջ գործադրուած ըլլալով հանդերձ, պէտք է խոստովանել թէ՛ մերթ ընդ մերթ ունեցած է իր օգուտները: Վստահ ենք որ, եթէ տեղացի ժողովուրդներէն՝ իրենց թիւին համեմատութեամբ տեղւոյն վրայ գործածուին միշտ այսպիսի պաշտօնեաներ աւելի թուով եւ աւելի արդար եւ անկատ ընտրութեամբ, արդիւնքը շատ աւելի մեծ եւ շատ աւելի օգուտակար կ'ըլլայ, զիստարաբար այնու, որ կառավարութիւնը կը պգուշանայ հետեւելէ հայահալած ուղղութեան մը, որ շատ անգամ այս կարգի պաշտօնէից միջոցաւ կը գործադրուի, եւ յետոյ այնու, որ ինչպէս պիտուորագրութեան յայտնի արդիւնքներէն մին եղաւ, մերայիւք քաղաքացիական աւելի համարձակ դիրք մը կը ստանան այս կարգի պաշտօններու եւս վայելումով:

դ. Պէտք է ընդունուի հաւասար պինաթափութեան եւ կամ հաւասար պինակրութեան սկսբունքը:

Կարգ մը ցեղեր, որպիսիք են՝ մեր կողմէրուն համար՝ չերքեպներ, չէչններ, գարափափաքները եւայլն արտօնուած են պաշտօնապէս սպիտակ պէնք եւ հրապէն կրելու, իբր թէ պահպանելու համար իրենց ցեղային աւանդական սովորութիւնները, նոյնիսկ քաղաքներու եւ ընկերային վայրերու մէջ, իսկ ընդհանուր առմամբ բոլոր իսլամները կը վայելէն ամէն կարգի դիւրութիւն, ամէն տեսակ պէնքեր գործածելու թէեւ ոչ պաշտօնապէս: Բրիտոնէից համար ոչ միայն յանցանք մըն է այս, այլեւ նոյնիսկ պատճառ դատապարտութեան: Արդ, այս կամ այն տարրին պիտուրական բնապրները քաջալերելու եւ միւսին պագումները աւելի նկուն վիճակի մէջ պահելու այս քաղաքականութիւնը պատճառ կը դառնայ ստեպ այլ եւ այլ անկարգութեանց: Եւ որովհետեւ անցեալ եւ աւանդականացած ատելութիւններով իրարու դէմ անսիրելութիւն միայն անուցած այս տարրերը սպառապինելէն ալ աւելի անտեղութիւններ կրնան ծնել, լաւագոյն կը համարենք որ, հաւասարապէս, ամէնքն ալ պինաթափ լինին, պայմանաւ սակայն ամենափխտ արդարութեամբ ի գործ դրուի այս սկսբունքը:

ե. Պէտք է ջնջել համիտիլէ հեծելապօրքը:

Սահմանադրութեան վերահռչակումէն յետոյ, այս գունդը իր անունը միայն փոխեց, այնպէս՝ ինչպէս որ փոխուեցան անունները այն վայրերուն, որոնք գահընկեց բռնաւորին անուամբ կը կոչուէին: Բայց ինչպէս այդ վայրերը մնացին նոյն, տարբեր նոր անուններու տակ, նոյնպէս նաեւ համիտիլէ հեծելագունդը թերթեալակներու նոր կոչումին տակ չղաղդեցաւ լինելէ ծանր պատուհաս մը հայաբնակ գաւառներու մէջ: Բանի որ Օսմանեան պիտուրագրութեան օրէնքը գործադրուեցաւ առ հասարակ, պէտք է որ վերին հայաստանի քիւրտերն եւ Փոքր Հայքի շրջանակի մէջ գարափափաքներն ալ, որոնցմէ հայթայթուած են այդ գունդին պիտուրները, պրկուին իրենց տեղւոյն վրայ իրենց պիտուրական ծառայութիւնը անկանոն եւ սանձարձակ կերպով կատարելու վայրագ մենաշնորհէն, հաւասարապէս ենթարկուին կանոնաւոր պիտուրագրութեան ընդհանուր օրէնքին:

պ. Ոճրագործները պէտք է պատժուին արդարապէս եւ խաւով:

Վերջին քանի մը տարիներու մէջ մանաւանդ, ոճրագործներու հանդէպ կառավարութեան ի գործ դրած ընթացքը ատէի վանոնք շփացնելու եւ քաջադէպութեամբ ծառայած է: Հոս մեր շրջանակին մէջ, Խալիլ Րիֆայօ փաշայի եւ Րէշիդ Աքիֆ փաշայի ուղղամիտ եւ կոյրովի գործունէութիւնը սկսած է արդէն պատմական եւ նոյնիսկ առասպելական դառնալ: Վառահ ենք որ եթէ հեծեալ ոստիկանութիւնը պարկեշտօրէն կառարել հետապնդումի իր գործը, այնպէս ինչպէս այդ երկու կուսակալներու օրով կը լինէր, երկիրը շուտով կը մաքրուի առաքաններու խումբերէ: Կը կարծենք նոյնպէս որ այս մասին ատէի գործնական կ'ըլլայ, եթէ ոստիկանական պաշտօնէականները անձնական պատասխանատուութեան ենթարկուին, ինչպէս կ'ընէր՝ ինքնագլխիներէն՝ Րէշիդ Աքիֆ փաշան, եւ եթէ կառավարութիւնը յանձն առնու կեանքի եւ ինչքի տեսակէտով միասուց հասուցում կատարել իր անուարեքութեան պատճառաւ խոշտանգուած համայններուն կամ անհատներուն:

է. Պէտք է լուծում ստանայ հողային հարցը:

Հայաբնակ գաւառներու անապահովութեան մերթ պատճառ եւ մերթ հետեանք դարձած այս խնդիրը, ամէնէն փափուկ հարցն է, եւ արժանի վերջին ծայր պոռչաոր նկատառման: Գրաւուած հողերուն մէջ կան ոմանք, որոնց յետո դարձուիլը անկարելի պիտի ըլլար ներկայ օրէնքներու գործադրութեանք, կան ուրիշներ որոնց համար օրէնքին միմիայն գործադրութիւնը բաւական պիտի ըլլար, կան դարձեալ այնպիսիներ, որոնք նոր հակառակութիւններու կրնան ծնունդ տալ: Կառավարութիւնը պէտք է դրամ, փնտրական ուժ, տեղական արեւելոյններու եւ բարոյական միջամտութիւններու հաւասարապէս տրամադրելի ընէ կեղղունէն ուղարկուած եւ տեղական մարմիններէն աջակցուած խառն յանձնախումբի մը միջոցաւ, կարճ ժամանակի մը մէջ վճարակամօրէն վերջացնելու համար այս խնդիրը:

ը. Պէտք է ամբողջացնել դատարանական կապմակերպութիւնը:

Մեր նահանգին մէջ կան տակաւին տեղեր, ինչպէս Թոքատ, Շլապին]-Գարահիսար, իրենց բոլոր գապաներովը եւ մեր կեղղունական սանձագի գապաններուն մեծագոյն մասը, ուր դատարանական կապը կը պակսի բոլորովին կամ շատ անուանական քան մըն է միայն: Հարկ է որ տեղացիները չգործածուին իբրեւ դատաւոր, վարձատրուին լիաթոշակ, որպէսզի կաշառքի ակնկալութիւնը նուազի, ամէն ազգէ անձինք անխորաբար կոչուին այդ պաշտօնին, դատական քննչութեան պաշտօնը ոչ միայն նահանգային այլ նաեւ գաւառային շրջանակներու մէջ գոյութիւն ունենայ եւ շրջիկ դատարան մը կարգ մը խնդիրներ եւ դատեր ուսումնասիրէ եւ վճռէ տեղւոյն վրայ նոյնիսկ, վասնզի վկաներու տեղափոխութեան եւ խնդրոյն ծնունդ տուող միջավայրի եւ այլ հանգամանքներու անգիտութեան եւ այս կարգի վանապան դժուարութեանց պատճառաւ է, որ չի գործադրուիր արդարութիւնը: Նոյնպէս դիւրութիւններ պէտք է տրուին, որպէսզի դատական գործերու մէջ մանաւանդ, խնդրարկուները հասկնան եւ հասկցուն իրենց մայրենի լեզուաւ, որովհետեւ գրեթէ միշտ գիւղացիք մանաւանդ ասկէջ է որ կը կորսնցնեն իրենց իրաւունքը:

թ. Պաշտօնէից թիւը պէտք է համեմատական ըլլայ բաղկացուցիչ տարրերու թիւին:

Կառավարութիւնը հաւասարութեան սկզբունքը արդարապէս կը գործադրէ միմիայն ընտրութեանք մէջ այն յանձնախումբերուն, որոնց պաշտօնն է հանգանակութիւն կամ նպատահաւարութիւն կատարել: Յառով եւ ծիծաղով կը դիտենք միշտ որ այսպիսի պարագաներու մէջ միմիայն

քրիստոնեայք իսլամներուն հետ հաւասար աթոռ կ'ունենան: Թէ՛ քաղաքային, թէ՛ դառաւ[կան], թէ՛ ուտիկանական եւ թէ՛ երմուական եւ թէ՛ դիւանական պաշտօնէից մէջ քրիստոնէից թիւը աննշամարեւի ըլլալու չափ աննշան է: Թէեւ մեկ համար տեսակէտով մը փափաքելի է անշուշտ որ մերայինք պետական պաշտօններէ աւելի ստեւորական եւ աշխատական ասպարէզներու մէջ յառաջանան, բայց միեւնոյն ժամանակ սոփադական է անշուշտ որ թէ՛ ժողովրդային ընդի[անուր] օգուտի եւ թէ՛ ազգ[ային] արժանապատուութեան տեսակէտով մերայինք եւս հաւասարապէս ունենան իրենց դիրքը, պետական պաշտօնէութեան բոլոր ճիւղերուն մէջ, քանի որ ո՛չ ընդունակութիւնը եւ ո՛չ յարմարութիւններն է որ կը պակսին առ այդ:

ժ. Կառավարութիւնը պէտք է գործադրէ Առաջնորդարանի կողմէ՝ իր իրաւասութեան սահմանին մէջ՝ տրուած որոշումները, երբ հարկ ներկայացուի:

Ըանի որ Ազգ[ային] Սահմանադրութիւնը մաս կը կապէ Պետական Օրէնագրքին, ինչպէս պետական դատարանի մը կամ ժողովի մը կողմէ տրուած որոշում, նոյնպէս ազգային առանձնաշնորհմանց սահմանին մէջ եղած ռեւէ ինկորդը մասին տրուած որոշում, որ կը բղխի ազգ[ային] Սահմանադրական ժողովէ մը, երբ իր կողմէ գործադրուիլն անկարելի ըլլալով՝ առաջնորդական թագրիրով կը ներկայացուի կառավարութեան, պէտք է սա գործադրէ զայն, առանց ասոր, առաջնորդական կամ ազգ[ային] իշխանութիւնը ո՛չ միայն կառավարութեան եւ օտարներու այլ նոյնիսկ իրեններուն առջեւ կը կորսնցնէ իր ապրիւթիւնը, ունենալով միմիայն իրաւաբանական նշանակութիւն, զորիկ պատժական ապրիւթէնէ: Եղած են պարագաներ՝ ամուսնական, որբերու ժառանգութեան եւ թողօններու կարգադրման ինդիկներ, որոնց համար կառավարութիւնը ինքզինքը պարտաւոր չէ պզտցած գործադրել մեր տնօրէնութիւնները, մեր «ներքին գործերուն չմիջամտելու» փարիսեցիական ձեւաբանութեամբ:

ժա. Պէտք է վերջ տալ իսլամացնելու արարքներուն:

Պատմական ասուցութիւն մըն է թէ թուրք ցեղին թուական աճումին միջոցներէն մէկը եղած է անցեալին մէջ, ոչ-իսլամ ժողովրդային Կանգուածներուն բռնի եւ խմբովին իսլամացումը: Այդ երեւոյթը թէեւ կորսնցուցած է իր նախկին ընդի[անուր] թափը, բայց դեռ կը պահէ իր մասնաւոր, այլ յաճախադէպ, իրականութիւնը: Եւ ցաւալին այն է մանաւանդ, որ ամէնէն տիւտու առիթները կը շահագործուին այդ նպատակին համար: Այս տեսակէտով դեռ ամէնուս յիշողութեան մէջ թալան են կիլիկեան աղէտին միջոցին կատարուած կրօնափոխութիւնները: Ստոյգ է որ մերայինք, շատ հապուադէպ պարագաներու մէջ, տնտեսական եւ երբեմն ամուսնական եւ նոյնիսկ տաճարական պզտցումներով կանաւ կը մղուին կրօնափոխութեան: Բայց շատ աւելի յաճախադէպ են այն պարագաները, յորս բռնի կը յափշտակուին անոնք: Վաւա՛յի այն թուրք երիտասարդը որ քրիստոնեայ աղջիկ մը կ'առնու կնութեան, վերծ կը մնայ փնտրողութենէ ետեւ: Արդ, որպէսի կրօնի ապատուութեան սկզբունքը յարգուի արդարութեամբ, պէտք է որ ոչ միայն ջնջուին այդ դիւրութիւնները, այլ նաեւ ինքնաբերաբար կատարուած կրօնափոխութիւններու պարագային, ենթական յանձնուի Առաջնորդարան, աւելի ապաստօրէն եւ անկաշկանդ կերպով համոզելու եւ խրատելու զայն:

Առանց շեղելու առաջադրեալ հարցէն, կը փափաքինք ներկայացնել նաեւ հետեւալ առաջարկութիւնները, որոնք կը կարծենք թէ գէթ անուղղակի կ'ընկնուի յարաբերութիւն ունին անոր հետ:

ծր. Պետք է պօրքը ծառայեցնել տալ իր տեղոյն վրայ:

Որչափ գոհ կը թուի ըլլալ ժողովուրդը փնտորական ծառայութենէն, նոյնչափ դժգոհ է, եւ իրաւամբ, փնտորական բոլոր շրջաններու մէջ՝ այլուր փոխադրուելու անպատեհութիւններէն, որոնցմէ յառաջ կու գան ընտանեկան կեանքի, երկրագործական եւ առեւտրական գործերու մէրթ փչացում եւ յաճախ խանգարում: Չենք կրնար պահանջել անշուշտ, որ պատերապմի պարագային նահանգի մը պօրքը չտեղափոխուի այլուր, բայց կը խորհինք թէ ոչինչ անպատեհութիւն կայ որ երիտասարդները իրենց փնտորական կրթութիւնը ստանան իրենց տեղոյն վրայ: Այս կարգադրութիւնը թէ՛ աւելի եւս սիրելի պիտի դարձնէ փնտորական կեանքը, եւ թէ՛ նոյն առեւտրաշրջանի առնու հիւանդութեանց եւ անխնամ կենցաղի անպատեհութիւններէն յառաջ եկած այն թշուառութիւններուն, որոնք տարաշխարհիկ կեանքի հետեւանքն են, եւ որոնք ա՛լ աւելի անհանդուրժելի կը դառնան փնտորական կենցաղի յայտնի խտրութիւններուն պատճառաւ:

Հոս կրնանք յիշել նաեւ փնտորական ծառայութեան ժամանակը կարճելու պէտքը, որ այնքան սոփադասական պահանջ մը դարձած է այլեւս, ինչպէս նաեւ փնտորներու ապրելակերպի անհանդուրժելի վիճակը, հայաբնակ գաւառներու մէջ: Այս օրերուս տակաւին նոյնիսկ, տեսանք կարգ մը հայ փնտորներ, որոնք Բումբէիի պօրաբաժիններուն մէջ կրթուած էին, եւ շատ գոհ կ'երեւէին իրենց այնտեղի կեանքէն, մինչդէռ այս կողմերու պօրաբաժիններու մէջ ծառայութեան կանչուած փնտորներ չափապանց դժգոհ են, անմաքրութեան, անկարգութեան եւ այս կարգի տրտունջներով: Որպէսպի մեր երիտասարդները չխրոչին փնտորութենէ եւ այս պատճառաւ չլրեն փախուստի ծանր հետեւանքները, որպէսպի չհեռանան դէպի արտասահման, եւ այս կերպով չանայացնեն իրենց տունն ու հայրենիքը, հարկ է որ սիրելի եւ տանելի գործուի փնտորական կեանքը: Իրերը այնպիսի հանգամանք մը ստացած են, որ չենք կարծեր թէ կը սիւսինք, երբ մոռած ենք թէ կառավարութիւնը խորապէս գոհ է գուցէ հայ երիտասարդներու գունդագունդ իրենց հայրենիքէն դէպի արտասահման հեռանալու շարժումէն, քանի որ այդ կերպով, մեր միջոցաւ նոյնիսկ, այսպէս կը պարպուի Հայաստանը հայերէն:

ժգ. Կրթական տուրքի մեր բաժինը պէտք է տրուի առաջնորդարաններու:

Թէեւ հարստահարութիւններու ինդրին չի վերաբերիր այս հարցը էապէս, բայց որոհեա՛ն կառավարութիւնը յանուն կրթութեան ահագին գումար կը գանձէ ժողովուրդէն եւ կրթութեան համար շատ չնչին բան մը միայն կը ծախսէ, իրաւունք է ըսել թէ ինք կառավարութիւնն է նոյնիսկ, որ այս տեսակէտով կը հարստահարէ ժողովուրդը, անկէջ առնելով տուրք՝ յանհրաւի, քանի որ չի գործածեր վայն իր նպատակին:

Գիտենք թէ համալսարանական եւ բարձրագոյն կրթութիւնը պետական է, եւ կառավարութեան կը պատկանի այդ մասին կառարարուելիք ծախսերը հոգալ, բայց որովհետեւ նախակրթութիւնը ազգային է իւրաքանչիւր բաղկացուցիչ տարրի համար, պէտք է իւրաքանչիւր ինք մատակարարէ իր նախակրթութեան ծախքը: Արդ, կառավարութիւնը որ կը գանձէ մեր կրթական ամբողջ տուրքը, բարձրագոյնին համար յատկացնելով մենէ ստացածին կէսը, պէտք է մեկի վերադարձնէ միւս կէտը, որպէսպի անով կարող ըլլանք հոգալ մեր նախակրթութեան ծախքերը, եւ որպէսպի կրթական համաձուլումի անհրաժեշտ եւ անհետեւ քաղաքականութեան պատրուակով մեր նախակրթութեան գործը չվտանգուի, պէտք է հաճեցնել կառավարութիւնը որ յարգելով ազգային

Մահամնասորությունը եւ եկեղեցական առանձնաշնորհումներով մեզ տրուած իրաւունքները, թող տալ որ Առաջնորդարաններու միջոցաւ կառավարութիւն եւ մատակարարութիւն մեր վարժարանները: Իսկ այս բանին համար յոյժ անհրաժեշտ է որ կրթական տուրքի մեր բաժինը յանձնուի Առաջնորդներուն եւ անոնց ձեռքով՝ պատկանեալ մարմիններուն:

ժդ. Փակելէ առաջ տեղեկագրիս այս առաջին մասը, անդիմադրելի մղում մը կը պահէ մեր մէջ յայտարարելու թէ, երկրին հարստահարութեանց, անարդարութեանց եւ անկանոնութեանց պիտի չկրնայ վերջ տալ կառավարութիւնը մինչեւ որ ամէն կարգի պաշտօնատանց մէջ չգործադրուին երուպական ճշտութեան եւ իստութեան սկզբունքն ու մեթոդն, իսկ այս բանին համար անհրաժեշտ է ներկայութիւնը ամէն պաշտօնատան մէջ անկաշառ, կարող եւ մարտասէր երուպացիի մը: Համարային պարտուց վաւերութեան եւ Օսթրալիական դրամատան կարմը, ճանապարհներու շինութեան եւ զանազան շահադիտական մեծ ձեռնարկներու առթիւ գործածուած երուպացիներու աշխատութիւնը ընդհանրացուցած եւ արմատացուցած են ո՛չ միայն քրիստոնէաւ պղեւ մահմետական ողջախոհ դասակարգին մէջ սա գաղափարը թէ երուպական կանոնադրութեանց շնորհիւ միայն կարելի պիտի ըլլայ բարեկարգել այս երկիրն, այսինքն ի սպառ անհետացնել ժողովրդին տառապանքի բոլոր շարժառիթները:

Չենք գիտեր թէ մեր այս աննկատօրէն անկեղծ եւ երկրին յառաջդիմութեան համար անվերապահօրէն բարի այս բաղձանքները ինչ աստիճանով եւ որչափ ժամանակի մէջ պիտի կարենան իրականանալ, բայց կը խորհինք թէ մեր պարտքն է միշտ անդրադառնալ մեր պահանջներու վրայ եւ յամուն այն իրաւանց վոր մեր պատմութիւնը եւ ժամանակի ոգին կու տան մեզի արդարապէս եւ ակնօրէն մղել մեր ազգային գոյութեան կոխը, խաղաղ եւ օրինական բոլոր միջոցներով, ցոյց տալով պետութեան թէ ինչ պէտք է ընէ ինք, իր փառքին ու բարգաւաճմանը երկար դարեր այնքան հաւատարմօրէն ծառայած հալ ժողովուրդին անդորրութեանը համար:

Մեր փորձառութեան փորքի ի շատէ մեզ թելադրած գաղափարները պատկառ յայտնելէ վերջ ի մասին կառավարութեան պարտականութեանց կ'անցնինք Չեր Բարձր Սրբապետութեան շրջաբերականի մէջ յառաջ բերուած երկրորդ խնդրոյն՝ այսինքն թէ, ի՞նչ պէտք է մենք ընենք ազգովին, մեր գոյութեան եւ ազգային կեանքի բարելաւման համար:

Բ

Խոստովանիլ պարտինք թէ քանի մը դարեր յաջորդաբար բռնապետական լուծի տակ ապրած լինելով, եւ սկիզբէն ի վեր ասիական քաղաքակրթութեան ծանր եւ մթին միջավայրի մը մէջ ապրած ըլլալով, մեր ժողովուրդը վաղուց կորսնցուցած է քաղաքական, կամ աւելի ճիշտ քաղաքացիական ըմբռնումը կեանքին: Արդ, առանց անջատողական գաղափարներու, որոնց տխուր հետեւանքները չափէն աւելի կրեցինք ժամանակէ մը ի վեր, պէտք է ջանալ մշակել մեր ժողովուրդին բոլոր խաւերուն մէջ քաղաքացիական կեանքի հասկացողութիւնը: Այդ բանին համար մեր ազգային իշխանութեան պաշտօնական կեդրոնը, ի Տաճկաստան Պատրիարքարանը լինելով, պէտք է նախ հոն գոյութիւն ունենայ այդ գաղափարը եւ անոր միջոցաւ մեր բոլոր Առաջնորդարանները տարածեն ամբողջ թրքահայ ժողովրդեան մէջ ազգային քաղաքականութեան մը որոշ եւ առողջ ուղղութիւնը: Իրաց այժմու կացութեան

մէջ ամէն Առաջնորդարան կարծես ունի իր ուրոյն եւ պատահական ուղղութիւնը աւելի կամ նուազ չափով մը այս կամ այն հոսանքին կամ ապդեցութեան համեմատ ձեւակերպուած: Պատրիարքարանը իբրեւ գլուխ եւ կեդրոն ազգային քաղաքականութեան, ինք պէտք է ղեկավարէ ամբողջ կարգը, իրմէ ներշնչուած եւ իրմով նախ գործադրուած որոշ ծրագրով եւ ուղղութեամբ:

Բայց եւ հպատակի մեր դարաւոր ընդարմացումէն դեռ նոր արթնցած, այժմ ունինք բաւական դիւրութիւններ գաւառներու մէջ իսկ գործադրելու Պատրիարքարանի կողմէ մեզ ցուցուելիք մի որեւիցէ այդպիսի ուղղութիւն, միայն, որպէսզի կարելի ըլլայ, առանց ներքին պառակտումներու, մշակել ազգային եւ քաղաքացիական լուրջ դրութիւն մը կը խորհինք թէ հարկ է դիմել ի մէջ այլոց հետեւեալ միջոցներուն.

ա. Ազգային հատուածներու միջեւ յարաբերութիւնները ամրապնդել:

Բացի դաւանական անհամաձայնութիւններէ, որոնք վերջապէս մուտ գտած են ա՛յլ, ազգային քանի մը մասերուն մէջ, կան ինչ ինչ կողմեր, որոց վրայ անկարելի չէ համաձայնիլ. ասոնք են գլխաւորաբար. Ազգային կրթութեան, ազգ[ային] ներքին բարեգործութեան, ազգ[ային] ոգւոյ մշակութեան եւ վերջապէս ազգ[ային] քաղաքականութեան հարցեր: Առաջնորդարանները անկախաբար իրենց եկեղեցական եւ կրօնական հանգամանքէն, արտօնեալ պէտք է ըլլան բարոք յարաբերութիւն մշակելու ազգային հատուածներու պաշտօնական մարմիններուն հետ կամ, աւելի ճիշդն ըսելով, քաջալերելու՝ հետպիտեռ աւելի ընդարձակ սահմանի մը մէջ նշմարուած դէպի ազգային մայր քանգումը ուղղուած համակրութեան այն ոգին, զոր այդ հատուածները սկսած են արդէն ցոյց տալ: Իսկ այդ համակրական վերաբերմունքը փոխադարձաբար աւելի հիմնական եւ պաշտօնական ձեւի մը վերածելու համար անօգուտ չէ, եւ գուցէ կարեւոր է նոյնիսկ, որ սահմանադրական տեսուչ Խորհուրդներու եւ կրթական Մարմիններու մէջ ընդունուին այդ հատուածներուն պատկանեալ կարող եւ հայրենասէր ազգայիններէն: Ազգային կեանքի վերահաս կապնալուծութեան առաջքը առնելու եւ ներքին բարոյական ուժեղացման անհրաժեշտ միջոցներէն մէկն է այս, մեր կարծիքով: Եւ որպէսզի գաւառական շրջանակներու մէջ այս ձեռնարկը աւելի յաջող եւ ապահով աղօթիւնքի մը կարենայ յանգիլ, լաւ է որ Ազգ[ային] Կեդրոնական Վարչութիւնը, իր շրջանակին մէջ իսկ նախ, նուիրագործէ եւ իրագործէ այս սկզբունքը:

բ. Առաջնորդարաններու միջեւ յարաբերութեանց կապերը ամրապնդել:

Ազգ[ային] Գաւառ[ական] իշխանութիւնները պատահական առիթներով է միայն որ իրարու հետ յարաբերութեան մէջ կը գտնուին, այսինքն՝ երբ պէտքը պահանջէ, ամուսնական, ժառանգական, ուսուցչական եւ այլ այսպիսի պատեհութիւններով է որ Առաջնորդարանք կը հաղորդակցին միմեանց հետ: Կարգ մը խնդիրներու մէջ, զոր օրինակ, փնտրութեան, եկեղեցական կրթութեան, ընտանեկան բարոյականի, դպրոցական ծրագիրներու եւ հասարակական այլ եւ այլ խնդիրներու մասին փխրար լուսաւորելու եւ գաւառական միջավայրին համեմատ ամէն հարց պարզաբանելու եւ ըստ այնմ Պատրիարքարանի վճռական տնօրէնութեանց ենթարկելու համար, լաւագոյն է անշուշտ, որ Առաջնորդարանները - գոնէ անոնք, որ աշխարհագրական նոյն գօտիի մէջ կը գտնուին - իրարու հետ մշտական եւ կապակերպեալ յարաբերութեան մը մէջ լինին: Թէ այս կարգի յարաբերութենէ մը ամենամեծ

օգուտներ միայն կրնան սպասուիլ, ներկայիս նման քաղաքական տագնապայից ժամանակներու մէջ, երբ՝ անհրաժեշտ հարկ կայ որ ժողովուրդին ազգային վարչութեան պատասխանատւութիւնը ունեցող մարմինները իրապէս ըլլան եւ իրապէս ընեն փրար ժամանակին եւ պարագայից բոլոր պէտքերուն եւ պահանջներուն, այս մասին աւելորդ իսկ է տարակուսել:

Իսկ որպէսյի Առաջնորդարաններու այս յարաբերութեանց գործը որոշ եւ օրինական վիճակ մը կարենայ ստանալ, հարկ է որ ազգային Պատրիարքարանի միջոցաւ պատրաստուած եւ պարտադրուած հրահանգի մը համեմատ կատարուի այդ:

գ. Պատրիարքարանի եւ Առաջնորդարաններու միջեւ եղած յարաբերութիւնները մշտական եւ կանոնաւոր ձեւի վերածել:

Թէեւ գոյութիւն ունին Պատրիարքարանի եւ Առաջնորդարանաց միջեւ յարաբերութիւնք, բայց աւելորդ չի լինի յայտնել թէ ստոնք եւս յաճախ պատահական, այսինքն պէտքերու առթիւ զգացուած պահանջներու համեմատ միայն կը կատարուին: Այս կերպը պահելով եւ շարունակելով հանդերձ, անհրաժեշտ է որ Առաջնորդարանք շաբաթական տեղեկատուութեամբ եւ ամէն կարգի ինդրոց, մանաւանդ ազգային կեանքի հետ լորջ վերաբերութիւն ունեցող հարցերու մասին, գրեթէ օրագրական ծանօթութիւններով ազգային իշխանութեան կեդրոնը իրապէս ընեն ժողովուրդին գաւառային կեանքին: Միւս կողմանէ Պատրիարքարանը պարտի իրենց յարմար դատած միջոցներով, բայց կանոնաւոր եղանակաւ, գէթ ամիսն անգամ մը իր վերին հսկողի իրաւունքն ու պարտականութիւնը ի գործ դնէ, քաղաքական կեանքի կեդրոններէ, այսինքն մայրաքաղաքէն հեռու շրջանակներու մէջ ապրող գաւառային իշխանութեանց թելադրելով, սեկուցանելով եւ հրամայելով այնպիսի տնօրէնութիւններ, զորս ընել կը պարտաւորեցնեն օրուան կեանքը, ժամանակին պէտքը եւ նոյնիսկ գաւառներէն ստացուած տեղեկութեանց արդիւնքները:

Այս մասին մեր միտքը աւելի պարզելու համար չենք քաշուիր ըսել թէ եղած են պարագաներ, ինչպէս Օսմանեան Մահմանադրութեան վերահռչակումի եւ կիլիկեան աղէտի տարիներուն, յորս Պատրիարքարանէ իլուր սպասուած եւ չստացուած հրահանգներու անգոյութեան առջեւ, հարկադրուած ենք դիմելու կա'ւմ հիւպատոսական, կա'ւմ միսիոնարական եւ կա'ւմ երբեմն նոյնիսկ քաղաքային կուսակցութեանց եւ յաճախ վաճառականական թղթակցութեանց աղբիւրներու, օրուան կացութիւնը ըմբռնելու եւ ըստ այնմ մեր դիրքն ու դրոթիւնը ճշտելու համար:

Թէ այս կարգի յաճախ իրարու հակասող եւ շփոթ տեղեկութեանց առջեւ՝ ինչպիսի վիճակի մը կը մատնուի Գաւառ(ական) Ազգային մարմին մը, որ իրեն յանձնուած ժողովուրդի մը պատասխանատւութեան հոգն ու կոշումն ունի, եւ այն՝ կեանքի ճգնաժամային պահերուն մէջ, այնպիսի միջավայրերու մէջ, ուր անցեալ արհաւիրքներու վերյիշումն իսկ լոկ կը փառեցնէ ամէնքն, դժուարին չէ կարծենք մակաբերել:

դ. Ազգային քաղաքական կուսակցութեանց հետ խորհրդակցիլ, ի հարկին:

Որչափ ուղիղ է ընդունել թէ Ազգային քաղաքական կուսակցութիւնք կարմապէս եւ պաշտօնապէս պէտք չէ միջամտեն ազգային պաշտօնական Մարմնոյ գործելուն, նոյնքան բանաւոր է նկատել թէ՝ պարագաներ կան, յորս անուրանալի է այդ կարգի Միութեանց օժանդակութիւնը ազգային իշխանութեան: Տակաւին միտքերու մէջ թաքնւ են Կիլիկեան աղէտի եւ ուրիշ սարսափի օրերու միջոցին անոնց մատուցած ծառայութիւնները՝ ժողովուրդը

արտապնդելու առթիւ, բանիւ եւ գործով: Միայն, պէտք չէ մոռնալ նաեւ թէ՛ անոնք այդ օժանդակութիւնը կարող եղան կառարել, երբ յաջողեցան նախ իրենք համաձայնիլ իրարու հետ, եւ յետոյ համակերպիլ Ապգ[ային] Իշխանութեանց ուղղակի կամ անուղղակի թելադրութիւններուն, յօգուտ ժողովրդեան կեանքի պահպանութեան:

Հոս չենք ուզել յիշել այն ծառայութիւնները, զորս կրնան անոնք ընել, եթէ ինաստուն ողջմտութեամբ շարժին միշտ ապգային կրթութեան եւ ժողովրդային լուսաւորութեան տեսակետով, այլ կը բաւականամանք պագնելով միայն թէ՛ այս կուսակցութիւնը կարող են օգտակար ըլլալ շատ գեղեցիկ կերպով՝ ժողովուրդին ինքնապաշտպանութեան եւ քաղաքացիական քաջութեան գործին մէջ, եթէ Առաջնորդարանը կարողանան ապրել իրենց վրայ անվերապահ, անկողմնակալ եւ - հարկ է աւելցնել - ոչ կուսակցական այնպիսի ոգիով մը որ ճշգրիտ արտայայտութիւնը ըլլալ ապգային՝ ընդհանուր, եւ՝ այսպէս ըսենք «ուղղափառ» պագնման:

Պէտք է ուրեմն շատ չտեսնուի Ապգային Մարմիններուն, երբ ի պահանջել հարկին, պէտք պզան անոնք, միշտ չափաւորութեան եւ ուղղամտութեան սահմանին մէջ անշուշտ յարաբերութիւն ունենալ այդ Միութեանց հետ:

Եւ Օտարապի քաղաքային կուսակցութեանց հետ մշակել յարաբերութիւն:

Օսմ[անեան] Սահմանադրութեան վերահռչակումէն անմիջապէս յետոյ եւ հետպիտեմ, գաւառներու մէջ գոյութիւն առին զանապաւն օտարապի քաղաքական կուսակցութիւններ: Հոս տեղը չէ մտածել, թէ անոնք որչափ հաւատարմօրէն ծառայեցին իրենց կոչումին, ստուգութիւնն այն է սակաւ, որ անոնք շատ հարապատ կերպով կը ներկայացնեն մտայնութիւնը այն միջավայրերուն, ուր ծնան իրենք, եւ այն դրութեան, որ կապմակերպեց վերինը: Արդ, թէ՛ օգտուելու այն բարի տրամադրութիւններէն զորս կրնան ունենալ, արդարեւ այս կուսակցութեանց անդամներէն սակաւք ունանք, եւ թէ, պզոշանալու համար այն յոռի եւ ցաւալի պատահականութիւններէն, զորս կրնան խորհիլ եւ կառարել այս կուսակցութեանց պատկանողներու գուցէ մեծագոյն մասը, Առաջնորդարանը իրենց յարմար երեւցած միջոցներով պէտք է, յարաբերութիւն ունենան այդ կարգի Միութեանց հետ եւս, անշուշտ ոչ-պաշտօնական հանգամանքներով:

Թէ որչափ գործնական է այս մտածումը, գէթ մեզ համար պարզ է, ըստ բաւականին, մօտաւոր անցեալի ապացոյցները ունենալով տակաւին մեր առջեւ:

4. Շրջանկաւոր արթնամտութեան պէտքը:

Կուսակցութեանց շրջանակէն դուրս կը մնան օտարապի ստրիկին՝ կառավարութեան, փնտրութեան եւ ժողովրդեան բարձր ու միջակ շրջանակները: Առաջնորդարանը միջոցներ պէտք է ունենան միշտ ուղղակի եւ պաշտօնական եղանակներով անշուշտ, յարաբերութիւն մշակել անոնց հետ: Հիմակ մանաւանդ, որ օտարապի քաղաքային կուսակցութեանց վարկը եւ ժողովրդային համալուրը չէ մնացած իր նախկին դիրքին մէջ, այս վերջին շրջանակները ա՛յլ աւելի կարեւոր նշանակութիւն մը ստացած են, ժողովուրդին հաւարակական կեանքին ու գործունէութեան համար:

Գիտակ ըլլալու համար ժամանակին կացութեան, կարենալ ըմբռնելու համար ժողովուրդին բոլոր խաւերուն տրամադրութիւնները, կարենալ որոշելու համար քաղաքական այն ուղղութիւնը, որուն համեմատ կառավարութիւնը կը

վարէ հանրային կարծիքը, յաճախ յոյժ գաղտնապէս եւ որմէ կ'ապրուի նամանաւանդ պիտուորականութեան եռանդը, անհրաժեշտ է որ Ազգային Մարմինները կարենան փափկութեամբ եւ մեծ պոռնութեամբ մշակել յարաբերութիւն այդ շրջանակներուն հետ:

Է. Բաղաքացիական գիտակցութիւն մշակել ընդհանուր ժողովուրդին մէջ:

Ամենէն տխուրը պատահումը, որ մեր ժողովուրդը պահած է երկար ատեն ստորնացած վիճակի մը մէջ, հպատակի «րայա»-յի գաղափարն է եղած, թէպէտ պիտուորական ծառայութեան մասնակցելէն ի վեր այդ պատահումը բարեփոխուած է փոքր ի շատ, բայց վերջապէս յուրջ ջանքերու պէտք կայ տակաւին, հասկցնելու համար ժողովուրդին իր իրաւունքն ու պարտականութիւնները՝ հանդէպ պետութեան: Այս բանին համար օգտակար եւ կարեւոր են անշուշտ ասպարարութիւններ եւ նոյնիսկ դասախօսութիւններ, բայց ամենակարեւոր է որ ուղղակի ժողովուրդին կեանքին հետ առնչութիւն ունեցող, զոր օրինակ պիտուորագրութեան, ժառանգորդութեան, արքունի տրոց, տասանորդի եւ այլ իրաւական եւ պատժական օրէնքները՝ ազգային իշխանութեանց կողմէ նոյնիսկ թարգմանուելով մառնչելի պայմաններով հրատարակուին եւ տրուին ժողովուրդին:

Թէեւ գուցէ անպատեհ է ատելանել, բայց ատելորդ չնկատուի թող ըսել թէ այս կարգի հրատարակութիւնը նիւթական տեսակետով ռեւէ ծանրութիւն չեն պատճառել ազգային պիտունքին, թերեւս ընդհակառակն, այնքան մեծ է անոնց պէտքը եւ այնքան շատ ժողովուրդին փափաքը, զանոնք ունենալու համար:

Ը. Հայ գիւղացի ժողովուրդը գիտակ ընել քաղաքային հանգամանքներուն:

Տեսնուած է յաճախ որ վանապան շրջանակի օտարապի անձինք մանաւանդ, նպատակաւոր սուտեր տարածալնաւ են գիւղացի ժողովրդեան մէջ, քաղաքական կացութիւնը իրականէն տարբեր գոյնի տակ ցուցնելով, ասկէջ առաջ եկած են այլ եւ այլ անպատեհութիւններ, յուսում, արտագաղթի շարժումներ եւ այլն:

Առաջնորդարանք պէտք է կա՛մ կեղծութիւն հրաւիրելով գիւղացի քահանաները եւ գլխաւորները եւ կա՛մ շրջաբերական գրութեանց միջոցաւ պէտք տեսնուած ժամանակ տեղեկութիւններ հաղորդեն գիւղական հասարակութեանց, ժամանակի հանգամանքներու մասին, թէ՛ պոռնացնելու համար պիտենք անդէպ երկխոյնելու, թէ՛ պոռնափնտելու համար պիտենք փափուկ պարագայից առջեւ եւ թէ՛ այս կեղծութիւն վերջապէս տեղի չտալու համար այնպիսի վիճակներու, որոնք կը վնասեն ժողովուրդին բարօրութեան եւ անդորր կեցութեան:

Այս պէտքը այնքան ատելի անհրաժեշտ կը դառնայ գաւառային այն շրջանակներուն համար, որքան սակաւադէպ է հոն, լրագրաց մուտքը եւ մեծ կեղծութիւններու հետ յարաբերութեանց առիթը:

Ասոնք են մեր տեսութեամբ, գլխաւորաբար այն միջոցները, որոց գործադրութիւնը կարեւոր է, որպէսզի գաւառացի հայութեան ազգային կեանքը ներքինապէս լինի ուժեղ, պատու եւ արթուն, ընդհանրապէս ռեւէ ժամանակի համար, եւ մասնաւորապէս փոսնգաւոր նկատուած տոնները:

Ներկայ հայաստանական պատահարներու հանդէպ ասոնք անուղղակի միջոցներ են անշուշտ, վասնզի իբրեւ ներքին կայանկերպութեան եւ քաղաքացիական քաջութեան ստուարող պայմաններ ընդհանուր դարման մը

միայն կրնան հայթայթել անոնք այդպիսի ցաւալի արկածներու առջեւ, որոնք, պէտք է խոստովանիլ, որչափ արդիւնք են արտաքին կանխանկատեալ դիտումներու, նոյնքան հետեւանքն են նաեւ ներքին վստուծութեան, այսինքն քաղաքացիական ինկամ կեանքին:

Ներկայ հարստահարչական անկարգութեանց դէմ ապգովին ինքզինքնիս պաշտպանելու միակ միջոցն է, ըստ մեզ, հետեւեալն.

թ. Գիւղերու մէջ հայ պահակներու, եւ քաղաքներու հայ թաղերուն մէջ գիշերային հայ պահակներու կազմակերպութիւն:

Այս մասին աւելորդ կը տեսնենք պատճառաբանեալ ապացոյցներ յատաջ բերել, նկատելով որ խնդիրը չափապէս պարզ է, եւ պէտքը՝ հարկեցուցիչ: Միայն աւելորդ չլինի յիշել անցողաբար, թէ այս կարգի պահակներու եւ պահնորդներու հաստատումը պէտք է պաշտօնապէս ճանչցուի պետութենէն, եւ նոյնիսկ անկէջ հայթայթուի անոնց համար կարեւոր նկատուած վէներն ու պիտոյքները, քանի որ այս մասին երբ տարբեր կարգադրութիւններ լինեն, կրնան սխալ հասկացողութեանց եւ անպատեհութեանց ծնունդ տալ:

Այս ամէնէն դուրս ինքնապաշտպանութեան կամ ինքնօգնութեան համար, կարելի է եւ կարեւոր նոյնիսկ, պարագայից համեմատ կատարել տեղւոյն եւ միջավայրին յարմար կարգադրութիւններ, որոց մասին աւելորդ կը յամարինք խօսել հոս, քանի որ ժամանակն ու պարագաները միայն կրնան թելադրել այդ ամէնը:

Վերջացնելով մեր տեղեկագիրը, չունինք յաւակնութիւն ամբողջովին պատկերացուցած ըլլալու մեր պէտքերն ու պահանջներն, բայց կը խորհինք թէ՛ ըսինք անկեղծութեամբ եւ անվերապահ կերպով, ինչ որ մեր առօրեայ կենաց պցացումը եւ մեր պաշտօնավարութեան փորձառութիւնը ըսել տուին մեզ:

Տեղեկագրիս Բ բաժինն մէջ կատարած թելադրութիւններէն մէկ քանին գործադրուած են շատ անգամ, մեր շրջանակին մէջ, եւ գոհացուցիչ արդիւնքի իսկ յանգած, իսկ միւսները, ինչպէս նաեւ այն ամէնքը զորս ներկայացուցած ենք Ա բաժինն մէջ, արտայայտութիւնն են ընդհանուր բաղձանքներու եւ յուրջ նկատողութիւններէ եւ կարծեաց փոխանակութիւններէ վերջ կապմուտ համոզմանց:

Մաղթելով որ բազմաառանց Հայ Ժողովրդեան կեանքի անդորրութեան եւ բարելաւման մասին Ազգային Պատրիարքարանիդ սոյն կենսական եւ յիշատակելի ձեռնարկը պսակուի գոհացուցիչ յաջողութեամբ:

Խորին յարգանաց հաւատաւորօք եմք. նախագահ Խառն Ժողովոյ.

Առաջնորդ Սեբաստիոյ. [Սու.] Թորգոմ Եպիսկոպոս

Դիւան Արօնական Ժողովոյ.

Ատենապետ [Սու.] Թէոփիլէ Բին. Օտապաշեան,

Ատենադպիր [Սու.] Իրաւափառ Բին. Ալվապեան,

ԱՆԴԱՍԸ. Սու.] Մատթէոս Բին. Կրկեան, [Սու.] Կոստանդիանոս Բին. Բիւրքճեան, [Սու.] Թէոփիլէ Բին. Ծերուկեան, մէկ անդամ գիւղ, մէկ անդամ հրաժարած

Դիւան Բաղաքական Ժողովոյ.

Ատենապետ [Սու.] Ոսկան Արալան,

Ատենադպիր [Սու.] Միհրան Գ. Ղօնջէկիլեան

ԱՆԴԱՍԸ. [Սու.] Զ. Պ. Միհրան, [Սու.] Ո. Յ. Թուխէճեան, [Սու.] Ղ. Օ. Ղապարեան, մէկ անդամ բացակայ, մէկ անդամ հրաժարած

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ-ԲԵՄԱԿԱՆՔ

Ուր. 3 Դեկտ. 2004.- Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ հանդիսապետեց Ս. Սեւան եպս. Ղարիպեան:

Շր. 4 Դեկտ. 04.- Ընծայումն Ս. Աստուածածնի: Առաւօտուն Ս. Սեւան եպս. Ղարիպեանի գլխաւորութեամբ Միաբան Հայրեր ինքնաշարժերով իջան Գեքսեմանիի ձորը ու «Հրաշափառ»ով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածնայ Տաճար:

Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատուցց Ս. Սեւան եպս. Ղարիպեան:

Տ. Պարէտ Ծ. Վրդ. Երէցեան հանդիսապետեց բարերար Կիւլլապի Կիւլպէնկեանի եւ իր գերդաստանի ննջեցելոց տարեկան հոգեհանգստեան:

Կիր. 5 Դեկտ. Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Հանդիսապետն էր Ս. Արիս եպս. Շիրվանեան: Ժամարարն էր Տ. Թէոդորոս Արդ. Զաւարեան:

Ուր. 10 Դեկտ.- Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ հանդիսապետեց Ս. Սեւան եպս. Ղարիպեան:

Շր. 11 Դեկտ.- Առաւելոցն Թաղէութիւն Բարբաղիմէութի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Տ. Նորայր Արդ. Գազազեան:

Կիր. 12 Դեկտ. 04.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ձախակողմեան դասին մէջ գտնուող Ս. Աստուածածնայ խորանին վրայ: Ժամարարն էր Տ. Հայկազուն Արդ. Եղիայեան:

Շր. 18 Դեկտ.- Նիկողայոսի Սխանչեւագործին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Մակարայ մատրան մէջ, երկու օրեր առաջ գուգադիպած հարցն եզրափակելու տօնին առիթով: Ժամարարն էր Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան:

Վերաբերումը կատարուեցաւ ներքին գաւթին մէջ գտնուող Ս. Նիկողայոսի Սեղանին վրայէն:

Կիր. 19 Դեկտ. 04.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Հանդիսապետն էր Ս. Արիս եպս. Շիրվանեան: Ժամարարն էր Տ. Բագրատ Արդ. Պուրնէֆեան:

Դշ. 21 Դեկտ. 04.- Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ հանդիսապետեց Ս. Արիս եպս. Շիրվանեան:

Դշ. 22 Դեկտ. 04.- Յղութիւն Ս. Աստուածածնի ի յԱննայէ: Առաւօտուն, Ս. Արիս եպս. Շիրվանեանի գլխաւորութեամբ Միաբան Հայրեր ինքնաշարժերով իջան Գեքսեմանիի ձորը ու «Հրաշափառ»ով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածնայ Տաճար: Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Տիրամօր Սուրբ Գերեզմանին վրայ մատուցց Ս. Արիս եպս. Շիրվանեան:

Ուր. 24 Դեկտ. 04.- Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Շր. 25 Դեկտ. 04.- Ս. Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Տ. Էմմանուէլ Արդ. Աթաշանեան:

Վերաբերումը կատարուեցաւ Մայր Տաճարի դասին մէջ Սուրբին նկարով կառուցուած շարժական Սեղանին վրայէն:

Կիր. 26 Դեկտ. 04.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ աջակողմեան դասին մէջ գտնուող Ս. Աստուածածնայ Սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Տ. Ընծանուէր Արդ. Բարախանեան:

Շր. 1 Յուն. 05.- Արգարտութեամբ: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Տ. Իսահակ Արդ. Մինասեան:

Կիր. 2 Յուն. 05.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Սեւան եպս. Ղարիպեան: Ժամարարն էր Տ. Ղեւոնդ Արդ. Յովհաննիսեան:

Դշ. 5 Յուն. 05.- Պատրիարք Սրբազանը նախագահեց Մայր Տաճարին մէջ պաշտուած Աւագ Տօներու առաջին հանդիսաւոր նախատեսակին, որմէ ետք Միաբանութիւնը Ս. Աթոռոյ «Օրհնեցէ՛ք զՏէր» շարականի երգեցողութեամբ բափօրով բարձրացաւ Պատրիարքարան:

Եշ. 6 Յուն. 05.- Ս. Դաւթի Մարգարէին եւ Յակոբայ Տառնեղորք: (Տօն Առաւելական Ս. Աթոռոյս Ս. Երուսաղէմի):

- Ըստ սովորութեան, առաւօտեան ժամերգութեան ընթացքին, Պատրիարք Սրբազան Հայրը, շուրջաւ եւ եմփիորոն գգեցած բարձրացաւ Տառնեղորք Աթոռի պատուանդանին ուր մնաց մինչեւ ժամերգութեան աւարտը, եւ ընդունեց Միաբանութեան եւ դպիրներուն շնորհաւորութիւնները: Լուսարարապետ Տ. Նուրհան Արք. Մանուկեան «Գրիստոս Աստուած մեր» մաղթանքի ընթացքին մասնաւոր բարեմաղթութիւններ ըրաւ նորին Ամենապատուութեան երկար եւ բարօր

կենաց համար: Օրում հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Աւագ Սեղանին վրայ մատոյց եւ քարոզեց Լուսարարապետ Սրբազանը: «Հայր Մեր»-էն առաջ Պատրիարք Սրբազան Հայրը նախագահեց Ս. Աթոռոյս հանգուցեալ Պատրիարքաց հոգիներուն համար կատարուած հոգեհանգստեան պաշտամունքին:

Ուր. 7 Յուն. 05.- Պատրիարք Սրբազան Հայրը նախագահեց Մայր Տաճարին մէջ պաշտուած Ս. Ստեփանոսի նախատօնակին: Տօնին բուրվառակիր վարդապետներն էին Կորիւն Արդ. Բաղդասարեան եւ Տ. Էմմանուէլ Արդ. Աթաշանեան:

Շր. 8 Յուն. 05.- Արքայն Ստեփանոսի նախասարկաւագին եւ Առաջին Մարտիրոսին: Առաւօտեան ժամերգութեան աւարտին Սուրբ Աթոռոյս քարեշէնքի Սարկաւագները եւ ուրարակիրները, երկու բուրվառակիր վարդապետներ, մարգարտագարդ սաղաւարտներով եւ տապանակ ու բուրվառ ի ձեռնին կատարեցին «Սարկաւագաց հանդէսը»: Արարողութեան նախագահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Աւանդատան մէջ Ս. Ստեփանոսի խորանին վրայ: Ժամարարն էր Տ. Բագրատ Արդ. Պուրնէճեան:

- Գիշերասկիզբին ժառանգաւորաց վարժարանի նաշասրահին մէջ տեղի ունեցաւ Միաբանական ընթրիք՝ Սարկաւագաց Տօնին առթիւ:

Ժառանգաւոր Սաները երգեցին «Սիրտ ի Սիրտ» ֆայերգը. դպրոցին տնտէշը Պարէտ Ծ. Վրդ. երէցեան կատարեց բացման խօսքը, կենաց առաջարկելով Սարկաւագաց եւ Պատրիարք Հօր: Սարկաւագապետներէն խօսեցաւ Տ. Կորիւն Արդ. Բաղդասարեան, սարկաւագներու անունով խօսեցաւ Աւետիք Սրկ. Ալէճեան:

Ուսուցիչներու անունով խօսեցաւ Պրն. Սեդրակ Երկանեան, նաեւ ծայնամարդութեան Հրեայ ուսուցիչ՝ Ճէյ Շիր. Պատրիարք Սրբազանը ըրաւ իր փակման խօսքը եւ հանդէսը վերջացաւ Պահպանիչով:

Կիր. 9 Յուն. 05.- Ժամերգութիւնը եւ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետաց: Ժամարարն էր Տ. Պարէտ Ծ. Վրդ. երէցեան:

- Գլխաւոր Առաքելոց նախատօնակին հանդիսապետեց Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան:

Բշ. 10 Յուն. 05.- Ա. Առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօլոսի: Մայր Տաճարի Ս. Պետրոսի վերնամատրան մէջ Ս. Պատարագը մատոյց Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շէրպէճեան:

- Կէսօրէ ետք, Պատրիարք Սրբազան Հայրը «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Մայր

Տաճար, ուր Որդւոց Որոտման տօնի հանդիսաւոր նախատօնակին նախագահելէ ետք, Ս. Աթոռոյ «Որ էնն յէութեան» շարականի երգեցողութեամբ Միաբանութիւնը բափօրով բարձրացաւ Պատրիարքարան:

Գշ. 11 Յուն. 05.- Տօն Արքայն Որդւոցն Որոտման: Մայր Տաճարի Ս. Պատարագը մատոյց եւ քարոզեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը: Առընթերակայ վարդապետներն էին Տ. Թէոդորոս Արդ. Զաֆարեան եւ Տ. Աւետիս Արդ. Իփրանեան: Բուրվառակիր վարդապետներն էին Տ. Նորայր Արդ. Գազազեան եւ Տ. Իսահակ Արդ. Մինասեան:

Պատրիարք Սրբազան Հայրը ամպհովանիի տակ խաչափայտի մասունք ի ձեռնին, նախագահեց եռադարձ մեծահանդէս բափօրին: Որմէ ետք, ըստ պատշանի ծնկաչոք «Տէր Ողորմեա» երգուեցաւ:

Ապա Միաբանութիւնը եւ ժողովուրդը բափօրով Ս. Աթոռոյ «Որ էնն էութեան» շարականի երգեցողութեամբ բարձրացան Պատրիարքարան: Պատրիարք Սրբազան Հայրը, օրհնուած ճշխար բաժնեց բոլորին, փակելով շարքը Աւագ Տօներուն:

Եշ. 13 Յուն. 05.- Իրիկնադէմին, Պատրիարք Սրբազան Հայրը եւ Միաբանութիւնը ներկայ եղան ժառանգաւորաց վարժարանի մեծ սրահին մէջ տեղի ունեցած «Կաղանդի» հանդէսին:

Ուր. 14 Յուն. 05.- Կաղանդ. Նոր Տարի. Ըստ Հին Տամարի: Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց եւ քարոզեց ժամօրհնող Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան:

Ապա Միաբանութիւնը եւ ժողովուրդը բարձրացան Պատրիարքարան, երգելով Ս. Աթոռոյ Մաղբերգը: Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի աշակերտներէն մին ծաղկեփուռէ մը ներկայացնելով, գողտրիկ ուղեւոր մը կարդաց, իսկ ժառանգաւորաց Վարժարանի Հայաստանէն եկած սաներէն մին արտասանեց «Կեանքիս Օրերն» Բերբուածը Պատրիարք Սրբազան Հօր: Նորին Ամենապատուութիւնը ըրաւ իր պատշան խօսքը եւ բաժնեց նարինջ:

Շր. 15 Յուն. 05.- Ա. Բարսեղի Հայրապետին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Դիլսաղի: Ժամարարն էր Տ. Աւետիս Արդ. Իփրանեան:

Կիր. 16 Յուն. 05.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան: Ժամարարն էր Տ. Թէոդորոս Արդ. Զաֆարեան:

Գշ. 18 Յուն. 05.- Զրազայոյց Ա. Ծննդեան: Առաւօտուն ժամը 9.30ին Պատրիարք

Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը նամբայ ելաւ դէպի Բեթղեհէմ:

Ճամբու կէսին, Յունաց Ս. եղիա վանքին առջեւ դիմաւորութեան եկած էին Պէյրճալայի, Պէյր Սահուրի քաղաքացիները, Բեթղեհէմի փոխ-քաղաքացիները եւ պետական ներկայացուցիչները:

Իսրայէլեան հինգ ոստիկան ձիաւորներ ընկերակցեցան Պատրիարք Սրբազան Հօր ինքնաշարժին երկու կողմերէն, մինչեւ Ռաֆէլի գերեզմանը, որմէ ետք թափօրը Պաղեստինեան չորս ձիաւորներով առաջնորդուեցաւ դէպի Բեթղեհէմ:

Քաղաքի մուտքին Հայ երիտասարդաց Միութեան, Հայ Մարմնակրթական ընդհանուր Միութեան, եւ յոյն Օրթոտոքս համայնքի, Սալէզեան եւ Սէյնթ Ժօզէֆ Աղջկանց վարժարաններուն սկաւտական խումբերը. թափօրը առաջնորդեցին դէպի Ս. Ծննդեան հրապարակը, ուր դիմաւորութեամբ Բեթղեհէմի ընդհանուր ոստիկանապետէն, քաղաքացիներէն ու ներկայացուցիչներէն, կազմուեցաւ թափօր, միաբանութեան անդամներով եւ ժառանգաւորաց սաներով:

«Խորհուրդ Մեծ» շարականի երգեցողութեամբ թափօրը բարձրացաւ Ծննդեան Տաճարի Հայկական վանքը:

- Յետ միջօրէի ժամը 2ին Պատրիարք Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ «Հրաշափառ»ով մուտք կատարուեցաւ Ս. Ծննդեան Տաճարէն դէպի Ս. Այրը: Զրազալոյցի Ս. Պատարագը Ս. Այրին մէջ մատուցանեց Անթիլիասէն ուխտաւորաբար եկած Տ. Եղիշէ Ծ. Վրդ. Մաննիկեան:

Դիշերուան ժամը 10ին վերսկսան արարողութիւնները:

Կէս գիշերին պետական ներկայացուցիչներու մասնակցութեամբ, եւ Պատրիարք Սրբազան Հօր նախագահութեամբ, Միաբանութիւնը իջաւ Ս. Ծննդեան Այրը:

- Պատրիարք Սրբազանը տուաւ իր պատգամը: Արարողութեան աւարտին հիւրերը շնորհաւորեցին Պատրիարք Սրբազան Հայրը եւ մեկնեցան:

Դշ. 19 Յուն. 05.- Տօն Ծննդեան եւ Աստուածայայտութեան: Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց եւ քարոզեց Գերմանիայէն ուխտաւորաբար եկած Տ. Օշական Վրդ. Կիւկիւլեան: «Ջրօրհնէք»ի արարողութեան հանդիսապետեց Անթիլիասէն ուխտաւորաբար եկած Տ. Եփրեմ Արք. Թապաւեան: Լուսաղէմին բոլորը բարձրացան Հայոց Տեսչարան: Բակին մէջ կը կարդացուի Ս. Ծննդեան Աւետարանը,

եւ կ'երգուի «Փառք ի Բարձունս» եւ Միաբանութիւնը կը վերադառնայ երուսաղէմ:

- Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ Ս. Գերեզմանին վրայ կը պատարագէ Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շէրպէթեան եւ կը կատարուի «Ջրօրհնէք»ի արարողութիւն: Արարողութիւնները կ'աւարտին Տաճարին Տեսչարանին մէջ Ս. Ծննդեան Աւետարանի ընթերցումով եւ «Փառք ի Բարձունս»ի երգեցողութեամբ: Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց եւ «Ջրօրհնէք»ի արարողութեան հանդիսապետեց Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շէրպէթեան:

Եշ. 20 Յուն. 05.- Յիշատակ Մեռելոց: Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց Աւագ Թարգման Տ. Գուսան Վրդ. Այնանեան:

Եր. 22 Յուն. 05.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղիք: Ժամարարն էր Տ. Օշական Վրդ. Կիւկիւլեան:

Կիր. 23 Յուն. 05.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի ձախակողմեան դասին մէջ գտնուող Ս. Աստուածածնայ Սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Տ. Գուսան Վրդ. Այնանեան:

Դշ. 25 Յուն. 05.- Նախատօնակին Ս. Յակոբ նախագահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Դշ. 26 Յուն.- Տօն Անուանակոչութեան Տաճան: Լուսարարապետ Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճար: Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատուցեց եւ քարոզեց Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան:

Դէպի վանք դարձին, Հայոց Թաղի մուտքէն Միաբանութիւնը «Լոյս ի Լուսոյ» շարականը երգելով բարձրացաւ Պատրիարքարանի դահլիճը, ուր Պատրիարք Սրբազան Հայրը նախագահեց «Տօրհնէք»ի արարողութեան: Ներկաները ստացան նորիճ: Ապա Միաբանութիւնը «Խորհուրդ Մեծ» երգելով իջան Միաբանական սեղանատուն, ուր եւս «Տօրհնէք» կատարելով մասնակցեցան աւանդական «հարիսայի» նաշին:

- Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Տ. Սեւան Եպս. Ղարիպեան:

Եշ. 27 Յուն. 05.- Տօն Ծննդեան Ս. Յովհաննու Կարապետին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Կարապետի խորանին վրայ: Ժամարարն էր Տ. Նորայր Արդ. Դազագեան:

Եր. 29 Յուն. 05.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղիք: Ժամարարն էր Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան:

Կիր. 30 Յուն. 05.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր

վերնամատրան մէջ: Հանդիսացեալ էր Տ. Սեւան եպս. Ղարիպեան: Ժամարարն էր Տ. Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան:

Շր. 5 Փետր.- Արքեպ. Հայրապետացն Աթանասի եւ Կիւրգի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Տ. Էմմանուէլ Արդ. Աթաջանեան:

Կիր. 6 Փետր.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Էջմիածին: Ժամարարն էր Տ. Կորիւն Արդ. Բաղդասարեան:

Շր. 12 Փետր.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Տ. Իսահակ Արդ. Մինասեան:

Կիր. 13 Փետր.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն մեր վերնամատրան մէջ: Հանդիսացեալ էր Տ. Արիս եպս. Շիրվանեան: Ժամարարն էր Տ. Ընծանուէր Արդ. Բարսիսանեան:

Շր. 19 Փետր.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Տ. Ղեւոնդ Արդ. Յովհաննիսեան:

Կիր. 20 Փետր.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի ձախակողմեան դասին մէջ գտնուող Ս. Աստուածածնի Սեղանին վրայ: Ժամարարը եւ Բարոզիչն էր Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շէրպէթեան:

Շր. 5 Փետր.- Երեկոյեան ժամերգութեան աւարտին, ընծայեալ Տրց. Արմէն Սինանեան խորտաւիլակութեամբ Տ. Արիս եպս. Շիրվանեանի, աւըրբերակայութեամբ Տ. Բագրատ Արդ. Պուրնէֆեանի եւ Տ. Նորայր Արդ. Գազազեանի, ծնրագնաց յառաջացաւ Սուրբ Էջմիածին եկեղեցւոյ դուռնէն դէպի ատեանը, ուր բազմած էր ձեռնադրիչ Սրբազան Պատրիարք Հայրը:

Ընծայեալը ձեռնադրիչ Սրբազան Պատրիարք Հօր հարցումներուն պատասխանելով նշեց Ուղղափառ եկեղեցւոյ կողմէ նշուեալ «չար աղանդներն ու հերձուածողները», յայտարարեց «աշակերտիլ եւ հետեւիլ» Հայաստանեայց եկեղեցւոյ Ուղղափառ դաւանութեան եւ Սրբազան Հայրապետներուն, եւ արտասանեց հաւատոյ հանգանակը:

Կիր. 6 Փետր.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Էջմիածին ժամարարն էր Տ. Կորիւն Արդ. Բաղդասարեան: Ս. Պատարագի ընթացքին խորտաւիլակ Սրբազան Հօր եւ աւըրբերակայ վարդապետներու ուղեկցութեամբ ընծայեալը առաջնորդուեցաւ փոքր ատեան: Աւետարանը հանրութիւյ յետոյ ընծայեալը բարձրացաւ Աւագ խորան եւ կատարուեցաւ

ձեռնադրութեան արարողութեան առաջին մասը, որու ընթացքին ընծայեալը ի նշան աշխարհէ հրաժարման դարձաւ դէպի ժողովուրդը՝ բազուկները վեր բռնած, այնուհետեւ կատարուեցան Աւետարանական համապատասխան ընթերցումները եւ աղօթքները:

Սուրբ Պատարագը շարունակուեցաւ մինչեւ «Ողջոյնի» պահը: Ապա, երգեցողութեամբ Աւագ խորան բերուեցաւ Սուրբ Միւռոնը, որով օծուեցաւ ընծայեալի նակատը, աջ եւ ձախ ափերը: Օծման արարողութեան ընթացքին ձեռնադրող Պատրիարք Սրբազանը ընծայեալին օծեց Տէր Վահագն Քահանայ անունով: Նոր ձեռնադրեալին տրուեցաւ պատարագելու իշխանութիւն (Սկիհ): Ապա Բաղանայական ձեռնադրութիւն ստացած ընծայեալը տուաւ իր անդրանիկ օրհնութիւնը եկեղեցւոյ մէջ հաւաքուած բազմութեան: Օծման արարողութենէն յետոյ Պատրիարք Սրբազանը տուաւ իր յորդորական խօսքը:

Նորընծայ Բաղանայ իր «Քառասունի» պատրաստութեան շրջանը պիտի անցնէ Բեթղեհէմի Ս. Ծննդեան Տաճարին Հայոց Վանքին մէջ:

Ուր. 25 Փետր.- Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ Նախագահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Շր. 26 Փետր.- Ս. Սարգսի Զօրավարին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Սարգսի մատրան մէջ: Ժամարարն էր Տ. Գուսան Վրդ. Ալեանեան: Ըստ սովորութեան կատարուեցաւ Հոգեհանգստեան պաշտօն, հանգուցեալ ազգային

բարերար Գալուստ Կիւլպէնկեանի եւ իր ծնողաց Սարգսի եւ Տիրուհւոյ եւ գերդաստանի ննջեցելոց հոգիներուն ի հանգիստ: Նախագահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

- Տեառնընդառաջի մեծահանդէս նախատօնակին, «Անդաստանին» եւ մոմավառութեան նախագահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

- Դիշերասկիզբին Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ «Եկեղեցի»ի եւ Հսկման կարգը: Հանդիսացեալ Տ. Սեւան եպս. Ղարիպեան:

Կիր. 27 Փետր.- Տեառնընդառաջ: Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ մատոյց եւ Բարոզեց Տ. Սեւան եպս. Ղարիպեան:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆՔ

ԴՂ. 22 Դեկտ. 2004.- Ծննդեան տօնակատարութիւններու նախօրեակին, Բեթղեհէմ եւ Երուսաղէմ քաղաքներու մէջ տեղի ունեցաւ «Վասն Կենաց եւ Խաղաղութեան» իտալական համերգաշարը: Ընդառաջելով Երուսաղէմի քաղաքացիներու Լուփոլիմաճիի հրաւերին, Պատրիարք Սրբազան Հայրը ներկայ գտնուեցաւ Իտալիայէն ժամանած նուագախումբի եւ անոր ընկերակցող Սլովակիոյ երգչախումբի համերգին: Պատրիարք Սրբազան Հօր կ'ընկերակցէին Արիս Եպս. Ծիրվանեան, Գուսան Վրդ. Ալեանեան եւ Իսահակ Արդ. Մինասեան: Համերգը կայացաւ Երուսաղէմի Թաւրոնին մէջ, ուր ներկայ էին Իտալիոյ պետական, քաղաքական եւ մշակութիւն ներկայացուցիչներ:

ԵՂ. 23 Դեկտ.- Նոր Տարւոյն եւ Ս. Ծնունդի առիթով Երուսաղէմի հոգեւոր պետերը միասնաբար թափօրով մեկնեցան դէպի Ռամալլա քաղաք: Պաղեստինի Առեւտրային Կառավարութիւնը՝ ներկայութեամբ Նախագահին, Վարչապետին եւ Խորհրդարանի Նախագահին, հիւրասիրութեամբ պատուեց հիւրերը: Ծնորհաւորութենէն յետոյ, ամէնէն միասնաբար այցելեցին Պաղեստինի Ինքնավար Իշխանութեան առաջին նախագահ Եսսեր Արաֆատի գերեզմանին: Պատրիարք Սրբազան Հօր կ'ընկերակցէին Արիս Եպս. Ծիրվանեան, Գուսան Վրդ. Ալեանեան եւ Իսահակ Արդ. Մինասեան:

ԲՂ. 27 Դեկտ.- Կաթոլիկ եւ Բողոքական Եկեղեցիներու Ս. Ծննդեան տօնին առիթով, Ս. Յակոբեանց Միաբանութիւնը գլխաւորութեամբ Պատրիարք Սրբազան Հօր, շնորհաւորութեան գնաց Ֆրանչիսկեան Կիւսթօտին, Լատինաց Ամեն. Պատրիարքին, ուր հաւաքուած էին միւս յարանուանութեանց ներկայացուցիչներ եւ: Այնուհետեւ, Պատրիարք Սրբազան Հայրը ընկերակցութեամբ Արիս Եպս. Ծիրվանեանի եւ Իսահակ Արդ. Մինասեանի շնորհաւորութեան գնաց Պապական Նուիրակին:

ԵՂ. 30 Դեկտ.- Իսրայէլի նախագահ Մօշէ Քացաւի կողմէ, ի պատիւ Քրիստոնեայ Համայնքներու կրօնապետներուն, նախագահական ապարանքին մէջ կազմակերպուած Նոր Տարւոյն հիւրասիրութեան մասնակցեցաւ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Արիս Եպս. Ծիրվանեանի, Սեւան Եպս. Ղարիպեանի եւ Գուսան Վրդ. Ալեանեանի:

ԲՂ. 3 Յունիս. 2005.- Աւստրիոյ Ընդհանուր եւ Լիազօր դեսպան Տէր. Քրէթ Էնկլիի նախաձեռնութեամբ, մտերմիկ հանդիպում տեղի ունեցաւ Աւստրիոյ Ազգային Ժողովի նախագահ Տէր. Բրոֆ. Անդրէաս Խօլի եւ Պատրիարք Սրբազան Հօր միջեւ: Տէր եւ Տիկին Խօլ պաշտօնական այցով Իսրայէլ կը գտնուէին: Անոնք մասնաւոր հետաքրքրութեամբ

ցանկացան մօտիկէն ծանօթանալ Հայ Եկեղեցւոյ հոգեւոր եւ մշակութային ժառանգութեան, ի մասնաւորի այցելեցին Ս.Թորոս Եկեղեցւոյ Ձեռագրատուն:

ԴՂ. 12 Յունիս.- Բեթղեհէմի շրջանի Իսրայէլեան զինուորական Իշխանութեան ներկայացուցիչներ Հայկական Ծնունդի նախապատրաստութեան եւ շնորհաւորամքի առիթով Պատրիարք Սրբազան Հօր այցելութեան եկան:

ԵՂ. 13 Յունիս.- Պաղեստինի Ինքնավար Իշխանութեան նորընտիր նախագահ Մահմուտ Ապպասի ընտրութեան առիթով, Երուսաղէմի հոգեւոր պետերը միասնաբար մեկնեցան դէպի Ռամալլա քաղաք: Ներկայներուն տրուած մամլոյ ասուլիսի ժամանակ, Յունաց եւ Լատինաց Պատրիարքներէն ետեւ, Պատրիարք Սրբազան Հայրը իր շնորհաւորանքները քերտաւ յանուն Միաբանութեան եւ համայնքին: Պատրիարք Սրբազան Հօր կ'ընկերակցէին Արիս Եպս. Ծիրվանեան, Գուսան Վրդ. Ալեանեան եւ Իսահակ Արդ. Մինասեան:

ԵՂ. 15 Յունիս.- Կէսօրէ առաջ, Ռամալլա քաղաքի մէջ, Պաղեստինի Ինքնավար Իշխանութեան նորընտիր նախագահ Մահմուտ Ապպասի երդման արարողութեան ներկայ գտնուեցան Երուսաղէմի հոգեւոր պետերը: Բացի Պաղեստինեան Օրէնսդրական Ժողովի անդամներէն, Նախագահական ապարանքին մէջ ներկայ էին հարիւրաւոր օտարերկրեայ պետական եւ քաղաքական ներկայացուցիչներ: Երդման արարողութենէն ետեւ, Պատրիարք Սրբազան Հայրը ընկերակցութեամբ Իսրայէլի մէջ Միացեալ Նահանգներու նախկին Դեսպան Պրն. Նեյտարդ ձէրէնեանի, Արիս Եպս. Ծիրվանեանի եւ Իսահակ Արդ. Մինասեանի անձնապէս շնորհաւորեց Պաղեստինի նորընտիր նախագահը:

ԲՂ. 17 Յունիս.- Ընդառաջելով Երուսաղէմի քաղաքացիներու Լուփոլիմաճիի հրաւերին, 2005 Նոր Տարւոյն առթիւ, Քաղաքացիութեան մէջ կազմակերպուած հիւրասիրութեան ներկայ գտնուեցաւ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Արիս Եպս. Ծիրվանեանի, Գուսան Վրդ. Ալեանեանի եւ Իսահակ Արդ. Մինասեանի: Արարողութեան ներկայ էին Ս.Քաղաքի հոգեւոր պետեր, համայնքապետեր, հիւպատոսներ եւ այլ պետական անձեր:

Ուրբ. 21 Յունիս.- Հայոց Ս. Ծննդեան տօնի առիթով Պատրիարքարան շնորհաւորամքի եկան Լատինաց Ամեն. Սրբազան Պատրիարքը եւ Ֆրանչիսկեան փոխ-Քուստոսը իրենց անդամներով, եւ Կաթոլիկ եւ Բողոքական, Հապէշ, Ղպտի եւ Ասորի Ուղղափառ Եկեղեցիներու հոգեւոր պետեր եւ ներկայացուցիչներ: Պապական նուիրակ եկաւ իր անդամներով:

ԲՂ. 24 Յունիս.- Նոյնպէս շնորհաւորամքի եկան Քաղաքացիութեան եւ Կրօնի նախարարութեան ներկայացուցիչներ:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ԾՆՈՒՆԴԻ ՅԱՃԱԽՈՐԴՆԵՐ

Ծնունդի Յանախորդներ կը կոչենք այն ֆրիստոնեաները որոնք պարտականութիւն կը զգան, եւ կամ զիջում ու շնորհ կ'ընեն, տարին մէկ-երկու անգամ եկեղեցի երթալու:

Յատկանշական է աշխարհական անձի մը յանդիմանական արտայայտութիւնը այսպիսիներուն նկատմամբ, եւ անոր ազդարարութիւնը եկեղեցւոյ պաշտօնեաներուն, որոնք իրենց ծանուցումներով եւ ծխականներուն դրկուած հրաւիրագրերով կը խնդրեն անոնց մասնակցութիւնը եկեղեցւոյ պաշտամունքներուն:

Այլըր Պրաուն, Բրիտանացի թատերական ֆննադատ մը, այս երեւոյթները ի մտի ունենալով կը գրէ.-

Ծնունդին եկեղեցի գացողներ կը լեցնեն նստարանները որոնք առ հասարակ պարապ կը մնան: Շատեր եկեղեցի կ'երթան միայն մեծ տօներուն եւ հանդիսական օրերուն:

Ասիկա խաբէութիւն է: Ուրիշ կերպ կարելի չէ մտածել: Այսպէս ընել՝ կը նշանակէ եկեղեցին գործածել անձնական ֆմահանոյֆիդ համաձայն: Այն որ կը հաւատայ իր եկեղեցիին, պէտք է իր հաւատքը արտայայտէ ամէն շաբաթ, եւ ոչ թէ միայն այն ատեն երբ իր տրամադրութիւնը արթննայ եւ իր զգացումները զինք մղեն եկեղեցի երթալու Ծնունդին եւ Ջատկին: Ոմանք եկեղեցին կը գործածեն մկրտութիւն կատարել տալու, ամուսնութիւն եւ թաղման արարողութեանց ներկայ գտնուելու համար: Անկէ անդին չեն մօտենար Աստուծոյ տունին:

Ասիկա գեղծարարութիւն է: Ու վարկաբեկիչ վերաբերմունք մը եկեղեցւոյ գոյութեան ու նպատակին նկատմամբ:

Անոնք որոնք պիտի չենթարկուին կամ չեն հանդուրժեր եկեղեցական կարգապահութեան, տիսիբլինին, առնուազն պարկեշտ պէտք է գտնուին յափշտակողներ չը դառնալու եկեղեցւոյ պարգեւած առանձնաշնորհումներուն:

Եթէ Հաւատքը անիմաստ բան է անոնց համար, եւ եթէ արժանի չեն նկատեր իրենց ուշադրութիւնը կեդրոնացնել Հաւատքին վրայ՝ սովորական եւ անհրապոյր Կիրակիներուն (չյիշելով տակաւին շաբաթուան միւս օրերը), ինչպէ՞ս կրնան, այդ անտարբեր ու պատեհապաշտ հոգիները, իրաւունք տալ իրենք իրենց, մասակցելու հանդիսական օրերու հրապոյրին եւ ուրախութեանց:

Հոգեւորական մը ըլլալու պէտք չկայ, մատնանշելու համար անտրամաբանական վերաբերմունք մարդոց, որոնք ըստ կամս կ'օգտագործեն կրօնքը, հաւատքը, եկեղեցին, պարբերաբար զանոնք գործածելով բայց առ հասարակ անտարբեր մնալով:

Ի՞նչ քացատրութիւն կրնան տալ իրենց վարմունքին, երբ մկրտութեան եւ ամուսնութեան համար եկեղեցիին կը դիմեն, եւ անկէ յետոյ կը մոռնան զայն, չեն մասնակցիր Կիրակնօրեայ պաշտամունքներուն, եւ կը դժկամակին անոր համեստ կարիքներուն իրենց օժանդակութիւնը տալու:

Մարդիկ ազատ են իրենք զիրենք ամբողջովին կտրելու կրօնէէն, հաւատէէն, եկեղեցիէն: Եւ եթէ այդպէս ընեն, անտրամաբանական պիտի չըլլայ իրենց արարքը: Բայց ողջմիտ դատողութեան սահմանէն դուրս կ'իյնայ՝ մէկ կողմէ ընդունիլ եկեղեցւոյ Սրբազան Խորհուրդները, եւ միւս կողմէ տարին

երկու անգամ պատահաբար ծունկի գալ անոնց առջեւ, ու յետոյ ամբողջովին մոռացութեան յանձնել զանոնք, տարուան միւս յիսուն Կիրակիներուն:

Կրօնքը, ոեւէ կրօնք, եթէ անիկա է՝ այն ինչ որ ինքը կը դաւանի թէ է, այնպիսի վեհագոյու բան մըն է, զոր կա՛մ պէտք է մերժես, այդ եզրակացութեան հասնելու համար հարկ եղած ֆննութիւնները, խորհրդածութիւնները, հաւաստումները կատարելէ յետոյ, եւ կամ պէտք է ընդունիս զայն պատշաճ նուիրումով: Այլապէս, զայն ընդունիլ եւ տնտնալ, անոր կապուիլ բայց անհարկի հոգեբով ժամաւաճառ ըլլալ, եւ մակերեսային համոզումով անոր շուրջը թափառիլ, այնպէս ինչպէս Ծնունդի Յանախորդները կ'ընեն, ինքզինք դնել է անտրամաբանական եւ գիտակցութենէ զուրկ կացութեան մը մէջ:

Ահա նմուշ մը ցաւալի այն մտայնութեան զոր կը յայտնաբերեն ծխականներուն ղրկուած Ծննդեան կարգ մը հրաւիրագրերը:-

Մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի Ծննդեան Տօնն է այսօր:

ԿԸ ԽՆԴՐԵՆՔ որ ներկայ գտնուիք պաշտամունքին. պիտի չուզէի՞ք թոյլ տալ որ Տէրը մասնակից ըլլայ այսօր մեր ուրախութեան:

Ո՞վ է խնդրողը, եւ որմէ՞:

Այլըր Պրաուն կը հարցնէ. «Պէտք է՞ր ինծի ըսուէր, հաստատապէս եւ

նոյնիսկ սպառնալից, թէ քրիստոնէական պատմութեան եթէ կը հաւատամ, ուրեմն գերագոյն առանձնաշնորհում մըն է որ ինծի կը տրուի՝ բաժին առնելու սփանչիլի վեհութեան մէջէն այս հոգեւոր առիթին՝ եւ թէ՛ ես աններելի յիմարութիւնը գործած պիտի ըլլամ կորսնցնելով պատեհութիւնը այսպիսի հաղորդութեան մը մասնակից լինելու»:

Այս տեսակ հրաւեր մը ստացողը եթէ անհաւատ մըն է, այն ատեն ան բացորոշ կերպով կը մերժէ կրօնքին հրաւերը եւ յանձն կ'առնէ իր արարքին հետեւանքները: Նուազագոյն պարկեշտութիւնը այս կը պահանջէ: Պրաուն կը շարունակէ.- «Եթէ ես ոեւէ չափով հաւատացող մըն եմ թէ Քրիստոս ապրեցաւ եւ մեռաւ մարդկութեան համար, եւ մարդուն փրկութիւնը կարելի դարձուց իր կրած չարչարանքներուն շնորհիւ, այն ատեն ես պարտիմ երկիւղահար մնալ հրաշալիքին դէմ այս խորհուրդին: Զիս պէտք է զգաստութեան հրաւիրել, ինծի յիշեցնելով իմ առանձնաշնորհումս, եւ պէտք է կարեւորութեամբ հրահանգել որ մասնակցիմ պաշտամունքներուն իբրեւ մէկ մասը իմ պարտականութեան եւ կարգապահութեան»:

Խնդրել որ հանին ներկայ գտնուիլ պաշտամունքներուն, ախտանիշ մըն է քրիստոնէական պարտողականութեան:

Թ.Ա.Մ.

ԱՄԱՆՈՐԸ՝ ՀԱՅՈՑ ԱՆՑԵԱԼԻ ԱՊՐՈՒՄՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Ամանոր, Տարեմուտ, Տարեգլուխ, Նոր Տարի, Կաղանդ բառեր են, որոնցմով կը յատկանշուի տարւոյն առաջին օրը: Այս օրերէն ամէնէն աւելի գործածական բառը Կաղանդն է: Կաղանդ բառը կը սերի լատիներէն Գալէնտաէ (Calendae) բառէն՝ որ իր կարգին կու գայ յունարէն գալիօ բառէն՝ կանչել նշանակութեամբ: Հին օրերուն, ամէն ամսագիտուն, ժողովուրդը կը հրաւիրուէր Հռոմի Կապիտոլի տանարը եւ քուրմ մը հանդէս գալով, հրաւիրեալներուն կը խօսէր այդ ամսուան ընթացքին կատարելի տօնակատարութիւններու մասին: Հոսկէ կու գայ կանչել բառին կապը կաղանդ բառին հետ: Կաղանդ բառը իր ներկայ իմաստով կը նշանակէ տարեգլուխ: Այդ պատճառով այս տօնը կը նշուի յատուկ հանդիսութիւններով եւ զանազան սովորութիւններով: Կաղանդ բառը, ըստ Հիւպշմանի, իր յունարէն ծագումով, կը նշանակէ ամսուայ առաջին օրը, որ հայերու համար պարգեւաշնորհման օր կը նկատուի, այդ պատճառաւ ալ այս օրուայ նուէրները կը կոչուին կաղանդչէֆ՝ կաղանդել (նուէր տալ) բառէն մեկնելով:

Անցեալի մէջ հայերու մօտ Նաւասարդ ամսուայ առաջին օրն էր Ամանորը: Նաւասարդ պարսկերէն կը նշանակէ Նոր տարի, իսկ հնդկերէն նաւ սարդան՝ կը նշանակէ ջուրերու տօն: Նաւասարդը հայկական առաջին ամիսն է: Հայոց տասներկու ամիսներն են՝ Նաւասարդ, հոռի, սահմի, տրէ, քաղոց, արաց, մեհեկան, արեգ, ահեկան, մարբերու, մարգաց, հրոտից: Հայկական հին աղբիւրները կը յիշատակեն նաեւ ամսուայ իւրաքանչիւր օրուայ անունը:

Նաւասարդեան տօնակատարութիւնները մեծաշուք կերպով կը կատարուէին Բագրեւանդ գաւառի Բագաւան կամ Դիցաւան գիւղաքաղաքին մէջ: Ըստ Ագաթանգեղոսի, Ամանորը ամբողջ հայութեան համար իրական մեծ ուրախութեան օր էր. «Յուրախութեան նաւասարդ աւուր»: Այս տօնախմբութիւններուն կը մասնակցէր արքայական տունը՝ իր աւագանիով, նախարարներ սեպուհներ ու ամբողջ ժողովուրդը: Այս տօնը մեծ նշանակութիւն ունէր հայերու համար: Տօնական այդ օրը յուշող յատուկ երգի մը պատառիկը հասած է մեզի՝ Գրիգոր Մագիստրոս մեծահամբաւ մատենագրի նամակներէն մէկուն մէջ.

«Ո տայր ինձ զծուխ ծխանի
եւ զառաւօտն նաւասարդի,
Զվագելն եղանց եւ զվարգելն
եղջերուաց.

Մեք փող հարուաք եւ թմրկի
հարկանէաք

Որպէս օրէն է թագաւորաց:»

Նաւասարդ ամիսը 11 Օգոստոսին կը սկսէր: Հայոց նոր տարին կը սկսէր 11 Օգոստոսին: Ըստ հայկական աւանդական աղբիւրներու, նոյն այդ շրջանին կը զուգադիպէր հունձի տօնը: Այդ օր Հայաստանի ամէն կողմէն ժողովուրդը կը հաւաքուէր Բագաւանի մէջ, ուր հունձի պտուղներէն զոհ եւ նուէր կը մատուցանէր: Դարձեալ ըստ հայկական աւանդական աղբիւրներու, հայոց Ամանորը կրկնակ տօնակատարութիւններով կը յատկանշուէր: Նոյն օրը տօնն էր նաեւ հայու Արամազդ եւ Անահիտ չաստուածներու, որոնք կը յիշատակուէին որպէս «դիցն ամանորա... դիցն վանորի»: Այսպէս՝ Նաւասարդեան

տօնակատարութիւնները, որոնք քանի մը օր կը տեւէին, հայերու համար ազգային համախմբութեան, միասնութեան եւ միակամ ոգիի արտայայտութեան առիթներ էին, որովհետեւ այդ աշխարհախումբ տօնակատարութիւնները իրենց բազմազանութեամբ եւ այլատեսակութեամբ կը վերակենդանացնէին հայրենական այնպիսի սովորութիւններ, արարողութիւններ, որոնք ամբողջ ազգը վերածած էին մէկ հօտի եւ մէկ հովիւի:

Հետագային, քրիստոնէութեան Հայաստան մուտքով, նաւասարդեան տօնակատարութիւններէն շատեր «քրիստոնէացած» կերպով մնացին մեր ժողովուրդի բարեպաշտական սովորութեանց եւ հաւատալիքներու մէջ: Այդ տօներէն են Տեառնընդառաջի Տէրնտասի հրավառութիւնը, բարեկենդանեան խաղերը, Համբարձման վիճակախաղերը եւ Վարդավառը: Ս. Աստուածածնի վերափոխման տօնի խաղողօրհնէքը եւս հին հունձֆի տօնէն մնացած յիշատակ մըն է: Քրիստոնէութեան ընդունումով՝ Նաւասարդ 1ի տօնը փոխարինուեցաւ Ս. Յովհաննէս Մկրտչի եւ Ս. Աթանազիոսի տօնով, զոր հաստատեց Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ՝ յատուկ հրահանգով մը. «Տօն մեծ հռչակել»:

Անշուշտ, դժուար է նշգրիտ կերպով ըսել, թէ մեր ժողովուրդը ե՞րբ սկսաւ 1 Յունուարին տօնել Նոր Տարին: Մէկ բան որոշ է, որ 1 Յունուարը որպէս Նոր տարւոյ սկզբնաւորութիւն՝ համեմատաբար աւելի վերջին ժամանակներու տնօրինութիւն մըն է: Հին տարիներուն, ազգերը տարբեր թուականներով եւ սովորութիւններով կը տօնէին Նոր Տարին: Բաբելացիները՝ կը տօնէին գարնան գիշերահաւասարին: Հրեաները երկու առիթներով կը տօնէին Նոր Տարին. առաջինը կրօնական

իմաստով՝ գարնան գիշերահաւասարին, իսկ երկրորդը՝ քաղաքական թշրին 1ին: Հռոմէացիները՝ 1 Մարտին: Բիւզանդացիները եւ ուրիշ յոյներ 1 Սեպտեմբերին: Նոյնպէս եւ ռուսերը մինչեւ 1699: Հին գերմանացիները՝ ձմեռուայ արեւադարձին: Հին պարսիկները՝ աշնան, Սասանեան շրջանէն սկսեալ՝ 21 Մարտին: Հնդիկները՝ գարնան գիշերահաւասարին (Մարտ) յաջորդող նոր լուսնին: Եթովպացիները՝ 12 Սեպտեմբերին, իսկ չինացիները 10 Դեկտեմբերին:

Նոր տարին 1 Յունուարին տօնելու սովորութիւնը Յուլեան (Յուլիոս Կեսար, Ն. Ք. 46) տոմարով հաստատուեցաւ: Քրիստոնէական եկեղեցին ինքը եւս 1 Յունուարը որպէս Նոր Տարի ընդունեց, սակայն բուռն կերպով դատապարտեց Հռոմի մէջ Նոր Տարուայ առիթով Յանոս չաստուածին նուիրուած աշխարհիկ հանդիսութիւնները, շուայտ խնջոյքներն ու անբարոյ դիմակախաղերով կատարուող տօնախմբութիւնները: Այս հեթանոսութենէն անցան Քրիստոսի Մենդեան տօնին՝ 25 Դեկտեմբերին: Այս աշխարհիկ խրախնամքներն ու դիմակախաղերը բաւական երկար ժամանակ մնացին Փրկչի ծննդեան տօնի ուղեկիցները: Այսօր գրեթէ դադրած են այդ սովորութիւնները. մնացած են միայն այդ բոլորի հետքերը: Կաղանդ պապան իր դիմակաւոր եւ այլանդակ պարերով, ընտանեկան խրախնամքները՝ մտերմիկ շրջանակի մէջ: Համաձայն գրաւոր աղբիւրներու՝ 1 Յունուարի տօնակատարութիւնները որպէս Ամանոր, ԺՁ դարուն ընդունեցին Եւրոպայի մէջ, Ֆրանսայի մէջ 1564ին, Հայաստանի մէջ 1575ին, Գերմանիոյ մէջ 1648ին, Ռուսաստանի մէջ 1699ին, Իտալիոյ մէջ 1750ին, Անգլիոյ մէջ 1773ին:

Դժուար է նշել, թէ ե՞րբ է որ

1 Յունուարը որպէս Ամանոր կամ Կաղանդ մուտք գործած է մեր մէջ: Մէկ բան որոշ է սակայն, որ մինչեւ ԺԹ. դար, Հայաստանի զանազան շրջաններուն մէջ Նաւասարդը կը նշուէր որպէս Նոր Տարի: Կ'ենթադրուի որ ԺԵ. դարու կիսուն՝ 1 Յունուարը որպէս Նոր Տարի՝ մուտք գործած ըլլայ հայերու մօտ:

ԻՆՉՊԵՍ ԿԸ ՏՕՆՈՒԷՐ ԿԱՂԱՆԴԸ

Կաղանդի կամ Նոր տարուայ տօնախմբութիւններու մէջ երկու էական կարեւոր կէտեր կան, առաջին՝ տօնը կանխող սովորութիւններ, երկրորդ՝ տօնի հետ կատարուող սովորութեանական արարողութիւններ:

Կաղանդի նախընթաց օրը լուացփի եւ հացթուխի օր էր, եթէ նոյնիսկ լուացփ չըլլար եւ եթէ առատ հաց ըլլար: Մայրիկը մարդակերպ հացիկներ կը պատրաստէր, աչք, ֆիթ, բերան, ձեռք ու ոտք՝ յարմարցնելով անոնց: Այս հացիկները կը կոչուէին ասիլ-ասիլ: Տան տղաներու համար՝ հիւսեր (խմորի երեք երկար ու բարակ կտորներ՝ մագի ձեւով հիւսուած): Թէ՛ խմորէ քանձր հաւկթածեւ փակները եւ թէ՛ հիւսերը բախտաբեր կը համարուէին, երբ եփելու ատեն սկսէին ուռիլ: Հայ գիւղացին չէր մոռնար նաեւ իր անասունները՝ գոմէշներն ու եզները, որոնց համար կլկլալ կամ բլիթ կը շինէր, տեսակ մը կլոր եւ մէջտեղը ծակ հացիկներ:

Ուրիշ գեղեցիկ սովորութիւն մըն էր Կաղանդին նախորդող գիշերը կամ 31 Դեկտեմբերի երեկոյեան ժամերուն տղաներու այցելութիւնը տունէ տուն: Այս պտոյտներու ընթացքին տղաներ շնորհաւորութիւններ ու նուէրներ կ'ընդունէին տան անդամներէն: Տունէ տուն պտըտելու ընթացքին տղաներ երգիքներէն իրենց մաղթանքը ըսելով՝ բուխերիկներէն թոկով տոպրակ մը,

կողով եւ կամ գուլպայ կ'իջեցնէին, որուն մէջ տանտիկինը իր նուէրները կը լեցնէր, ընդհանրապէս չոր պտուղ եւ կարկանդակ: Երբեմն տղաները կատակի համար տոպրակին մէջ կատու մը կամ կօշիկ մը կը դնէին: Հետաքրքրական էին այդ առիթով երգուող ժողովրդական երգերը, որոնք թէ՛ արուեստով, եւ թէ՛ բովանդակութեամբ մանկական էին ու անպանդ:

Հետաքրքրութեան համար կու տանք քանի մը նմոյշներ այդ երգերէն:

ՎԱՆ

«Հալելա, հալելա,
Մեր տունը նլորք լէնա,
Ձեր տունը մանտար լէնա...»

ԱԿՆ

«Այսօր կաղ, առտուն կաղոնտ է
Տանտիկին, տանտիկին,
Ելի՛, գնա մարագն ի վար,
Կարն բոնէ, երկայն կըլէ:
Կամըցուկ, ուր մատիկդ չի կըլես,
Ով որ տայ շէն մընայ:
Ով որ չի տայ հաւուն տոտոգիկը
չորանայ»:

ՍԵՐԱՍՏԻՎ

«Նէնէներ-մամաներ, կալնիոս
կաղանդող տուէք:
Տարին օրիկ մըն է, ամէն տարի բարով
հասնի աս օրերս»

Նոր տարուայ առիթով տուններ այցելելու եւ շնորհաւորելու գեղեցիկ սովորութիւնը մեծերու մօտ եւս կար. սակայն Կաղանդի օրը գիւղացիները յատուկ նուէրներով փառանային եւ գիւղապետին կ'այցելէին: Երզնկայի մէջ սովորութիւն էր խնձոր եւ նարինջ տանիլ որպէս նուէր:

Հայկական կաղանդի առանձնա-յատկութիւններէն մէկը Կաղանդի

ուստեստեղենն էր: Կաղանդի սեղանի ուստելիֆներու մէկ մասը կանուխէն պատրաստուած ու պահուած կ'ըլլար, ինչպէս չոր պտուղներ՝ ընկոյզ, չամիչ, կաղին, նուշ, թուզ, շարոց, պաստեղ, իսկ խմորեղեններն ու յատուկ ուստելիֆները 30-31 Դեկտեմբերին եւ Կաղանդի օրը կը պատրաստուէին:

Խմորեղեններու միջեւ ամենէն նշանաւորն էր «Դարի» կոչուած հացը, որ Նոր Տարին կը խորհրդանշէր: «Դարի»ն ցորենի ալիւրով ու ջրով կամ կաթով շաղուած մեծ, բոլորշի եւ տափակ հաց մըն էր, որուն երեսը ընկոյզով, չամիչով կամ զանազան նկարներով զարդարուած կ'ըլլար: Այս հացին վրայ երբեմն խաչ մը կամ Նոր Տարուայ թուականը փորագրուած կ'ըլլար: «Դարի»ի մէջ դրամ կը դրուէր որպէս բախտի նշան եւ որուն որ այդ դրամը բաժին իյնար, ան կ'ըլլար նոր տարուայ տէրն ու ընտանիքի բախտաւորը:

Այստեղ կ'արժէ յիշել, որ «Դարի»ի այս սովորութիւնը Միջինին եւս կ'իրագործուէր՝ Վանի, Մալաթիոյ, Վաղարշապատի եւ Հայաստանի ուրիշ գաւառներուն մէջ:

Հայկական կաղանդի իւրայատուկ խմորեղեններէն էր նաեւ գաթան, որու պատրաստութեան նիւթերն էին՝ ցորենի ալիւր, «արդար իւղ», հաւկիթ, կաթ եւ խորիսիս: Վահան Վրդ. Տէր-Մինասեան իր «Անգիր դպրութիւն եւ հին սովորութիւններ» անուն գիրքին մէջ կը գրէ. «Գաթան է Կաղանդի փառքն ու փայլը: Գաթայի խմորը, եթէ օրը ուտիք ըլլար, որովհետեւ Աստուածայայտութեան ու Զատիկին եւս գաթա շինելու սովորութիւն կար, կաթով շաղուած կ'ըլլար, իսկ եթէ պահի օր ըլլար, ինչպէս Կաղանդիկը, մեղրով շաղուած կ'ըլլար, որուն կ'ըսուէր խորիս կամ

խորիսիս: Գաթայի երեսի վրայ կը նկարուէին տեսակ-տեսակ կենդանիներու եւ թռչուններու ձևեր եւ շատ անգամ տաճարներու նկարներ: Գաթայի ձեւն կ'ըլլար կլորակ, երբեմն խաչաձեւ, ձուաձեւ, եռանկիւն կամ փռակուսի: Երգնկայի գաթան փռակուսի կ'ըլլար»:

Բացի «Դարի»էն ու «գաթայ»էն՝ Նոր Տարուայ առիթով կը պատրաստուէին նաեւ ուրիշ խմորեղեններ, որոնք տարբեր վայրերու մէջ այլ անուններով կը կոչուէին:

Հայ ժողովուրդի Նոր Տարուան կապուած հաւատալիքներէն էր Կաղանդի իրիկունը տան կրակարանը կաղնուելը, օջախի մը մէջ գերանի ծայրը դնելը եւ օրերով վառելը՝ գիշեր-ցերեկ: Ուրիշ հետաքրքրական հաւատալիք մըն ալ այն էր, որ Կաղանդի նախորդ գիշերը, կէս գիշերին բոլոր վազուն ջուրերը վայրկեան մը ոսկի կը հոսէին, ով որ ճիշտ այդ վայրկեանին աղբիւրէն ջուր առնէր, այդ ջուրը ոսկիի կը փոխակերպուէր: Այս պատճառաւ, Հայաստանի բազմաթիւ շրջաններուն մէջ կէս գիշերին, արհամարհելով ձիւնն ու բուռը, երիտասարդներ եւ երիտասարդուհիներ ամաններով աղբիւր կը շտապէին, սպասելով այդ հրաշալի պահուն, որպէս զի իրենց ամանը լեցնէին եւ առանց ետեւ նայելու կամ մէկուն հետ խօսելու՝ տուն վերադառնային:

Հայաստանի այլ շրջաններուն մէջ եւս ջուրի ոսկի դառնալու այս հաւատքը կապուած էր Ծնունդի խթման հետ, ինչպէս Էջմիածնի եւ Շիրակի գիւղերու մէջ: Դալարագեազի մէջ կը հաւատային, թէ նոյնը տեղի կ'ունենար Համբարձման իրիկունը:

Տղաներ եւ աղջիկներ, աղբիւր երթալու ընթացքին մկրատ կը տանէին իրենց հետ, ջուրը «մկրատելու»: Ուրիշներ՝ ցորեն, գարի կամ բիւլի կը

տանէին եւ աղբիւրի կամ գետի մէջ լեցնելով կ'ըսէին.

«Քեզի կու տամ ցորեն, գարի,
Դուն ա ինծի տու բարի
Շնորհաւոր Նոր տարի»:

Կայ տակաւին՝ Կաղանդի գիշերը պաղ աղբիւրի մէջ լուացուելու սովորութիւնը, անշուշտ՝ հիւանդութիւն կամ տաճութիւն ունեցողներու պարագային:

ՆՈՐ ՏԱՐԻՆ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԶԱՆԱԶԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Հայաստանի գանազան գաւառներուն, քաղաքներուն եւ գիւղերուն մէջ Կաղանդի մասնայատուկ տօնախմբութիւններ կը կատարէին: Նկատառելի կ'ըլլար սովորութիւններու եւ ուտելիքներու որոշ միատեսակութիւնը: Քննական ուսումնասիրութիւններու համաձայն ճշդութեամբ է որ, մինչեւ ԺԹ դարու վերջերը, բազմաթիւ տեղերու մէջ, 1 Յունուարը որպէս Նոր Տարի այնքան ընդունելութիւն չէր գտած: Նաւասարդի 1ը որպէս Նոր տարի կը տօնուէր եւ տօնուած է այսպէս՝ Արցախի, Սիսիանի, Զանգեզուրի, Գանձակի եւ Գողթնի մէջ: Նաւասարդ 1ը կը համարուէր Նոր տարուայ սկիզբը եւ որպէս այդպիսին՝ կը յատկանշուէր այդ տօնին յատուկ ուտելիքներով եւ սովորութիւններով: Ղարապաղցին Նաւասարդը կը տօնէր իր տան մէջ, ուր տնեցիները ծալապատիկ կը նստէին օջախի շուրջ՝ ուտելու համար Նաւասարդի պատմական կորկուտը (միս եւ ցորեն միասին եփած): Վերոնշեալ շրջանները ընդհանրապէս միատեսակ կերակուրներ, սովորութիւններ եւ արարողութիւններ ունէին, անշուշտ որոշ տարբերութիւններով:

Արցախի մէջ Նաւասարդը, որ ժողովրդական բարբառով «ազիզ տօն է ղարապաղցիի եւ գանձակցիի

համար», կը տօնուէր Նոյեմբերի մէջ, այգեկութէն յետոյ: Մասնայատուկ նաշի եւ մրգերու պատրաստութիւնը հասարակաց էր բոլորի մօտ: Ընդհանրապէս նաշերէն, ընտանեկան խրախճանքներէն յետոյ տեղի կ'ունենային հաւաքական շնորհաւորութիւններ:

Արցախի շրջանին մէջ գիւղացիները գիրար կը շնորհաւորէին խնձոր տալով մէկգմէկու:

Վանի մէջ Կաղանդը իւրայատուկ տօնակատարութեան կերպեր ունէր: Տեղական գաւառաբարբառով Կաղանդը տարէ-գլուխ կը կոչուէր: Ամէն տուն այդ իրիկուն իրեն յատուկ պատրաստութիւններ կը տեսնէր: Սեղանը լեցուն կ'ըլլար միրգով եւ օրուայ յատուկ նաշերով, ինչպէս ռուբով նաշ, ռուբով եւ փոխինդի ալիւրով շաղուած քաղցր, խառը հատիկ, ռդած, (ցորենի եւ կանեփատի խառկածը): Տան մեծի օրհնութեամբ, տնեցիները կը սկսէին ընթրել, որմէ յետոյ օրուան յատուկ արարողութեամբ, բոլորը կ'ուղղուէին դէպի մրգասեղան, որ իր բազմազան եւ գրաւիչ միրգերով բոլորին ուշադրութիւնը կը գրաւէր: Անոնք այսպէս՝ ուտել-խմելով եւ զուարճանալով՝ գիշերը կ'անցընէին: Կաղանդի առաւօտեան շատերը եկեղեցի կ'երթային, յետոյ բարեկամները իրարու խմբական այցելութիւններ կու տային: Յունուար 2ի առաւօտեան, աշակերտները եւս, իրենց ուսուցիչներուն միրգ, պտուղ, աւելի հարուստները գլխարկ, թաշկինակ կը նուիրէին:

1 Յունուարի առաւօտեան, աղջիկներ ու տղաներ կլոն ու բեկեղ (տեսակ մը Կաղանդի հաց) առնելով՝ աղբիւր կ'երթային, ջուրով կը թրջէին այդ հացերը եւ տուն կը բերէին պահելու համար մինչեւ տարեկան, որպէս զի հացակարօտ չմնային: Այս

արարողութենէն ետք, տղաները եւ աղջիկները կ'երթային իրենց կնիքաւոր աջը համբուրելու եւ կու տային անոր՝ իրենց մօր պատրաստած խլիրդը եւ յետոյ կ'երգէին.

Շարոց բերէք, բաստեղ բերէք,

Նոր հարսներին փայտ տուէք

Բաղէշի եւ իր շրջակայ գիւղերուն մէջ Կաղանդը՝ տարեգլխի իրիկունը կը յատկանշուէր այդ օրերու համար յատկապէս պատրաստուած միւրգով եւ աչիք գարնող ուտելիքներով:

Մուշի մէջ Կաղանդը կը կոչուէր կախընդող: Կաղանդը լաւ անցընելու համար կախընդցուն պէտք է քաղցր-անուշ ըլլար, որպէս զի ամբողջ նոր տարուայ ընթացքին մարդիկ քաղցր ըլլային: Նոյն իրիկունը մանուկները մրգեղէններ հաւաքելու յատուկ տոպրակներով, տանիքի երդիքներու վրայէն, տան մէջ կը կախէին իրենց տոպրակները՝ երգելով:

Կախընդող, տող ու տող

Կայներ եմ տանիքի պոլոգ (ծայրը)

Մի հատ թալիք կախընդող

Քամին թոց գիմ քոլոգ (բողէ գլխարկ)

Նոր տարուան առաւօտեան, տղամարդիկ կը հաւաքուէին մերձակայ հարուստի մը ախոռին մէջ, ուր իւրաքանչիւր տուն իր կարողութեան համաձայն, կախընդի եւ իր եփած կերակուրէն ձեթով թաւահաց, կանեփէ հատիկ ձոջուր, կաղամբով փլաւ, ռուբով քիւֆթա եւլն. կը բերէր: Այնուհետեւ, անոնք երկար սեղանը կը շտկէին եւ կը սկսէին ուտել՝ կրկնելով հետեւեալ մաղթանքը. «Բարի նոր տարի եղնի աշխարհին եւ երդի ճոթիկ (ամէնէն յետոյ) մեզ»: Կիներ տունը կը մնային՝ տան մեծ ու փոքր անդամներուն կախընդելու համար՝ մրգեղէններով:

Նշանուած հարսի, փեսայի կամ նորապսակներու ծնողները կաղանդցու նուէրներով զիրար կը շնորհաւորէին:

Քղիի մէջ Կաղանդի յատուկ ճաշերու, խմորեղէններու եւ աւանդական շնորհաւորանքներու կողքին՝ կար նաեւ գիշեր չեղած՝ վառած մոմերով աղբիւր երթալու սովորութիւնը, քանի որ հին աւանդութեան մը համաձայն կ'ըսուի որ ով որ Նոր տարուայ ճիշդ կէսին այնտեղ գտնուի, կը տեսնէ աղբիւրի ծորակներէն ջուրի հետ միասին ոսկի վազելը: Նոյն միջոցին կանայք ափով գարի կը լեցընէին ջուրին մէջ՝ ըսելով. «Առ գարի՝ տուր բարի», երկաթի կտոր կը ձգէին ու կ'ըսէին՝ «առ երկաթ՝ տուր դովլաթ»:

Կաղանդի վաղ առաւօտեան ժողովուրդը եկեղեցի կը փութար, ուր հանդիսաւոր պատարագ տեղի կ'ունենար: Պատարագէն յետոյ ամէն մարդ ուրախ-գուարթ տուն կը վերադառնար: Տան նահապետը կը նստէր իրեն համար յատկապէս պատրաստուած տեղը: Յետոյ բոլոր տնեցիները կարգով կու գային համբուրել՝ տան նահապետին ձեռքը, զայն շնորհաւորելով: Ապա, անոնք կը բազմէին Կաղանդի յատուկ ճաշերով պատրաստուած սեղանին շուրջ՝ ուտելու եւ խմելու համար:

Երգնկացիներու մօտ եւս կար այն աւանդական հաւատալիքը թէ Կաղանդի կէս գիշերին ջուրի տեղ ոսկի հոսէր աղբիւրէն: Այդ պատճառաւ, այստեղ կիները աման մը կը դնէին հոսուն ջուրերուն տակ, որպէս զի ոսկիներէն գոնէ մէկ քանիսն այդ ամանին կառչէր: Կաղանդի յաջորդ առաւօտեան, երիտասարդ կիներ եւս սերմնահատիկներով աղբիւրներու մօտ կ'երթային՝ կաղանդելու համար:

Խարբերդի ու Բալուի գիւղերուն մէջ եւս Նոր տարուան տօնակատարու-

թիւները կը նոյնանային յատուկ ուտելիքներու, խմորեղէններու եւ մրգեղէններու պատրաստութեան եւ աւանդաբար գիրար շնորհաւորելու մէջ: Այս գիւղերուն մէջ տղաքը տոպրակներ ի ձեռին, տանիքներու վրայէն իրենց դրացիներու տունները կ'այցելէին շնորհաւորելու համար զանոնք եւ նուէրներ ընդունելու:

Զէյթունի մէջ Ամանորը կը համարուէր զուտ ազգային յաղթանակի օր: Զէյթունցին Նոր Տարին կ'ընդունէր որպէս անկախութեան տարեգլուխ եւ

այդ տօնի մասին գիտելիքներ կը փոխանցէր իր զաւակներուն:

Հայկական կաղանդը հայ ընտանիքներու համար գեղեցկագոյն առիթ էր վերակենդանացնելու եւ վերապրելու իրենց հաւատքը, աւանդութիւններն ու սովորութիւնները, վերանորոգելու իրենց հաւատքը: Այլ խօսքով՝ ամանորեան շրջանը նոր յոյսերով, երազներով ու տեսիլքով առաջ նայելու շրջան էր:

ՄԱՔՐՈՒՀԻ Պ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԻՆ ԱՐԺԷՔԸ

Շատեր ըսէր են ու ես ալ կ'ըսեմ,
Թէ աշխարհն է մի մեծ թատերաբեմ.
Ամէն արարած բեմ կը բարձրանայ,
Եւ իւրայատուկ դերը կը խաղայ:
Մին իմաստունի, միւսը սովեստի,
Կ'ըլլան առարկայ շոյալ գովեստի:
Երբ վարագոյրին դանդաղ անկումով,
Կ'աւարտի խաղը, ծափով, աղմուկով,
Անձնիւր դերասան կը քաշուի խուցը,
Կը հագնի կրկին իր հին հագուստը:

Այս անցողական աշխարհի վրայ,
Դերասաններ ենք մեր վարքը վկայ.
Մէկը իր կեանքով, մաքուր հաւատքով,
Միւսը ձեւապաշտ հիւանդ իր հոգով.
Մին ազնուական, բարեգութ, գթած՝
Ուրիշ մը ազահ, անգութ արարած:
Շատեր դիմակով, շատեր անդիմակ,
Ձեռ գիտեր ո՞վ է հրէշ եւ ո՞վ հրեշտակ:
Բայց մեր մահով, երբ կեանքը կ'աւարտի,
Կ'երեւայ գործը ամէն անհատի,
Թէ ի՞նչպէս խաղաց իր դերը դժուար,
Երկրի վրայ քառս ու խաւար:
Կը ցոլայ կեանքը մահէն ետք յստակ,
Ինչպէս ասագը գուլալ ջուրի տակ:

«Մանրավէպ»

ՎԱՐԴԱՆ Ա. ՔԶՆՅ. ՏԻԻԼԿԵՐԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՆՔ ԿՈՐԻԻՆ ԱԲՂ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆԻ

ԴՐԱԽՍԱՅԻՆ ԱԿՆԱՐԿ

«Դրախտային ակնարկ» յախճապակիէ որմնանկարը, նկարուել է Տիկ. Մարի Պալեանի կողմէ, որի վրայ Տիկ. Պալեանը աշխատած է վերջին 40 տարիներու ընթացքին: Որմնանկարը նուիրուեց Երուսաղէմ քաղաքին եւ տեղադրուեց Բորեշ փողոցի Դուրեանաշէն կառոյցի արտաքին ճակատի վրայ: Այն իր չափերով մեծածաւալ մի աշխատութիւն է (4 մ. լայնութիւն, 6 մ. երկարութիւն) եւ նկարուած է 1000 յախճապակիէ սալիկներու վրայ: Որմնանկարը պահանջել է բծախնդիր նկարչութեան վարպետութիւն, ինչպէս նաեւ տեսիլք ու հնարագիտութիւն: Բարաբանչիւր սալիկ նախագծուել է ապա նկարուել է Տիկ. Պալեանի կողմէ վերջինիս ընտանեկան արհեստանոցում՝ դժուար պայմաններում, առանց ռելեֆ կողմնակի օգնութեան: Երուսաղէմի բնակիչներուն գեղեցկութեան աշխատանք մը նուիրելու իր բաղձանքն է, որ օգնած է իրեն յաղթահարելու բոլոր դժուարութիւնները: Յախճապակու իւրաքանչիւր սալիկը նախագծուելուց եւ նկարուելուց յետոյ վառարանում թրծուել է եւ ապա տեղադրուել իր տեղը՝ կապնելով դրախտային մի ամբողջութիւն:

«Դրախտային ակնարկ» որմնանկարի բացման արարողութիւնը տեղի ունեցաւ 2004 թուականի Նոյեմբերի 29-ին, որին ներկայ էին Պատրիարք Սրբապան Հօր հետ՝ Լուսարարապետ Նորիան Արք. Մանուկեան, Սեան Եպս. Ղարիպեան, Երուսաղէմի քաղաքապետ Յուրի Լուփալիանսկին, Բարալէի Զբօսաշրջութեան Նախարար Գեղեոն Եպրան եւ ուրիշ բարձրաստիճան պետական անձեր եւ հիւրեր: Բացման արարողութեանը շնորհատուական խօսքով հանդէս եկաւ Պատրիարք Սրբապան Հայրը: Իր խօսքում նա մասնաւորապէս նշեց. «Նայելով այս որմնանկարին, փորձում եմ արագ հայեացք ձգել դրախտի վրայ, մինչ ասորում եմ երկրում: Փորձում եմ հետեւել եւ երեւան հանել դրախտային կեանքի մանրամասները, որ նկարապարոյում են այս որմնանկարում:

«Անշուշտ անհնար է այն ամբողջութեամբ ընկալել, սակայն որմնանկարի պատգամը շատ յստակ է եւ ընկալելի, եւ այդ պատգամը հետեւեալն է. Աստծու տիեզերքում բոլոր արարածներու համար հնարաւոր է իրականացնել իրենց ճակատագիրը, ներդաշնակօրէն բաժանելով եւ վայելելով գեղեցիկի, ուրախութեան, յոյսի եւ իրագործման օրինութիւնները, ուրախ եւ խաղաղ համակեցութեամբ:

«Պալեան ընտանիքը, 1915 թուականի սոսկալի եղեռնի վերապրողներէն են, որոնք 1918-ին Յովհաննէսեան եւ Գարագաշեան ընտանիքներու հետ, հաստատում են Երուսաղէմում, հրաւիրուած լինելով վերանորոգելու “Dome of the Rock” մկիթի որմնանկարները: Երուսաղէմում հաստատուելով, փաստօրէն նրանք հանդիսանում են նաեւ յախճապակու արհեստը այս երկիր ներմուծողները:

Ինչպէս աղոյն նշեցինք որմնանկարում պատկերուած է դրախտը, որտեղ երկիրն ու ծովը միախառնուած են: Այն ներկայացնում է տիեզերային, հովերգական համայնապատկեր, որն առնչութիւն չունի իրեն շրջապատող հնչուն իրականութեան հետ: Երկիրն ու ծովը միացնող տրամագիծը հատում անցնում է ամբողջ որմնանկարը, շրջանակուած երկու սահմանագծող ծառերու պատկերներով. արմաւենի եւ նոճի, կիտրոնի եւ նռան ծառերով, ծաղիկներով եւ այլ բոյսերով հանդերձ: Պատկերում վիթերը շրջում են մարգագետնում եւ թռչունները բոյն են հիւսում ծառերու վրայ: Որմնանկարի ներքնամասում

երկու սիրամարգեր են պատկերում Թարածում Կոչերով, իսկ երրորդ սիրամարգի պոչը ծառայում է իբրեւ կիպակետ որմանկարի համար: Ծովում, երկու հին նաւակներու կողքին թռչող ձկներ կան:

Որմանկարչութեան մէջ նոճու եւ արմաւի ծառերը աւանդաբար ներկայացում են իբրեւ կեանքի եւ յախոնենականութեան խորհրդանիշներ: Տիկ. Պալեանը իր կերպարներով կերտած է մի համադրութիւն մնայուն շարժման մէջ, որմանկարում պատկերում մարմիններու օգնութեամբ:

ԲԵՍԱԼ ԵԱԼՉԸՆԻ ԱՅՅԸ ԵՐՈՒՄԱՂԷՄ

Դեկտեմբերի 25-ից 30-ը (2004 թ.) Երուսաղէմի Հայ Ռամկավար Ապատական Կուսակցութեան հրաւերով Երուսաղէմ այցելեց թուրք գրող եւ գրականագէտ Բեմալ Եալչընը: Բեմալ Եալչընին կ'ընկերակցէր Գերմանիոյ առաջնորդ Գերշ. Գարեգին Արք. Բեքչեանը:

Ժամանման առաջին իսկ օրը հիւրերը հիւրընկալուեցին Հայոց Պատրիարքարանի մէջ Պատրիարք Սրբապան Հօր կողմէ: Հանդիպման աւարտին Բաղչաթաղի վարդապետաց սեղանատան մէջ միաբանական ճաշկերոյթ տրուեց ի պատիւ հիւրերի, որին ներկայ էին միաբան Հայրեր եւ Երուսաղէմի Ռամկավար Ապատական Կուսակցութեան վարչութեան անդամներ:

Դեկտեմբերի 26-ին Ժառանգաւորաց Վարժարանի պրահի մէջ տեղի ունեցաւ Բեմալ Եալչընի դասախօսութիւնը: Բացման խօսքը եւ Բեմալ Եալչընի ինքնակենսագրութիւնը ներկայացուց Յակոբ Անդրէասեանը: Բեմալ Եալչընը ներկայացուց Հայոց Մեծ Եղեռնի վերաբերեալ իր գրած երկու՝ «Հոգիս Բեպմով Ար Խալուայ» եւ «Սարի Հարսը» գիրքը, ինչպէս նաեւ դրանք գրելու շարժառիթները, իսկ բանախօսութեան վերջում ամբողջ թուրք ազգի անունից ներողութիւն խնդրեց Հայ ժողովրդից՝ կարդալով իր գրքի յառաջաբանի հետեւեալ հատումը.

«Սիրելի Հայ եղբայրներս,

Մեր հարիւրամեակի մեծագոյն ցաւը, մարդկութեան ճակտին սեւ մուրը եղող ջարդերուն, «աքսորի ընթացքին ծրագրուած կերպով սպաննուած», կեանքը կորսնցուցած բոլոր Հայերու եւ Ասորիներու յիշատակին առջեւ կը խոնարհիմ, ձեր ցաւերը կ'ընդունիմ որպէս իմ ցաւերը: Որպէս թուրք գրագէտ, իմ անունով ձեպմէ եւ մարդկութենէ ներողութիւն կը խնդրեմ»:

Բանախօսութիւնը հայերէնի կը թարգմանէր Գարեգին Արք. Բեքչեանը, որն, ի դէպ, հայերէնի թարգմանած եւ հրատարակած է «Հոգիս Բեպմով Ար Խալուայ» գիրքը, իսկ «Սարի Հարսը» գիրքը եւս պիտի թարգմանուի:

Բանախօսութեան աւարտին, Բեմալ Եալչընը նաեւ առիթ ունեցաւ պրոցելու բանախօսութեան մասնակիցներու հետ, ինչպէս նաեւ մակագրելու «Հոգիս Բեպմով Ար Խալուայ» գիրքը, որն այս առթիւ վերահրատարակուած էր եւ կը վաճառուէր:

Դեկտեմբեր 27-ին մէկ օրով Բեմալ Եալչընը ընկերակցութեամբ Գարեգին Արք. Բեքչեանի, Երուսաղէմից ուղեւորուեց Յորդանանի մայրաքաղաք Ամման, ուր բանախօսեց իր երկու գրքերի մասին:

Դեկտեմբեր 28-ին Բեմալ Եալչընը հիւրընկալուեց Պր. Յակոբ Շոհմէլեանի կողմէ Բեթղէհէմի իր բնակարանում: Նոյն օրը Բեմալ Եալչընը նաեւ այցելեց Բեթղէհէմի Ծննդեան Տաճար եւ Տաճարին յարակից Հայոց վանքը:

Դեկտեմբեր 29-ին, ի պատիւ հիւրերի, Երուսաղէմի “Christmas” հիւրանոցում հիւրասիրության տրուեց, որուն իրենց մասնակցութիւնը բերին Պատրիարք Սրբապան Հայրը, Հ. Հ. Պատույ Հիւպատոս Յօլակ Մոնճեանը, եւ հայ ազգայիններ:

Մասնակիցները իրենց սրտի խօսքն ու երախտագիտութիւնը յայտնեցին Բեմալ Եաչընին իր այդքան խիպախ եւ շնորհապարտ գործի համար եւ յոյս յայտնեցին, որ ապագային ուրիշ թուրք մտաւորականներ եւս իր օրինակին հետեւելու քաջութիւնը կ'ունենան եւ իր օրինակին հետեւելով՝ արդարութիւնը եւ իրականութիւնը կը մատուցեն թուրք ժողովրդին եւ աշխարհին ու կամուրջ կը հանդիսանան հայ եւ թուրք ժողովուրդներու բարեկամութեան եւ հաշտութեան:

Դեկտեմբերի 30-ին հիւրերը վերադարձան Գերմանիա՝ իրենց հետ տանելով Սուրբ Երկրից ստացած անմոռանալի յուշեր եւ տպաւորութիւններ:

ԺԱՌԱՆԳԱՒՈՐԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՄԱՆՈՐԵԱՅ ՀԱՆԴԵՍ

2005 թուականի Յունուարի 13-ին, տեղի ունեցաւ Ժառանգաւորաց Վարժարանի Ամանորի հանդէսը:

Պատրիարք Սրբապան Հօր եւ Միաբան Հայրերու հանդիսաւոր մուտքէն վերջ ժառանգաւոր սաները երգեցին Հայաստանի Հանրապետութեան հիմնը եւ Ժառանգաւորաց Վարժարանի քայլերգը, որուն յաջորդեց Վարժարանի Տեսուչ Պարէտ Ծ. Վրդ. Երեցեանի բացման խօսքը: Այնուհետեւ սաները հանդէս եկան ամանորեան ուրախ եւ զուարթ երգերով, իսկ մի քանիսը՝ յաջող կերպով դասական կոտորներ կատարեցին դաշնամուրի վրայ:

Ուրաղակիր սաներէն Նարեկ Մկրտչեանը ընթերցեց ամանորեայ ողերձը, որմէ վերջ ժամանեց Կաղանդ պապիկը, որն իր ամանորեայ բարեմաղթանքները յայտնեց Պատրիարք Սրբապան Հօրը, Միաբան Հայրերուն եւ բոլոր ներկաներուն: Յայտագրի վերջին համարը անակնկալ է Պատրիարք Սրբապան Հօր համար. Հայաստանէն նոր ժամանած աշակերտներէն Նուէր Բալասեանը բնատուր տաղանդով եւ հրաշալի կերպով ասմունքեց Սրբապան Հօր գլխէն ելած «Կեանքիս Օրերն» բանաստեղծութիւնը:

Ապա Պատրիարք Սրբապանը իր փականն խօսքում մասնաւորապէս շեշտեց. «Ուրախ ենք, որ այս տարի հնարաւոր եղաւ Հայաստանէն նոր աշակերտներու ժամանումը, որոնց հետ նաեւ ժամանեցին նոր ուսուցիչներ, եւ ասիկա պատեհ առիթ է, որ աշակերտները օգտուին իրենց նոր ուսուցիչներէն, օգտուին առաւելագոյնս, նոյնիսկ պահանջեն աւելին, քան ուսուցիչները կու տան, ու երբ այդպէս վարուէք եւ աւելի քան սովորէք այս տարուայ ընթացքին, ապա այդ դէպքում միայն 2005 թուականը յաջող եւ բեղմնաւոր տարի եղած կ'ըլլայ մեր դպրոցի եւ ձեր՝ աշակերտներուդ համար»:

Հանդէսը աւարտուեց Սուրբ Աթոռոյ օրհներգի եւ «Հայր Մեր»-ի երգեցողութեամբ ու Պատրիարք Սրբապանի «Պահպանիչով»:

Ամանորեայ տօնախմբութիւնները շարունակուեցան նաեւ կէսգիշերին: Աւանդութեան համաձայն՝ Երուսաղէմի հայ գաղութը իր Ամանորը կը սկսէ Վանքի մեծ բակին մէջ, ուր ժամը 00-ին Ամանորը ապրարարող Սբ. Յակոբի փանգակներու դօղանջներու ներքոյ Ժառանգաւոր սաները կ'երգեն «Փառք ի Բարձունս» օրհներգութիւնը, որին կը յաջորդէ նաեւ ամանորեայ խօսքն ու բարեմաղթանքները:

Ի դեպ՝ միայն Երուսաղեմի փոքրաթիվ հայ գաղութն է, որ Ամանորը կը տոնէ 3ունուար 14-ին, քանի որ Երուսաղեմի մէջ եկեղեցական տօները կը տօնուին հին տոմարով, այսինքն՝ նոր տոմարի համեմատ տասներեք օր տարբերութեամբ (աւելի ուշ):

ԽԱԽԱՄԱՊԵՏ ԻՈՆԱ ՄԵՅԳԵՐԻ ԱՅՅԸ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐԺԱՐԱՆ

2005 թուականի 3ունուարի 24-ին Երուսաղեմի Հին քաղաքի Հայոց Պատրիարքարանում տեղի ունեցաւ հանդիպում՝ Երուսաղեմի Հայ Պատրիարք Թորգոմ Արք. Մանուկեանի եւ Խախամապետ Իոնա Մեցգերի միջեւ:

Խախամապետին եւ նրան ընկերակցող հիւրերին Վանքի աւագ դռան մօտ նախ դիմաւորեցին Պատրիարքարանի Էքումէնիկ եւ Արուսթին Յարաբերութիւններու վարիչ Արիս Եպս. Շիրվանեանը եւ Աւագ Թարգման Գուսան Վրդ. Ալճանեանը: Այնուհետեւ հիւրերը դաւապնէրի ուղեկցութեամբ առաջնորդուեցին Պատրիարքարան: Պատրիարքարանի մեծ դահլիճում հիւրերին դիմաւորեցին Պատրիարք Սրբապան Հայրը եւ Լուսարարապետ Սրբապան՝ Նորիհան Արք. Մանուկեանը:

Ապա Պատրիարք Սրբապանը իր ողջոյնի խօսքում մասնաւորապէս շեշտեց կրօնների միջեւ փոխադարձ յարգանքի կարեւորութիւնը, ինչն էլ հնարաւոր է դարձնում տարբեր կրօնների հետեւորդների խաղաղ եւ ներդաշնակ համակեցութիւնը:

Պատրիարք Սրբապանը հանդիպումը որակեց պատմական եւ յոյս յայտնեց, որ այն կ'ունենայ շարունակութիւն:

Իր պատասխան ողջոյնի խօսքում Խախամապետ Իոնա Մեցգերը նախ շնորհակալութիւն յայտնեց Պատրիարք Սրբապանին ջերմ ընդունելութեան համար եւ իր խօսքում նշեց. «Շատ եմ փափաքում կոչ ուղղել իմ հրեայ եղբայրներին, որ յարգեն բոլոր մարդկանց, եւ ինչպէս մենք չենք ուրում, որ աշխարհում մեզ խանգարեն եւ խոչընդոտ յարուցեն Աստուծոյ մեր պաշտամունքի մէջ, այնպէս էլ մեզ է արգելուած ռեւէ բռնութիւն կամ անարգական վերաբերմունք դրսեւորել մեր երկրի մէջ գործող տարբեր կրօնների, մասնաւորապէս քրիստոնէական կրօնի, Բրիտոններէն եւ կրօնականների նկատմամբ: Նման որեւէ արարք արժանի է դատաւարուման»:

Հանդիպումը տեւեց աւելի քան 45 րոպէ: Հանդիպման աւարտին երկու կրօնապետները փոխանակեցին նուէրներ՝ ի նշան սիրոյ եւ համագործակցութեան: Նշենք, որ այս հանդիպումը տեղի ունեցաւ հայ հոգեւորականների վրայ հրեայ երիտասարդ կրօնականների կողմից իրականացած յարձակումների եւ քրիստոնէութեան խորհրդանիշ եղող խաչի վրայ թրեղուց լեռող:

Հանդիպմանը անդրադարձան Իսրայէլի «Մաարիվ» եւ «Հաարեց» օրաթերթերը: «Հաարեց» թերթի հաղորդած տեղեկութեան համաձայն, նախքան հանդիպումը, Երուսաղեմում հրեայ երիտասարդ ծայրայեղականների կողմից թրուցիկներ են տարածուել, որոնցում Խախամապետը մեղադրում է Բրիտոններէնը աջակցելու գործում:

ՈՒՒՏԱԳՆԱՅՈՒԹԻՒՆ ԴԵՊԻ ՅՈՐԴԱՆԱՆ ԳԵՏ

Ուխտագնացութիւնը ուխտի մի ձեւ է, որը կնքում է հաւատացեալի եւ Աստուծոյ միջեւ: Ուխտագնացութիւնը առաջին դարի քրիստոնէաներից մեզ

հասած աւանդութիւն է: Բրիտանացիները հեթանոսների հալածանքներից խոյս տալու համար, գաղտնաբար այցելում էին Սուրբ Երկիր եւ հոգեպէս հաղորդում Բրիտանի կեանքի հետ կապ ունեցող սրբութիւններին եւ սրբավայրերին: Բրիտանացիական վաղ ժամանակներից մեզ հասած այս աւանդութեանը հետեւելով՝ Երուսաղէմի Միաբանութիւնը ամէն տարի Ծննդեան եւ Աստուածայանութեան օրերից յետոյ ուխտագնացութեան էր մեկնում Յորդանան գետ, ուր կատարում էր Զրօհնեաց հոգեպարար արարողութիւնը: Սակայն վերջին մի քանի տասնամեակներին, քաղաքական անմասնատ Կալմաններու պատճառով ուխտագնացութեան այդ աւանդութիւնը դադարել էր, եւ միայն այս տարի, 2005 թուականի Յունուար 30-ին մեծ թուով ուխտաւորներու մասնակցութեամբ տեղի ունեցաւ ուխտագնացութիւն:

Համեմելով այն վայրը, ուր աւանդութեան համաձայն մկրտուել է մեր Տէր Յիսուս Բրիտանը՝ Յովհաննէս Մկրտչի կողմէ, որն այժմ Կինուրական արգելեալ գօտի է եւ միայն յատուկ պրոտոկոլեամբ կարելի է մուտք գործել, նախ կատարուեց Արցախեան ապստամբութիւնների հոգեհանգստեան արարողութիւն եւ ապա տեղի ունեցաւ Զրօհնեաց արարողութիւնը, որի ընթացքին սուրբ Միշոնը «Առաքելոյ աղանդ» շարականի երգեցողութեան տակ միւռնաթափուեց Յորդանան գետ, որից յետոյ բոլոր ուխտաւորները յուացուեցին միւռնուած գետի ջրով, ինչպէս նաեւ վերցրեցին իրենց հետ գետի միւռնուած ջրից՝ հաւատալով դրա սրբաբար եւ հրաշագործ զօրութեանը:

Արարողութեան աւարտին Միաբանութիւնը ուղեւորուեց Երիքովի Ռումինական կիսակառոյց եկեղեցին եւ դիմաւորուեց Վանահօր կողմէ, աղով եւ հացով: Վանահայրը նախ տուեց հակիրճ բացատրութիւն ընդհանուր վանքի եւ վանական համալիրի շինարարական եւ հետագայ ծրագրերի մասին: Փոքրիկ հիւրասիրութիւնից յետոյ Միաբանութիւնը ուղեւորուեց Երիքովի ճաշարաններից մեկում ճաշելու եւ մի քանի ժամ հաճելի ժամանակ անցկացնելուց յետոյ վերադարձաւ Երուսաղէմ:

ԱՐՅԱԽԵԱՆ ԱԶԱՏԱՄԱՐՏԻ 17-ՐԴ ԱՄԵԱԿ

Արցախեան շարժումը նախկին Խորհրդային Միութիւնում կայացած առաջին ընդվզումն էր յանուն ապստամբութեան եւ արդարութեան: 1988 թուականի Փետրուար ամսին Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդը պաշտօնապէս դիմել էր Խորհրդային Կառավարութիւն, բռնապետ Իոսիֆ Սուպինի պարտադրած պատմական անարդարութիւնը ուղղելու եւ այդ տարածաշրջանը Խորհրդային Հայաստանին վերամիաւորելու խնդրանքով: Այս խաղաղ եւ օրինաւոր խնդրանքին Խորհրդային եւ Ադրբեջանական կառավարութիւնները շատ խիստ հակապդեցին եւ այդ հակապդեցութիւնը վերաճեց Ղարաբաղի դէմ ռազմական նախապարձակման:

Սակայն Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդը արիաբար պաշտպանեց իր նախահայրերի հողում ապառ ապրելու իրաւունքը: Ապառ ապրելու դարաբաղցիների ձգտումը առաջնորդեց նրանց, եւ 1991 թուականի Սեպտեմբեր 2-ին Լեռնային Ղարաբաղը հռչակեց իր անկախութիւնը: Նոյն թուականի Դեկտեմբեր ամսին 10-ին կայացաւ անկախութեան հանրաքուէ:

Վեց տարուայ դաժան եւ արիւնալի մարտերից յետոյ Լեռնային Ղարաբաղի արիասիրտ եւ կորովի ժողովրդի հայ մարտիկների կատարած սիրանքները ու պատերազմում շահած յաղթանակը տոհմեցին Ադրբեջանին, որ նա 1994 թուականին Կինուրաղարի պայմանագիր կնքի Լեռնային

Ղարաբաղի հետ: Լեռնային Ղարաբաղի յաղթանակը հրաշալի օրինակ է այն բանի, որ մեզ համար կենսականօրէն կարեւոր հարցերում հայ ժողովուրդը կարող է լինել համախմբուած եւ յիւսիսի հրաշքներ գործել: Սակայն իւրաքանչիւր յաղթանակ արեան գին է պահանջում: Լեռնային Ղարաբաղի յաղթանակը իրագործուեց ատէի քան 6000 հայ նահապետական մարտիկների արեան գնով, որոնք սակայն աննահացան եւ իրենց արեամբ կերտեցին արցախեան ապստամարտի պատմութիւնը Ղարաբաղի ապստագրման պատերապմուն: Նրանց յիշատակը միշտ անմար է մեր սրտերում:

Ամէն տարի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին Հոգեհանգստեան արարողութիւն է կատարում ի հանգիստ ապստամարտիկների հոգիների: Երուսաղէմի Առաքելական Աթոռը այս տարի Հոգեհանգստեան արարողութիւն կատարեց Յորդանան գետի ափին՝ մեծ թով ուխտաւորների մասնակցութեամբ: Արարողութիւնը հանդիսապէտեց Պատրիարք Սրբապան Հայրը:

Բիւր խաղաղութիւն եւ խնկարկութիւն նրանց անմոռաց յիշատակին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ ՊՐ. ՊԵՐՃ ՍԵՒՐԱԿԵԱՆԻ ԱՅՅԸ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Երուսաղէմի իր այցելութեան ընթացքին՝ Փետրուար 4-ին, Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան նախագահ Պր. Պերճ Սեդրակեանը հանդիպում ունեցաւ Երուսաղէմի Առաքելական Սուրբ Աթոռի Պատրիարք Թորգոմ Արք. Մանուկեանի հետ: Հանդիպման ընթացքին քննարկուեցան Երուսաղէմի Սուրբ Աթոռին, ինչպէս նաեւ հայ գաղութին վերաբերող հարցեր:

Բաղչաթաղի վարդապետաց սեղանատան մէջ ի պատիւ Պր. Պերճ Սեդրակեանի միաբանական ճաշկերտը կապակերպուեցաւ, որի ընթացքին Պր. Սեդրակեանը իր խօսքում շեշտեց Պատրիարքարանի կարեւոր դերը հայ հոգեւոր, մշակութային եւ ազգային արժէքներու պահպանման եւ տարածման գործում, ինչպէս նաեւ պատասխանատու դերը հայ քրիստոնէական հաւատքի պատմական կեդրոն հանդիսացող Երուսաղէմի եւ Երուսաղէմում գոնուող արքայապետութեան պահպանման գործին մէջ: Նա նաեւ իր գոհունակութիւնը յայտնեց Պատրիարքարանի ստանձնած հայորդեաց կրթութիւն ճամբելու կարեւոր առաքելութեան համար, որը թէեւ ծախսատար է, սակայն Պատրիարքարանը մեծ գիտակցութեամբ կ'իրականացնէ թէ՛ գաղութի հայ պատկերներու հայեցի կրթութեան պարտաւորութիւնը, եւ թէ՛ Ժառանգաւորաց Վարժարանի մէջ տրուող հոգեւոր կրթութիւնը, ուր կը պատրաստուին Հայ Եկեղեցու ապագայ հոգեւոր սպասաւորներ, որոնք պէտք է ստանձնեն արքայապետեաց պաշտպանութեան պատասխանատուութիւնը, ինչպէս նաեւ ծառայեն աշխարհի տարբեր ծայրեր սփռուած հայութեանը՝ մատակարարելով անոնց հոգեւոր կարիքներուն:

Պր. Սեդրակեանը հանդիպում ունեցաւ նաեւ Կապուածոց Տառնչ Բագրատ Արք. Պորճէքեանի հետ եւ ծանօթացաւ այդ բաժանմունքի առջեւ ծառացած դժուարութիւններուն:

Նոյն օրուայ երեկոյեան Պր. Սեդրակեանը եւ Պատրիարք Սրբապան Հայրը ընթերցին Ժառանգաւորաց Վարժարանի սաներու եւ ուսուցչական անձնակազմի հետ: Պր. Սեդրակեանը ընթերցի ընթացքին իր խօսքում նշեց. «Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնէն յետոյ, Երուսաղէմի Սուրբ Աթոռը ամենակարեւոր կրօնական կեդրոնն է, որն էլ կը հանդիսանայ մեր ինքնութեան

պահպանման կիսակետը, ինչպես նաև մեր հոգեւոր արժեքներու պարզացման գրառականը»:

Նոյն օրը Պր. Սեդրակեանը վերադարձաւ Միացեալ Նահանգներ՝ իր հետ տանելով Սուրբ Երկրէն ստացած տպաւորութիւններ եւ անմոռաց յուշեր:

AGBU

ARMENIAN GENERAL BENEVOLENT UNION

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

55 East 59th Street, New York, NY 10022-1112 U.S.A. Tel: 212 319-6383 • Fax: 212 319-6507/08. E-Mail: agbuny@agbu.org.

Փետրուար 14, 2005

Ամենապատիւ

Տ. Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան

Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի

Ս. Քաղաք

Ամեն. Սրբազան Պատրիարք Հայր,

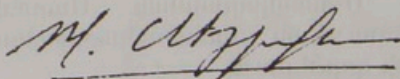
Հոգեկան անփոխարինելի գոհունակութեամբ վերադարձանք Երուսաղէմի մեր այցելութենէն, որուն ընթացքին քաղցր հանոյքն ունեցանք ծանօթանալու զինուորեալ Միաբանութեան անդամներուն, ինչպէս նաեւ Ս. Յակոբայ Եկեղեցիին, Վանքին, կրթական զոյգ կառոյցներուն եւ Հայոց վանքապատկան Թաղամասին:

Մեր թեւ կարճատեւ, քայքայ յոյժ յիշատակելի այցելութեան առիթով շնորհակալ ենք ձեր ցուցաբերած ջերմ ընդունելութեան եւ իրականացած անձնական հանդիպումին համար:

Հակատագրական այս դժուարին ժամանակներուն, Ձեր գլխաւորութեամբ Միաբանութեանդ ցուցաբերած նուիրումն ու գոհաբերութիւնը մեծապէս գնահատելի է, քանի կը հաւատանք թէ Հայ Երուսաղէմի մեր ազգային գոյութեան եւ ինքնապահպանութեան ամենէն հիմնական եւ անփոխարինելի սրբավայրերէն մէկն է եւ քուր անոնք որոնք կը ծառայեն Ս. Աթոռին ուղղակիօրէն սատար կը հանդիսանան ազգապահպանման սուրբ գործին:

Մաղթելով Ձեզի արեւշատութիւն եւ կենսունակութիւն Ձեր եկեղեցանուէր առաքելութեան մէջ, եւ

Խորին յարգանքով,

Պերն Սեդրակեան

CENTRAL BOARD OF DIRECTORS:

PRESIDENT - BERGE SETRAKIAN. VICE PRESIDENTS - SARKIS DEMIRDJIAN, ARSHAVIR GUNDJIAN. TREASURER - NAZAR NAZARIAN. SECRETARY - JOSEPH BASRAIAN

HONORARY MEMBER - HIS HOLINESS KAREKIN II, Catholicos of All Armenians

CHAIRMAN OF THE BOARD - LOUISE MANOOGIAN NIMONE. VICE CHAIRMAN - NAZAR NAZARIAN. MEMBERS - United States: M. MICHAEL ANSOUR, CAROL BAGDASARIAN ASLANIAN, RICHARD MANOOGIAN, BENON SEVAN, SAM SIMONIAN, SINAN SINANIAN, DICKRAN TEVRIZIAN. Belgium: EDOUARD JAKHIAN. France: LEVON KEHAJDJIAN. Syria: KARNIG YACOUHIAN.

DIRECTORS EMERITI - HAYGACHEN OUZOUNIAN, BARRY ZORTHIAN. IN MEMORIAM - BOGHOS NUBAR. Founder, ALEX MANOOGIAN, Honorary Life President

ԶԱՆ ՎԱՐԴԱՆ 1945-2004

Զան Վարդանը, որ Փենսիլվանիոյ Հարիսբըրգ շրջանի յայտնի գործարար էր, 2004-ի Դեկտեմբեր 15-ին իր մահկանացուն կնքեց “Polyclinic” հիւանդանոցում:

Զան Վարդանը տասնհինգ տարի տառապում էր կոկորդի քաղցկեղից:

Ծնունդ է 1945 թուականին, Լիբանանում՝ գաղթական ծնողների ընտանիքում: Պատանի տարիքում կարճ ժամանակ աշխատում է իբրեւ օղանաւի մառուցող, ապա ընդունում Բէյրութի Ամերիկեան Համալսարանի ճարտարագիտական բաժին: 1968 թուականին արտագաղթում է Ամերիկա եւ իր ուսումը շարունակում “Michigan Tech” համալսարանում: Այնուհետեւ ուսումը շարունակում է “Penn State University”-ում, որտեղից ստանում է ճարտարագիտութեան իր M.A. աստիճանը:

Ուսումնառութիւնից յետոյ Զան Վարդանը նեւում է առեւտրի ասպարէզ եւ 1975-ին հիմնում իր առաջին ընկերութիւնը: Նա իր բոլոր ծրագրերն ու երապները իրականացնելու համար պատրաստ էր դիմել ամէն լոկողութեան: Նրա թերեւս չիրականացած ամենամեծ ծրագիրը «Վարդանի Աւան»-ի կառուցումն էր, որ պէտք է իրականացնէն իր կինը՝ Տիկ. Մարալը, եւ աւագ որդին՝ Յովիկը, որոնց փոխանցուեց իր ժառանգութիւնը եւ որոնք պէտք է ապահովէն իր ծաւալած գործունէութեան շարունակականութիւնը:

Զան Վարդանը ընտանիքին նուիրում բացառիկ անձ էր: Նա յաճախ գրասենեակում աշխատելու փոխարէն նախընտրում էր տանը աշխատել, որպէսզի աւելի մօտ լինէր իր Տիկնոջը եւ զաւակներին:

Հակառակ այն իրողութեան, որ Զան Վարդանը հիւծուել էր եւ տառապում էր անողորմ հիւանդութեամբ, պոլուհանդերձ, նա միշտ ջգրմեղանդ մասնակցութիւն էր բերում համայնքային գործերում: Նա քաղաքի մէջ հաստատել է Վարդան Ազգային Դրամատուն եւ «Բարեւ» բացառիկ ճաշարանը: Իր նուիրատուութիւններով օժանդակել է բարեպիտական հաստատութեանց, քաղաքի բարեպարոյմանը, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Ամերիկայի Թեմին, Արցախի հերոսամարտիկներին, 1988-ի երկրաշարժի աղէտեալներին: Նա խոշոր նուիրատութիւններ էր անում նաեւ Հարիսբըրգ քաղաքին, “Michigan Tech” համալսարանին, Ամերիկայի քաղցկեղի փորձագիտական ընկերութեանը եւ տարբեր միջազգային բարեգործական ընկերութիւններին: «Եւ կարծում եմ որ խրաբանջիւր անհատ, որ կեանքում յաջողութիւններ է ունեցել, պարտականութիւն ունի իր հարստութիւնից բաժին հանելու կարիքաւորներին եւ հիւանդներին», - մի առիթով ասել է Զան Վարդանը:

Զան Վարդանը նաեւ բանաստեղծ էր եւ արուեստի տարբեր բնագաւառի նմուշներ հաւաքող: Նա նաեւ տեսիլքի մարդ էր, ու երբեմն նրա տեսիլքները աւելի մեծ էին քան համայնքը կարող էր ակնկալել:

Զան Վարդանը 1997 թուականից Երուսաղէմի Պատրիարքութեան Կալուածոց Մատակարարման Մարմնի ատենապետն էր: Նա իր պաշտօնավարութեան ժամանակաշրջանում կարեւոր ներդրում է ունեցել բաժանմունքի գործերում:

Փետրուարի 2-ին Զան Վարդանի հոգւոյն ի հանգիստ Սրբոց Յակոբեանց Մայր Տաճարում Հոգեհանգստեան արարողութիւն կատարուեց՝ հանդիսապետութեամբ Պատրիարք Սրբապան Հօր:

Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի:

ՊԱՏՐԻԱՐԺԱՐԿՆ ՆՔՅՈՑ

ARMENIAN PATRIARCHATE

№

Թուական
Date

17 Դեկտեմբեր 2004

Սիրելի Տիկին Մարալ
և հարազատներ ձան Վարդանի

Թեև ոչ անակնկալ, բայց սիրելի մեր անվերադարձ բաժանումի վիշտով է որ կը ցաւակցինք, եւ "ցըտեսութիւն" կ'ըսենք՝ Թանկագին մեր բարեկամին:

Իսկական հայորդի մըն էր, իր նախնիներու Մուսա Լերան հերոսատիպ ոգիով: Դժուարութեանց դէմ յաղթահարող կամփով:

Ընտանեւէր եւ մարդասէր:

Զեռներէց եւ հնարամիտ, չարքաշ եւ երախտագէտ հայու գիտակցութեամբ, ան իր անսակարկ նպաստը աւելցուցած է Փէնսիլվանիոյ Նահանգին, եւ մանաւանդ Հերրիսպուրկ մայրաքաղաքին բարեկարգման ծրագիրներուն:

Նոյն ոգիով նպաստած է նաեւ Նրուսադէմի Հայ Պատրիարքութեան Կալուածոց Մատակարարման Յանձնախումբին իբրեւ Ատենապետ, իր մատուցած օգտակար եւ ազգանուէր ծառայութեամբ:

Թեև ոչ-հայաբնակ ամերիկեան քաղաքի մը ընկերութեան մէջ իր ասպարէզին պարտադրած կեանքի պայքարէն կլանուած, ան չմոռցաւ սակայն հայ ազգային ու հոգեւոր իր հարազատ տունը:

Իր բոլոր վարչական, տնտեսական, եւ գործնական գործառնութեանց եւ մտահոգութեանց թոհուրոհին մէջ, ան հոգիով կը վերանորոգուէր, խօսելով եւ պատմելով իր ժողովուրդի դարաւոր պատմութեան խրախուսիչ դրուագներու մասին, եւ անոր հանճարեղ գաւակներուն իրագործումներէն՝ արուեստներու եւ գիտութեան մարզերու մէջ:

Իր ստեղծագործ ժողովուրդի հոգեկան եւ հոգեւոր այս ստեղծագործութիւններուն հետ իր ունեցած հաղորդակցութենէն, իր մէջ եւս կը խմորուի շնորհը բանաստեղծ հոգիին: Եւ մենք հանդիմանալով ունեցած ենք մեզի զրկածները կարգալու, եւ այդ մասին իրեն հետ խօսակցելու:

Կուգէր որ իր ոչ-հայ շրջապատը եւ բարեկամները զինքը իբրեւ հայ ճանչնային:

Կը ցանկար որ ամէն հայ, Աստուծմէ տրուած հայու այդ հոգիով իր կեանքը ապրէր:

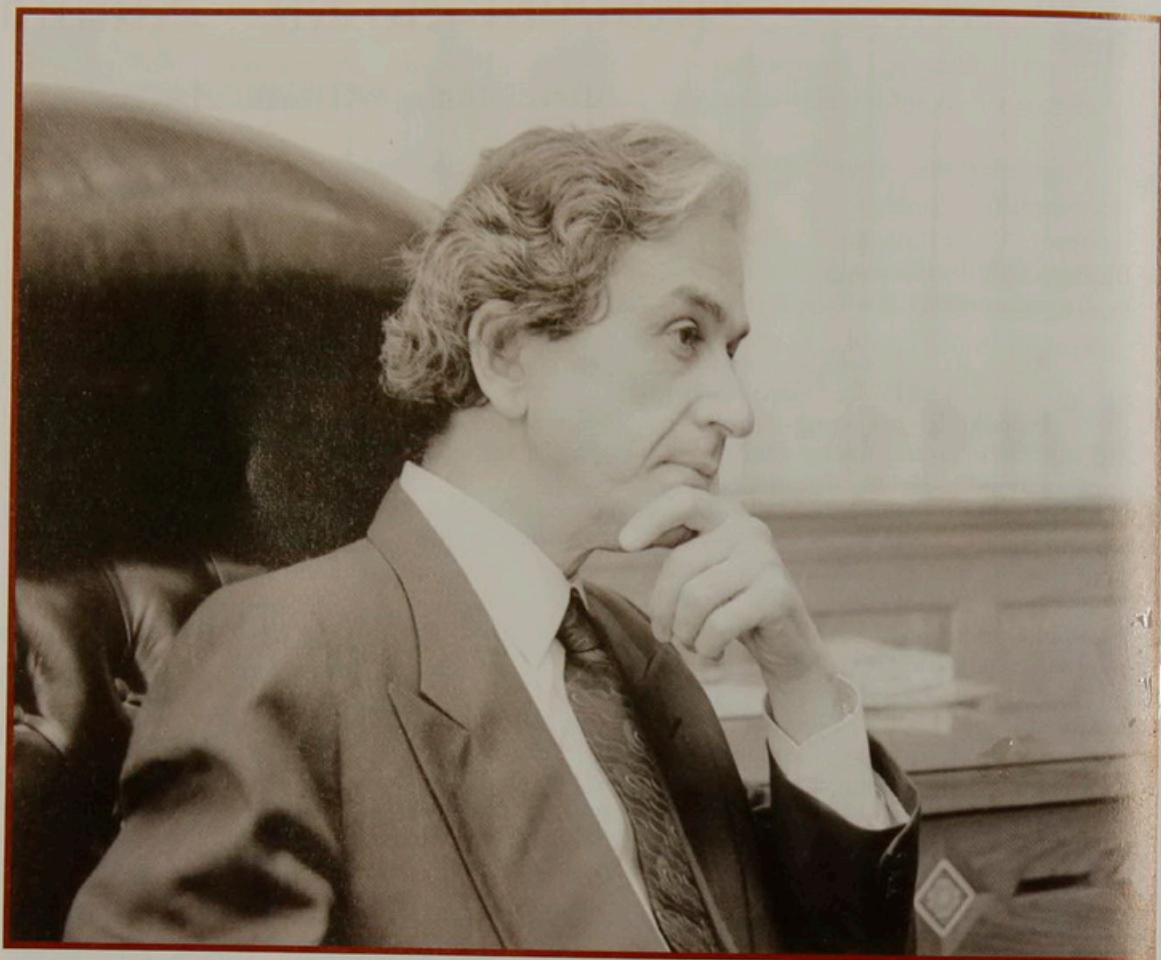
Նոյն սիրով եւ ցանկութեամբ կը գուրգուրար իր ընտանիքի բոլոր անդամներուն եւ գաւակներուն վրայ:

Այսպիսի Թանկագին եւ հայորդի բարեկամի մը հարազատներուն հետ վշտակցելով, Սուրբ Երկրի եւ Քրիստոսի անձին հետ կապուած սրբավայրերէն մեր աղօթքն է, եւ Նրուսադէմի Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան մաղթանքն է, որ Աստուծոյ ընդունի եւ հանգչեցնէ ձան Վարդանի հոգին, անոր ընտանիքի անդամներուն պարգեւելով Սուրբ Հոգիին շնորհները, եւ զանոնք պահելով առողջ հոգիով եւ մարմինով:

Օրհնութեամբ եւ Սիրով

Թորգոմ Պատրիարք Մանուկեան

Թորգոմ Պատրիարք Մանուկեան

ՀԱՆ ՎԱՐԴԱՆ (1945 - 2004)

Տ. ՎԱՀԱԳՆ ԲՀՆՅ. ՄԻՆԱՆԵԱՆ

Տէր Վահագն Բհնյ. Մինանեան (աւագանի անուն՝ Արմէն) ծնած է Հայաստան՝ Գորիսի շրջանի Բարսիւնի գիւղին մէջ: Զաւակն է Տէր եւ Տիկին Սեդրէ եւ Սուվարդ Մինանեաններու: Նախնական կրթութիւնը ստացած է գիւղի միջնակարգ դպրոցին մէջ, որն աւարտելէ վերջ ընդունուած է Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց Վարժարան: 5 տարի ուսանելէ եւ Վարժարանը աւարտելէ վերջ իր ցանկութեամբ եւ վանական իշխանութեան հաւանութեամբ ընդունուած է իբրեւ միաբան՝ Բեթղէիէմի Սբ. Ծննդեան Տաճարին մէջ: Երեք ու կէս տարի ծառայելէ վերջ Աստուծոյ կամքով 2005 թուականի Փետրուար 6-ին ձեռնադրուած է քահանայ ձեռամբ Պատրիարք Սրբապան Հօր:

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

- Հայրապետական Կոնդակ Գրոց Գիւտի 1600 Ամեակի	Ամենայն Հայոց Կթղկս. Գարեգին Բ.	3-5
- Հայրապետական Կոնդակ Եղեռնի 90 Ամեակի	Գարեգին Բ. Վեհ. Կաթողիկոս	6-8
- Ծննդեան Պատգամ	Գարեգին Բ. Վեհ. Կաթողիկոս	9-11
- Ծննդեան Պատգամ	Թ.Ա.Մ.	12-15
- Christmas Message	T.A.M.	16-18

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

- Ժուժկալութիւն եւ Աշխատասիրութիւն	Թ. Ե. Գ.	19-20
- Խաչվերաց	Նուրհան Արք. Մանուկեան	21-23
- Ո՞վ է Աստուած	Վարդան Ա. Քհնյ. Տիւլկերեան	23-26
- Մանանէիի Հատիկը	Շահէ Ա. Քհնյ. Ալթունեան	26-27
- «Գալոց է Նովին Մարմնով»	Ալպէն Նորատունկեան	28-30

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱՆՔ

- Ամենայն Հայոց Վեհ. Կաթողիկոսէն	30
- Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհ. Կաթողիկոսէն	31
- Կ. Պոլսոյ Հայոց Սրբազան Պատրիարքէն	32
- Հռոմի Սրբազան Պապէն	33
- Ռուսիոյ Սրբազան Պատրիարքէն	34
	35

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

- Խաղաղութիւն	Մանուէլ Ադամեան	36-37
- Մայրիներ	Անել	38

ԳՐԱԿԱՆ

- Հայ Մշակոյթի Անգուգական Փառքերը	Վարդան Ա. Քհնյ. Տիւլկերեան	39-40
- Հողը	Զենոբ Քհնյ. Նալպանտեան	40-42
- Մանկութեան Տանիքներից	Ընծանուէր Արդ.	
- Սպասում	Բարսիւսեան	43-45
- Մկրտում չէի եմ	Նահապետ Մելիքեան	46-48
- Որք Զարդարեցին	Շարական Թարգմանչաց	48

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

- Սիփանա Քաջերը	Կոմիտաս Վարդապետ	49-53
-----------------	------------------	-------

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

- Ընդհանուր Կամֆը ընդդէմ Անհատի կամֆին		54-56
- Դէպի Քրիստոնէական Քաղաքականութիւն	Անգլերէնից Թարգմանեց	56-57
- Որքան Գործնական Յակոբ Ներսոյեան	Յովնան Սրկ. Բաղդասարեան	58-59
- Եզնիկ Վրդ.ի խրատներէն		59
- Շ.Ռ. Պէրպէրեան Ուսուցիչ	Զաքարիա Քհնյ. Սարիքէկեան	60-66

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

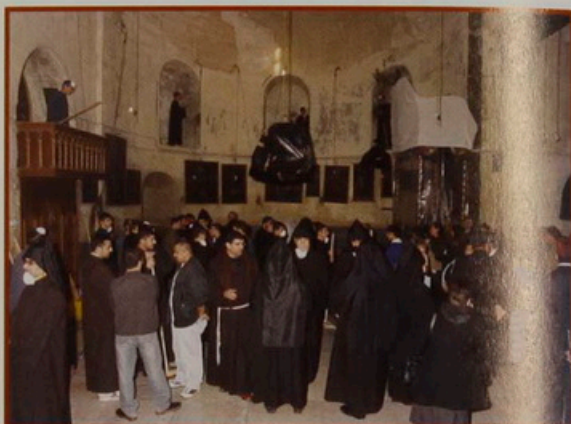
- Տեղեկագիր Սեբաստիոյ Առաջնորդարանի 1912	Թորգոմ Եպիսկոպոս Առաջնորդ	67-78
- Ս. Յակոբի Ներսէն		79-83

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

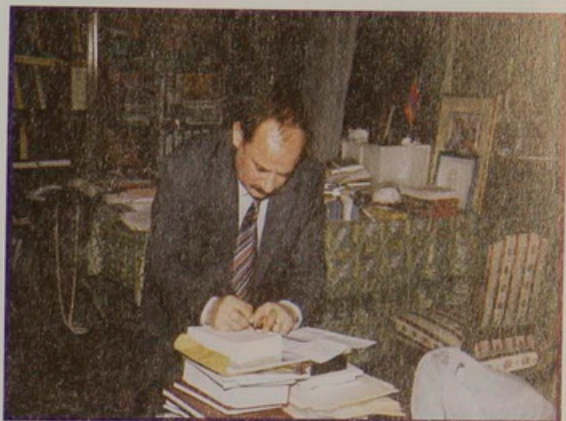
- Ծնունդի Յանախորդներ	Թ.Ա.Մ.	84-85
- Ամանորը Հայոց Անցեալի Ապրումներուն Մէջ	Մաքրուհի Պ. Յակոբեան	86-92
- Կեանքին Արժէքը «Մանրավէպ»	Վարդան Ա. Քհնյ. Տիւլկերեան	92

ՏԵՂԵԿԱՆՔ ԿՈՐԻԻՆ ԱԲՂ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆԻ

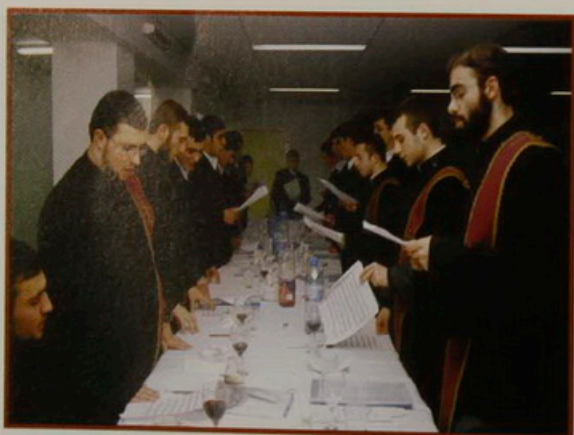
- Դրախտային Ակնարկ	93
- Քէմալ Եալչընի Այցը Երուսաղէմ	94
- Ժառ. Վարժարանի Ամանորեայ Հանդէս	95
- Խախամայետ Մեցգերի Այցը Պատրիարքարան	96
- Ուխտագնացութիւն դէպի Յորդանան Գետ	96
- Արցախեան Ազատամարտի 17րդ Ամեակ	97
- Հ.Բ.Ը.Միութեան նախագահ Պր. Պերն Սեդրակեանի Այցը Երուսաղէմ Եւ նամակը Պատրիարք Սրբազանին ուղղուած	98-99
- Ճան Վարդան (1945-2004) կենսագրական	100
- Պատրիարք Սրբազան Հօր նամակը Տիկին Մարալ Վարդանին	101
- Նկար Ճան Վարդանի	102
- Տ. Վահագն Քհնյ. Սինանեան	103
- Բովանդակութիւն	104-105

Քշ. 27 Դեկտ. 04.- Բեթղեհեմի Ս. Ծննդեան Տաճարի տարեկան ընդհանուր մաքրութիւն,
Հայ, Յոյն, եւ Ֆրանսիական Միաբանութեանց մասնակցութեամբ:

Շր.-եշ. 25-29.- Գերմանիայէն Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պէֆնեանի եւ Թուրք
 րանաստեղծ եւ գրագէտ Քէմալ Նալչընի այցը երուսաղէմ ՌԱԿԻ հրաւերով:
 Հանգիպում Պատրիարքարան, ընթրիք Միաբանական սեղանատուն. դասախօսութիւն
 Ժառ. Վարժարանի սրահին մէջ՝ «Հոգիս Քեզմով Կը Խայտայ» գիրքին առիթով:

Շր. 8 Յնվր. 05.- Տօն Ս. Ստեփանոսի. Սաղաւարտ ի գլուխ եւ բուրվառ ի ձեռին, (Զախէն Աջ) Սահակ Ուր. Յովակիմեան, Պաւէլ Ուր. Կարապետեան, Նարեկ Ուր. Մկրտչեան, Պաւէլ Սրկ. Դաւթեան, Յովհաննէս Սրկ. Գէորգեան, Կորին Արղ. Բաղդասարեան, Էմմանուէլ Արղ. Աբաջանեան, Աւետիք Սրկ. Ալէքեան, Գրիգոր Սրկ. Աւագեան, Արտակ Սրկ. Յակոբեան, Սամուէլ Ուր. Սաֆարեան, Արարատ Ուր. Զարգարեան:

- Պատրիարք Սրբազան Հօր հետ ի Պատրիարքարան, եւ ընթրիին ժառ. Վարժարանի ճաշասրահին մէջ:

Ե2. 6 ՅՆՎր. 05.- Տօն Ս. Արոտոյ Տեառնեղրայր Յակորոս Աօաբելոյն. Տարին մէկ անգամ Պատրիարք Սրբազանը Առաւօտեան ժամերգութեան ընթացքին կը կանգնի Ս. Արոտի Պատուանդանին:

Քշ. 3 Յնվր. 05.- Պատրիարք Սրբազան Հօր այցելեցին Աւստրիոյ Իսրայէլի դեսպան Տէթ. Քըրթ Էնկլիի ընկերակցութեամբ, Տէթ. Եւ տիկին Անդրէաս Խօլ, նախագահ Աւստրիոյ Ազգային Ժողովին:

Դշ. 12 Յնվր. 05.- Հայկական Մնունդի կարգադրութեանց եւ շնորհաւորանքի համար Պատրիարք Սրբազան Հօր այցելեցին Բերդեհէմի շրջանի Իսրայէլեան գինուորական ներկայացուցիչներ:

Նշ. 13 Յնվր. 05.- Կաղանդի գիշեր ժառ. Վարժարանի սրահին մէջ:

Ուր. 14 Յնվր. 05.- Նոր Տարուան Ս. Պատարագէն յետոյ, Պատրիարքարանի Դահլիճին մէջ, Սրբոց Թարգմանչաց աշակերտներու անունով ուղերձէն, եւ ծառանգատուր սանի մը ասմունքէն յետոյ, Պատրիարք Սրբազանը աւանդական նարինջ բաժնեց ներկաներուն:

Շր. 15 Յնվր. 05.- Ռամալլա քաղաքի մէջ, Պաղեստինեան Իշխանութեան նորընտիր նախագահ Մահմուտ Ապպասի երդման արարողութեան ներկայ եղող հոգեւոր պետերէն Տրանսիսկեան Կիւսրոտ Փիէրրօ Փիցցապալլա, Թորգոմ Պատրիարք, Լատինաց Միշէլ Սապպահի Պատրիարք, Անկլիկաններու նպիսկոպոս Ռիաի Ապու էլ-Ասալ:

Պաղեստինի նախագահ Մահմուտ Ապպասի շնորհաւորանքի պահուն՝ Թորգոմ Պատրիարքի աջին՝ եղուարդ ձերէնեան, Խորալէլի մէջ Միացեալ Նահանգաց նախկին դեսպան, ձախին՝ Թուրքիոյ հիւպատոս Հիւսէյն Պուչաքլը, Պոլիսէն բուրիզմի նախարարը, եւ Մահմուտ Ապպաս:

ԳԶ. 18 Յնվր. 05.- Նրուսադէմի իտրայէլեան ոստիկանապետներ, Հայկական Մեռնի ձրագալույցի առաւօտուն Պատրիարքարան կ'այցեկեն շնորհաւորանքի եւ քափօրլն առաջնորդելու դէպի Բեքդեհէմ:

Քշ. 18 Յնվր. 05.- Դեպի Բեքդեհեմ Ս. Եղիայի Վանքին առջև ներկայացուցիչներ
Բեքդեհեմեն, Պէյր Ճալալէն, Պէյր Սահուրէն կը դիմաւորեն բափօրը եւ Իսրայէլեան
ծիաւորներ կ'առաջնորդեն մինչեւ Ռաֆէլի գերեզմանը:

Ծննդեան հրապարակին վրայ դիմաւորում Բեքդեհեմի Քաղաքացիներն, Ոստիկանացիներն
եւ Զինուորացիներն եւ բափօրով մուտք Հայոց Վանք:

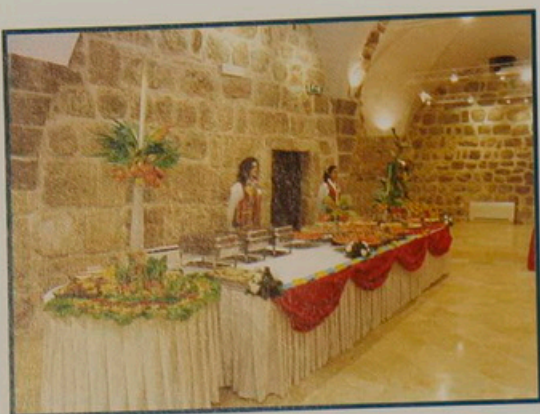
ԳԶ. 18 Յնվր. 05.- Մենդեան Տօնին առիթով Բերգեհեմի Հայոց Վանքի մէջ
 2նորիաւորանքի մարզանքներ Գաղափարներ Հանձնա Նասարի, եւ Պաղեւորիկեան
 Նախագահ Մահմուտ Ապահ անունով՝ Տէր. Էմիլ Ճարմուրի կողմէ:

ԳՂ. 18 ՅԵՎՐ. 05.- Հայկական Մեծունդի առիթով Բերդեհէմ բափօրով մուտքը, առաջնորդուեցաւ Հ.Ե.Մ. եւ Հ.Մ.Ը.Մ. սկաուտական խումբերու եւ երեք տարբեր համայնեմբերու սկաուտական խումբերու շքերթով մինչեւ հրապարակ:

ԳՂ. 18 ՅՆՎՐ. 05.- Հայկական Մեծնդի կէս-գիշերուան պաշտամունք Քրիստոսի Մեծնդեան Քարայրին մէջ, Պաղեստինեան Իշխանութեան Ներկայացուցիչներու Ներկայութեամբ:

Գշ. 18 Յնվր. 05.- Ծննդեան Տօնին առիթով Բերդեհէմի Հայոց Վանքի նորոգուած
ներքնասրահի մէջ հիւրասիրութիւն:

Ուր. 21 Յճվր. 05.- Հայկական Մնունդի առիթով Պատրիարքարանի Դահլիճին մէջ շնորհաւորանքի այցելութիւն Պապական նուիրակի, Լատինաց Պատրիարքի, Ֆրանսիական Միաբանութեան, այլ յարանուանութեանց եւ Դպտի, Ասորի, Հապէշ Ուղղափառ եկեղեցիներու Հոգեւոր Պետերու եւ ներկայացուցիչներու:

Քշ. 17 Յնվր. 05.- Հրէական Նոր Տարւան առիթով երուսաղէմի Քաղաքացեա Ուրի
Լուսալիանսիի շնորհաւորանքի հիւրասիրութիւն:

Քշ. 24 Յնվր. 05.- Ասֆանգի Իսրայէլացիներու Խախմապետ Իօնա Մօքցկերի
բարեկամական յարաբերութեանց ի նշան այցելութիւնը Պատրիարք Սրբազան Հօր,
ընկերակցութեամբ Քաղաքացեալարանի, կրօնից նախարարութեան ներկայացուցիչներու
և ոստիկանացեալի:

Քշ. 3 Փետր. 05.- Միացեալ Նահանգաց Եկեղեցեաց Ազգային Խորհուրդի նախագահը
ձևմա Եպս. Հօյր եւ Կաթողիկ. Բողոքական եւ Ուղղափառ Եկեղեցիներէն
ճերկայացուցիչներու խումար մը (Վիգէն Եպս. Այագեանի մասնակցութեամբ)
Երուսաղէմ այցելութեան առիթով Փատրիարք Սրբազան Հօր հետ խորհրդակցութիւն
ունեցան եւ հիւրասիրուեցան:

Ուր. 4 Փետր. 05.- Հ.Բ.Ը.Միությունն Նախագահ Տիար Պերն Սեդրակեանի այցը
 Երուսաղէմ, Խորհրդակցութիւն եւ հիւրասիրութիւն Պատրիարք Սրբազան Հօր հետ,
 Միաբանական Սեղանատուն, եւ Ժառ. Վարժարանի սանուց եւ ուսուցիչներու հետ:

Կիր. 30 Յնվր. 05.- Ուխտագնացութիւն դէպի Յորդանան Դես, Միաբանութեամբ եւ ժողովուրդով:

«Սիոն» Ամսագրի բաժանորդագրութիւն

- Սիոն ամսագրի խմբագրութիւնը կը փորձէ սրբագրել եւ ամբողջացնել ցամկը իր բաժանորդներուն:

- Եթէ կը ցամկաք որ ձեր անունը ունենամք ցամկիմ մէջ մեր բաժանորդներուն, համեցեք մերցելի կտրօմը յստակ եւ զիսագիր տառերով ամբողջացնել եւ փութով մեր մօր հասցէիմ ղրկել: P.O.Box 14235 Jerusalem, Old City, Isr.

- Նախորդ տարիներում Սիոն ամսագիրը ձրի ղրկուած է հարիւրներով հասցէներու: Նկատի առած մամաւանդ գումաւոր էջերու տպագրութեամ սղութիւնը պարտաւոր եմք ձեզմէ բաժանորդագիմ խմղրել:

Խմբագրութիւն

ՊԱՏՐԻԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԵՐՈՒՍԱԼԷՄ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍԻՈՆ

Անուն.- -----

Տիտղոս.- -----

Կազմակերպութիւն.- -----

Հասցէ.- -----

Համեցեք մերփակ գտնել մեր փոխգիրը-----

Իրր բաժանորդագիմ ՍԻՈՆի -----

ՊԱՐՋ կամ ՕՂԱՅԻՆ ԹՂԹԱՏԱՐՈՎ ՂՐԿԵԼՈՒ -----

Ստորագրութիւն

Բաժմեզիմ.-

Պարզ թղթատարով

US\$108*

US\$200

Մէկ տարի

Երկու տարի

Օղայիմ թղթատարով

US\$ 128

US\$ 240

*Կամ՝ ձեր երկրիմ համապատասխամ գումարով:

NOTICE TO SUBSCRIBERS

The Armenian Patriarchate of Jerusalem is drawing up a new updated list of subscribers to its official gazette, SION.

In order to ensure that your name is on the list, you are kindly requested to fill in the form below and send it back to us, with your remittance, as soon as possible.

Please write to our new address: POB 14235, Jerusalem, Israel.

We would like to point out that while in previous years it has been the custom to distribute the gazette virtually free of charge to hundreds of subscribers, escalating costs and, particularly, the introduction of colour printing, has imposed upon us the obligation of trying to recover part of these costs.

The Editor

"SION" SUBSCRIPTION RENEWAL FORM

Name:	Address:
Title:	
Organisation:	
Please enter my/our subscription for "SION," for a period of _____ year(s). My/our check for _____ covering the cost of subscription and Surface/Airmail charges, made out to the Patriarchate, is enclosed.	
Signature:	RATES: Surface Mail Air Mail
Official seal:	1 year: US\$108* 1 year: US\$ 128
	2 years: US\$200 2 years: US\$ 240
*Or equivalent in your local currency.	